حمد

ـ تاسې د حمد د کلمې په معنا او مفهوم پوهېږئ چې څه ته وايي؟

ـ په تېرو ټولګيو کې مو د پښتو ژبې د لوست په کتابونو کې د حمد په نامه څه لوستي؟

ـ د حمد اصلي موخه او هدف څه دی؟

د حمد لغوي معنا ثنا، صفت او ستاينه ده. په اصطلاح کې هغه منظومه يا منثوره وينا يا شعر دی چې د الله ﷻ ثنا، صفت او ستاينه پکې راغلې وي.

مورږ د پښتو ژبې د پخوانيو او معاصرو (اوسنيو) شاعرانو د شعرونو په مردفو ديوانونو او شعري ټولګو کې داسې شعرونه مومو چې د الله ﷻ ستاينې، ثنا او صفت ته ځانګړي شوي دي. په دغه ډول شعرونو کې هر شاعر له خپل فطري استعداد او ذوق سره سم د شعر په خوږه او رنګينه ژبه د خدای ﷻ د عظمت او صفتونو بيان کوي. مورږ د دې ټولګي د لوست پيل ((د عبدالقادر خان خټک)) په حمديه شعر کوو:

کـــه پـــر تـــن د هـــر وېـښـتـــه ژبـــې هـــزار کا
بـيـــا دا ژبـــې يـــې هـــزار هـــزار ګـفـتـار کا

کـــه ســيـنـدونـه د جـهـــان واړه ســيـاهـي شـي
قـلـمـونـه د جـهـــان واړه اشـــجـــار کـا

پـريـښـتـې، ســـرې، پـيـريـان ســره راټـــول شـي
پـــه بـيـــان پـــه کـښـو هـــزار ځـلـه تـکـــرار کـا

د خـپـل خدایﷻ د نـعـمـتـونـو پـه حـســاب شـي
ګـومـان مـه کـــړه چـې يـې يـو نـعـمـت پـه شـمـار کا

حـکـيـمـان کـــه واړه جـمـع د عـــالـــم شـي
پـــه هـــوا بـــه يـــو ورق کـــلـــه قـــرار کـا

چـــې بـــې سـتـنـو يـــې آســـمـــان دی درولـــی
حـيـرانـــېږي چـــې نـظـر ورتـــه هـوښـيـار کـا

بـاد او خـــاوره، اور، اوبـــه کـه هـر څـو ضـد دي
پـــه يـــوه مـکـــان کـــې جـمـع دا چـهـار کـا

حـرکـات د هـيـڅ اشـيـا نـه شـي بـې حکـمـه
ســکـنـات کـلـه پـخـپـلـه پـــه اخـتـيـار کـا

ښـايـسـتـه کـانـدې آسمان پـه شـپـه پـه سـتـوريـو
پـــه ورځ ځـمـکـه ښـايـسـتـه پـــه لالـــه زار کـا

لـــه يـــوه بـــاغـــه مـــبـــوې لـــه يـــوې څـمـکـې
تـــفـــاوت يـــې د لـــذت تـــرمـــنـــځ بـــسـيـار کـا

د مـيـــرۍ د پـښـو آواز اوري بـــې غـــورۍ
چـې پـــه تـــوره شـپـه پـــه تـــور کـانـي گـــوزار کـا

نـــږدې لـــيـــرې يـــې لـــيـــدو تـــه بـــرابـــر دي
د نـظـر حـجـاب يـې غـر نـه يـې د يـــوار کـا

دا دنـيـــا لـــکـــه مـــــزرع د آخـــــرت ده
پـکـې کـــر څـيـنـې د گـلـو څـوک د خـــار کـا

کـــه گـنـــج غـــوارې رنـــځ کـــوه عـــبـــدالـــقـــادره!
مـــــزدوري بـــه يـــې هـــم ومـــومـــي چـــې کـــار کـا
(عبدالقادر خان خټک)

عبدالقادر خان خټک:
د پښتو ژبې نومیالی او خورې ژبې شاعر، د خوشحال خان خټک زوی و. په ۱۰۶۳هـ.ق. د پښتونخوا پېښور په اکوړه خټک کې زېږېدلی او تر ۱۱۲۵هجري قمري کال پورې يې ژوند يقيني دی. د لوړې پوهې او ادبي استعداد خاوند و. په نظم او نثر کې يې ډېر آثار ليکلي او ژباړلي دي. ځينې آثار يې چې مورږ په واک کې لرو دا دي: د اشعارو ديوان (حديقه خټک)، گلدسته، يوسف زليخا، نصيحت نامه، څلوېښت حديثونه، قصيده برده.

د متن لنډيز:

الله ﷻ پر انسانانو ډېر نعمتونه لوروﻟﻲ دي. دا نعمتونه دومره ډېر او له شمېره تېر دي چې که انسانان او پېريان سره راټول شي، د نړۍ سيندونه يې سياهي او د ونو ټوټې يې ټول قلمونه شي، بيا هم پرې دا نعمتونه ټول نه ليکل کېدای شي او نه شمېرل کېږي.

الله ﷻ آسمان بې ستنو درولی دی. د شپې يې پر ستورو او د ورځې يې پر لمر ښکلی او روښانه کړی. هېڅ شی بې د خدای ﷻ له حکم څخه حرکت او سکون نشي کولای.

د نړۍ پر مخ چې هر څه ته ګورې د خدای ﷻ د حکمت څرګنده نښه ده. انسان ته پکار دي چې دې هر څه ته په غور او دقت وګوري او پر خپل خدای ﷻ کلک باور او ايمان ولري، د زړه له کومي د هغه اطاعت او عبادت وکړي. دا نړۍ د هغې نړۍ (آخرت) لپاره د يوې کروندې حيثيت لري. دلته دې نېکې چارې ترسره کړي چې هورې په آخرت کې يې اجر او ثواب وموﻣﻲ.

فعاليتونه

۱ــ زده‌کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي، وروسته دې زده‌کوونکي په وار سره د شعر يو يو بيت د ټولګي په وړاندې ولولي. ښوونکی دې د لوستلو پر مهال د هغوی د غلطيو په سمولو کې مرسته وکړي.

۲ــ زده‌کوونکي دې پر دوو ډلو ببل کړای شي. يوه ډله دې په متن کې د جمع نومونه او بله ډله دې مفرد نومونه لست کړي، بيا دې د هرې ډلې استازی هغه د ټولګي په وړاندې په لوړ غږ ولولي. ښوونکی دې د ارټيا په وخت کې مرسته وکړي.

جمع نوم: هغه نوم دی چې له یوه څخه ډېر څیزونه یا شیان نوموي، لکه: غرونه، ګلونه، ځمکې او ... .

مفرد نوم: چې یو څیز نوموي، لکه: غر، ځمکه، ګل او ... .

ښوونکی دې په دې لاندې پوښتنو د لوست ارزیابي وکړي:

۱ـ د ټول متن د مفهوم په باب څومره پوهېدلي یاست، هغه په لنډیز سره ووایاست.

۲ـ د څو هغو نعمتونو نومونه واخلئ چې الله ﷻ انسانانو ته وربښلي دي.

۳ـ دا نړۍ څنګه د آخرت مزرعه او کرونده ده؟

٤ـ د الله ﷻ د قدرتونو او حکمتونو په باب څومره پوهېږئ، په لنډون سره یې بیان کړئ.

۳ـ د ټولګي زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، د یوې ډلې یو زده‌کوونکی دې د حمدیه شعر د خپلې خوښې یو بیت پر تخته ولیکي، د بلې ډلې یو زده‌کوونکی دې پخپله خوښه پاڅېږي، د هغې معنا او مفهوم دې پخپله ژبه ټولګیوالو ته ووایي.

٤ـ زده‌کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په مناسبو جملو کې وکاروي.

ـ اشجار ـ حکمیان ـ سکنات ـ حجاب

ـ مزرع ـ رنځ ـ ګنج

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د یو شمېر هغو نعمتونو په باب چې الله ﷻ انسانانو ته ورکړي، څو کرښې ولیکي او په راتلونکي پښتو لوست ساعت کې دې هغه د ټولګیو په وړاندې ولولي.

دُعـا

لویه خدایه!

موږ له تا څخه مرسته غواړو، موږ ته دې په خپلې لارې باندې د تللو توفیق راکړې!

پروردګاره! زموږ زړونه، ذهنونه او فکرونه د علم او پوهې په رڼا روښانه کړې.

موږ ته وس راکړې چې د خپل ځان، کورنۍ، هېواد او نړۍ په باره کې نېکې هیلې ولرو او ښه ښه فکرونه وکړو.

زموږ په وینا او عمل کې یووالی راولې چې دنیا مو ودانه او آخرت مو وربانديې ښایسته شي.

خدایه! موږ ته لارښوونه وکړې چې د خپلو مېندو، پلرونو، استادانو، هېوادوالو او نړیوالو خدمت وکړو.

موږ ته توان راکړې چې د مشرانو عزت او پر کشرانو شفقت وکړو.

لویه خدایه! موږ نوي ټولګي ته راغلي یو. د دې ټولګي درسونه هم د ټېرو په شان ستا په نامه پیلوو.

موږ ته دا توان او وس راکړې چې په بریالیتوب یې سرته ورسوو.

آمین

(یا رب العالمین)

نعت

ـ تاسې د نعت د کلمې په لغوي او اصطلاحي معنا او مفهوم پوهېږئ؟

ـ دمخه مو د پښتو لوست په کتابونو کې د نعت په نوم شعر لوستی دی؟

ـ په نعتيه شعرونو کې، په ځانګړې توګه کوم ډول مطالب بيانېږي؟

نعت په لغت کې غوره او نېکې ستاينې ته وايي. په اصطلاح کې هغه منظومه يا منثوره وينا ده چې د اسلام د ستر پېغمبر حضرت محمدﷺ صفت او ستاينه پکې شوې وي.

مور د او تاسې د دې ټولګي په دويم لوست کې د يونس خيبري ليکلی نعت لولو.

هـر چـې سـرفـراز وي پـه اسـلام د محمدﷺ
ورد بـه يـې ثنا وي صبح و شـام د محمدﷺ
ميم وحـې د ميم و دالـه دا څـلـور حرفونه
ډېـر شـو مـشـرف پـه ذاتـي نـام د محمدﷺ
((مـيـم)) يـې مرتبې تـه آسمانونه شـوو د پاسه
عـرش يـې سـر بلند کـا پـه اقـدام د محمدﷺ
تـاج د بـاد شـاهـۍ يـې پـه سـر شـو لـه درګاهه
کېښو شـو قـدم د عـرش پـه بـام د محمدﷺ
واړه مطالب چـې يـې خـواهـش وو لـه څښتنه
سـم راغـلـه هـمـه واړه پـه کـام د محمدﷺ
((حـی)) چې د ابجد په حسابونو کې اتـه شوه
شـوه اتـه جـنـتـه تـر انـعـام د محمدﷺ
قـد پـه بـزرګـۍ تـر آسمانونو و د پـاسـه
ځکـه سـيـوری نـه درلـود قـيـام د محمدﷺ
کـل عـالـم کـه واړه پـه ثـنـا شـي تـر قيامته
يـو صـفـت بـه نـه کـا تـم تـمـام د محمدﷺ
خـلاص بـه شـې پـه حشر دا آفتاب د ګرمايۍ
نـنـوځـه د شـرعـې پـه خـيـام د محمدﷺ
کل مرسل نبي و پاک رسـول و ته محتاج دي
ټـول پـه دا ګـواه دي خـاص و عـام د محمدﷺ
داغ د غلامۍ يـې پـر جبين لـره ((يـونـسـه))!
شـاه دې صـدقـه شـي تـر غـلام د محمدﷺ

يونس خيبرى: د پښتو ژبې پياوړى او خوږ ژبې شاعر دى. په دولسمه هجري پېړۍ کې يې ژوند کاوه، د رحمان بابا د ادبي مکتب له پيروانو او شاګردانو څخه دى.
د شعرونو ديوان يې راپاتې دى. په ۱۳۵۵ لمريز کال د اطلاعات او کلتور وزارت له خوا د څېړندوى عبدالله بختاني په سريزه او تعليقاتو چاپ او خپور شوى دى.

د متن لنډيز:

هر څوک چې د الله ﷻ له لوري د حضرت محمد ﷺ په راوړي سپېڅلي دين (اسلام) باندې مشرف شي، هغه به پر دغه ستر پېغمبر ﷺ درود وايي او په ستاينه او ثنا به يې بوخت وي. حضرت محمد ﷺ د الله ﷻ ډېر او تر ټولو غوره بنده دى چې هغه يې عرش معلى ته وبالله. دا د حضرت محمد ﷺ معجزه وه چې سيورى يې پر ځمکه نه پريوت. د اسلام ستر پېغمبر د داسې ډېرې ستاينې او صفت وړ دى چې که ټول عالم يې ثنا او صفت وايي، نو تر قيامته به يې تمام نه کړي، هغوى چې په رښتينې معنا د حضرت محمد ﷺ شرعي احکام ومني د قيامت په ورځ به له سختې تندې او ګرمۍ څخه وژغورل شي. حضرت محمد ﷺ ته الله ﷻ دا اعزاز او ويار هم وربښلى دى چې د قيامت په لويه ورځ به ټول نبيان او مرسلان د هغه شفاعت ته اړ وي.

فعاليتونه

۱ــ د ښوونکي له خوا د متن تر لوستلو او لازمو څرګندونو وروسته دې زده‌کوونکي متن په ډېر دقت په چوپتيا سره ولولي، بيا دې له خو زده‌کوونکو څخه وغوښتل شي چې په وار

سره متن د ټولګيوالو په وړاندې ولولي.

۲ـ د ټولګي زده‌کوونکي دې پر دريو ډلو ووېشل شي او دې ته دې وګومارل شي چې يوه ډله د متن عربي کلمې، بله دري کلمې او دريمه پښتو کلمې لست کړي، بيا دې د هرې ډلې استازی د ټولګي په وړاندې د کلمو لست ولولي. ښوونکی دې هغه د تختې پر مخ وليکي.

۳ـ ښوونکی دې ستونزمن لغتونه معنا کړي او زده‌کوونکي دې په نوبت سره د هغو په جملو کې د استعمالولو لپاره تختې ته وربولي. ښوونکی دې د اړتيا په وخت کې مرسته وکړي، زده‌کوونکي دې هغه پخپلو کتابچو کې وليکي.

٤ـ ښوونکی دې دا لاندې کلمې پر تخته وليکي او له زده‌کوونکو څخه دې وغواړي چې د هغو متضادې کلمې په خپلو کتابچو کې وليکي:

۱ـ سرفراز ۲ـ سم ۳ـ جنت ٤ـ سيوری ٥ـ صفت

٦ـ غلامي ۷ـ ګرمايی ۸ـ محتاج ۹ـ سربلند ۱۰ـ شام

٥ـ ښوونکی دې د لاندې پوښتنو په کولو د زده‌کوونکو د پوهېدو کچه وآزمويي:

څوک د لوست مفهوم په لنډو الفاظو ويلی شي؟

الله ﷻ حضرت محمد ﷺ ته څه ډول اعزاز وربخښلی و؟

د حضرت محمد ﷺ له معجزو څخه يوه بيان کړئ.

د قيامت پر ورځ به نور نبيان او مرسلان ولې د حضرت محمد ﷺ شفاعت ته اړ وي؟

کورنی دنده

زده کوونکي دې د حضرت محمد ﷺ د ژوند او غوره اخلاقو په اړه څو کرښې مقاله وليکي، په راتلونکي پښتو ساعت کې دې هغه نورو ټولګيوالو ته واوروي.

پښتانه او پښتو

ـ زمونږ په هېواد کې کوم لوی قومونه استوګن دي؟

ـ تاسې له کومو ژبو سره آشنا او لږ و ډېر پرې پوهېږئ؟

زمونږ په هېواد کې ګڼ شمېر لوی او واړه قومونه استوګن دي چې یو واحد ملت یې جوړ کړی دی. پښتانه د دې هېواد تر ټولو لوی قوم او توکم دی چې څو زره کلن لرغونی جوت تاریخ لري. پښتو د دې قوم او ولس ژبه ده. په دې لوست کې پښتانه د یو لرغوني آریایي توکم او د دوی ژبه (پښتو) د یوې لرغونې آریایي ژبې په توګه درپېژنو.

له تاريخي او توکميزو څېړنو څخه پوره جوته شوې چې پښتانه له اصله او توکمه آريايان او د دوی ژبه ((پښتو)) يوه لرغونې آريايي ژبه ده. دمخه تر دې چې د پښتنو د توکم او د دوی د ژبې د لرغوني تاريخي پس منظر په اړه څه ووايو د لرغوني آرين توکم په اړه به چې پښتانه هم د هغه يوه برخه وه، لنډ بحث وکړو او د هغه په ترڅ کې به راته په لرغونو آريايي قبايلو کې د پښتون ولس شتون جوت شي.

په عمومي توګه د آرين يا آريانا نوم ډېر لرغونی دی. تاريخ ليکونکي وايي هغه قومونه چې له ميلاد څخه څو زره کاله پخوا د آمو له غاړو څخه په باختر، هند او ايران کې خپاره شول، آرين نومېدل. د آرين کلمه په سنسکريت کې د ((آريا)) او په زند کې د ((ايريا)) په نوم راغلې چې د ((شريف)) او ((نجيب)) معنا لري، په ريګويدا او اوستا کې هم څو ځايه دا نوم راغلی او داسې يادونه شوې چې ((خدای تعالی د آرين توکم پيدا کړ.))

هيرو ډوټ (٤٢٥ ـ ٤٨٤ق. م.) هم په خپلو آثارو کې څو ځايه د ((آرين)) يادونه کوي او وايي چې ميدي قومونه پخوا ((آرين)) بلل کېدل.

په پښتو ژبه کې د ((آرين)) کلمې ريښه ((آر)) اوس هم د ((اصل)) او ((بنياد)) په معنا کارول کېږي، لکه: د زرغونې کاکړې په دې لاندې شعر کې:

شيخ متي چې خليلي و دی له آره لوی ولي و

مؤرخين وايي چې آريايان له خپل لومړني ټاټوبي څخه تر لېږديدنې او هجرت دمخه په يوه سيمه کې اوسېدل چې ((آريانا ويجه)) او د ځينو رواياتو له مخه د ((آريانا ورشه)) په نامه يادە شوې ده. ويل کېږي چې دا يوه غرنۍ سيمه وه چې لرغونو آريايانو هغه تر ډېره وخته له بهرنيو يرغلونو څخه خوندي ساتلې وه. وروسته بيا د ځای د تنګوالي له کبله دوی کوچېدو ته اړ شول. د آمو د سردريا له سرچينو څخه خپاره شول، په بخدي او باختر کې يې مدنيت جوړ کړ. دغه لرغوني آريايي قبايل له ميلاد څخه دوه نيم زره کاله پخوا ختيځ او لويديځ ته په کوچيدو اړ شول.

د لرغونو آریایانو په مذهبي کتاب ((ریګویدا)) کې د لسو آریایي قبیلو ترمنځ د یوې جګړې پېښه یاده شوې، په هغو کې یوه د ((پښتون)) قبیله هم وه چې هغه د ((پکته)) په نوم یاده شوې او د دوی مشر توریانه (تورې وهونکی) ښودل شوی دی.

هغه لس آریایي قبیلې چې د ((ویسومترا)) په مشرۍ یې له ((سوداس)) سره جګړه کړې، دا دي:

۱ـ پکته (پکتویس = پکهت = پښتون).

۲ـ بهالانا (د بولان درې خلک).

۳ـ شیوا (چې د اباسین په غاړو کې اوسېدل).

۵ـ ویشانن.

٦ـ انو (چې د پنجاب د راوي رود پر غاړه اوسېدل).

۷ـ د روهیو (دا قوم هم له انو قوم سره یو ځای اوسېده).

۸ـ یادوو

۹ـ توروا شا

۱۰ـ پورو (د ګندهارا شاوخوا خلک).

همدارنګه د آریانا په دغه مذهبي کتاب کې څو ځایه نور هم د پکتها (پښتون) قوم یادونه شته او د دوی پاچا ((پکتها)) ښودل شوی دی.

د ریګویدا په کتاب کې له لسو قبایلو سره یو ځای او په ځانګړې توګه د پښتون قبیلې یادونې مور ته راجوتوي چې له میلاد څخه د لږ و ډېر ۱٤۰۰ کاله (له نن څخه درې زره څلوره سوه کاله) پخوا هم پښتون ولس موجود و.

تر ریګویدا وروسته زمور بل مهم تاریخي سند د ((اوستا)) مذهبي کتاب دی چې له میلاد څخه ۱۰۰۰ کاله وړاندې په بلخ کې لیکل شوی دی.

په دغه کتاب کې څو ځایه د بخدي نوم راغلی دی او تاریخ لیکونکی په دې عقیده دي چې په ویدا مذهبي کتاب کې د ((پکتها)) کلمه ((پ)) په ((ب)) ک، په ((ښ)) او ((ت)) په ((د)) اوښتې، نو له ((پکهت)) څخه بخت، پخت، بخد = پښت جوړ شوی او لرغونی

پکتها یا بخت وروسته ((بخدی)) د دوی په نامه د بښار نوم شو.

وروسته بیا د یوناني تاریخ لیکونکو په لیکنو کې د ((پښتون)) قبیلې او د هغوی د ټاټوبي یادونه په تفصیل سره شوې ده. په دې لړ کې لومړنی یوناني مؤرخ او جغرافیا لیکونکی هیرو ډوټ (٤٢٥ _ ٤٨٤ ق.م.) دی چې په خپله مشهوره جغرافیه کې د پښتنو نوم اخلي او د پښتنو هېواد د ((پکتیکا)) په نوم یادوي.

نوموړی لیکي چې دا سیمه د اندوس پر غاړه پرته، خلک یې ډېر غښتلي او مېړني دي. د دوی کالي پوستینان دي، وسلې یې غشي او لیندۍ دي. په دود کې باختري خلکو ته ورته دي.

په همدغه وخت کې چې کله سکاي لاس یوناني امیرالبحر د داریوش (٤٨٦ _ ٥٢١ ق.م.) له خوا د عرب سمندرګي د غاړو د موندنې او کشف لپاره وګومارل شو، نو د پښتنو د ټاټوبي (پکتیکا) په لاره اندوس ته لاړ. نوموړی په خپله سفرنامه کې څو ځله د ((پکتیکا)) یادونه کوي.

وروسته بیا بطلیموس له میلاد څخه دمخه دویمه پېړۍ کې د پښتنو هېواد د ((پکتین)) په نوم یاد کړی او ویلي یې دي چې دا سیمه د پارو پامیزاد سویل ته پرته او د پکتیانو استوګنځی دی.

له دې پورته او داسې نورو یادونو څخه دا جوتېږي چې له میلاد څخه دمخه پېړیو کې هم پښتانه د یو قوم او ولس په توګه خلکو پېژندل او د ریګویدا په کتاب کې یاد شوی ((پکهت)) او د یوناني مؤرخینو او جغرافیا لیکونکو ((پکتهی، پکتیس)) او ((پکتیوس)) یادونو ترمنځ بدلون د یوناني ژبو او لهجو له امله دی.

دا پورتني نظریات وروسته لویدیځو ختیځ پوهانو، لکه ترومپ او ګریرسن هم منلي دي او د جغرافیایي موقعیت له مخې یې پکتیوس ((پښتانه)) وبلل او دا یې د یوې علمي نظریې په توګه ثابته کړه. اوس تاریخ لیکونکي او توکم څېړونکي په ریګویدا کې یاد شوی ((پکهت)) او د یوناني تاریخ لیکونکو ((پکتیوس)) پښتون ولس ګڼي، نو د پښتنو مدنیت او د دغه ولس د نامه تاریخ ډېر لرغونی دی او لړ تر لړه یې تر (١٤٠٠ ق.م.) پورې لرغونتیا رسېږي.

پښتو ژبه:

موږ دمخه دمعتبرو تاريخي سندونو په رڼا کې جوته کړه چې پښتانه د يوې لرغونې آريايي قبيلې او ولس په توګه په (۱۴۰۰ق. م.) کې موجود وو. کله چې ولس او قوم شتون ولري، نو د ژبې شتون يې هم حتمي او لازمي دي.

د تاريخي څېړنو له مخې معلومه شوې چې له ميلاد څخه (۳۰۰۰) کاله دمخه لرغونو آريايانو يا آرين قبيلې لومړی د اريک پر نوم په يوه ژبه خبرې کولې او بيا څومره چې خواره واره او يوه خوا بله خوا وکوچېدل، ژبه يې هم لومړی په بېلو بېلو لهجو او وروسته د زمانې په تېرېدو پر ځانګړو ژبو وېشل شوې ده.

په دغه لړ کې پښتو هم يوه زړه او لرغونې آريايي ژبه ده چې د نسبتي ((و)) په زياتوالي سره د پښت ـ پکهت تېر ته منسوبېږي او پښت يا پکهت هماغه ستره آريايي قبيله ده چې لږ و ډېر ۳۴۰۰ کاله پخوا يې د ريګويدا په سندرو يا مذهبي سرودونو کې يادونه شوې ده.

د زياترو ختيځ پوهانو په نظر لرغونې پښتو، سانسکريت او اوستا د خويندو ژبو په نومونو يادېږي چې اوس سانسکريت او اوستا مړې او يوازې پښتو د يوې ژوندۍ ژبې په توګه پاتې ده.

پښتو د لرغونې آريانا (اوسني افغانستان) هغه لرغونې ژبه ده چې له زرګونو کلونو راهيسې د دې خاورې اوسېدونکي پرې غږېدلي، بډای ادب او فرهنګ لري.

پښتو هغه ژبه ده چې په همدغه لرغونې سيمه کې زېږېدلې، د ودې او پرمختيا پړاوونه يې وهلي او دې اوسني حالت ته رارسېدلې ده. د زمانې په دې اوږده بهير کې کله کله له خنډونو سره مخامخ شوې او کله کله يې بيا د پرمختګ لپاره د روزنې او پالنې لاسونه هم پر سر تېر شوي دي.

د زمانې اوښتون، د دې خاورې حساس جغرافيوي موقعيت او پر دې هېواد او سيمه د بهرنيو يرغلونو او کورنيو خپلمنځي جګړو په پايله کې د پښتو ژبې د فرهنګي پانګې ډېره برخه له منځه تللې له خاورو سره خاورې شوې ده. تر اسلام دمخه د پښتو ژبې کومه ليکلې بېلګه اوس زمونږ په لاس کې نشته چې دغې ژبې به څه ډول ليک درلود، خو دا چې په دغه

سیمه کې یوناني، خروشتي، ارامي او ځینې نور لیکونه دود وو، پښتو ژبې به هم خامخا له دغو لیکدودونو څخه یو خپل کړی و.

کله چې زموږ په هېواد (لرغوني افغانستان) کې د اسلام سپېڅلی دین خپور شوی، تر هغې را وروسته پښتنو هم د لرغوني افغانستان د نورو توکمونو او قومونو په څېر د خپلې ژبې د ثبت او لیکلو لپاره عربي لیکدود خپل کړی او د پښتو د ځانګړو اتو غږونو لپاره یې د تورو ځانګړې بڼې (ډ، ړ، ږ، ښ، ځ، څ، ټ، ڼ) ټاکلې دي.

پر پښتو ژبې اوس له افغانستان او پښتونخوا سربېره د نړۍ په نورو هېوادونو کې تر پنځوس میلیونو زیات وګړي غږېږي، بډای لیکلي او شفاهي ادبیات او په ډله ییزو رسنیو کې غږیزې او چاپې خپرونې هم لري.

د متن لنډیز:

په دې لوست کې مو ولوستل چې پښتانه یو لرغونې آریایي توکم او پښتو لرغونې آریایي ژبه ده. پښتون ولس لرغونې تاریخي پس منظر لري او د آریایي او د آریایي توکم دغه قبیله له نن څه لږ و ډېر ۳۴۰۰ کاله وړاندې د آریایانو په مذهبي سرودونو (ریګویدا) او بیا وروسته د ۱۰۰۰ق.م. شاوخوا په (اوستا) کې یاده شوې ده. سربېره پر دې یوناني تاریخ پوهانو، لکه هیروډوټ هم د پښتون قوم او د هغوی د ټاټوبي (پکتیکا) یادونه کوي.

هغسې چې ۳۴۰۰ کاله وړاندې د پښتون ولس شتون جوت دی، نو ویلی شو چې ولس موجود و، ژبه به یې خامخا موجوده وه، نو د پښتو ژبې لرغونتیا هم ۳۴۰۰ کاله وړاندې زمانې ته رسېږي.

پښتو د لرغونې آریانا (اوسني افغانستان) هغه لرغونې ژبه ده چې له زرګونو کلونو راهیسې پرې د دې هېواد اوسېدونکي غږېدلي، له بډای ادب او فرهنګ نه برخمنه ده.

فعالیتونه

۱ـ زده‌کوونکي دې د ښوونکي له متن لوستنې او لازمو څرګندونو وروسته د متن یو یو پراګراف په وار سره ولولي. ښوونکی دې د اړتیا په وخت کې لازمه مرسته وکړي.

۲ـ زده‌کوونکي دې وګومارل شي چې متن په غور او دقت سره ولولي، په هغو کلمو یا لغتونو چې نه دي پوهېدلي، هغه دې له ځان سره لست کړي. بیا دې په ترتیب سره هر زده‌کوونکی خپلې لست کړې ستونزمنې کلمې د ټولګي په وړاندې ولولي.

۳ـ ښوونکی دې د زده‌کوونکو د لست کړیو ستونزمنو کلمو مجموعي توحیدي لست د تختې پر مخ ولیکي. ځینې کلمې دې په خپله د زده‌کوونکو په وسیله معنا کړي او هغه چې زده‌کوونکي یې نشي حل کولی پخپله دې حل او توضیح کړي.

٤ـ زده‌کوونکي دې د تختې پر مخ لیکل شوي لغتونه پخپلو کتابچو کې ولیکي.

۵ـ زده‌کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي، یوه ډله دې وګومارل شي چې د متن لومړۍ برخه چې د پښتنو د اصل او نسب په هکله ده او بله ډله دې د متن دویمه برخه چې د پښتو ژبې په هکله ده، په غور او دقت سره په چوپه خوله ولولي. بیا دې د لومړۍ ډلې یو یو زده‌کوونکی د ټولګي په وړاندې د متن معنا او مفهوم پخپله ژبه ووایي، وروسته دې د دویمې ډلې یو یو زده‌کوونکی د ټولګي په وړاندې د پښتو ژبې په هکله د متن معنا او مفهوم پخپلو لنډو الفاظو ټولګیوالو ته ووایي. ښوونکی دې له ټولو زده‌کوونکو سره د اړتیا په وخت کې د مفاهیمو د افادې د سمون لپاره لازمه مرسته وکړي.

٦ـ په دې لاندې پوښتنو دې د لوست د زده کړې د کچې ارزونه وشي:

- د پښتنو اصل له کوم توکم څخه دی؟
- د پښتون قوم د لرغونتیا تاریخي پس منظر څو زره کاله وړاندې زمانې ته رسېږي؟
- په کوم لرغوني کتاب کې د نورو لسو آریایي قبیلو ترڅنګ د پښتون قوم یادونه هم شوې ده؟
- د پښتو ژبې لرغونتیا کومې زمانې ته رسېږي؟
- کومو یوناني پوهانو په خپلو کتابونو کې د پښتنو او د هغو د هېواد او ټاټوبي یادونه کړې او هغه په کومو نومونو نومولی دی؟
- له اسلام څخه دمخه په افغانستان کې کوم لیکدودونه رواج وو؟
- پښتو ژبې د ثبت او لیکلو لپاره اوس کوم لیکدود کارول کېږي؟
- په پښتو ژبه اوس په افغانستان، پښتونخوا او نورې نړۍ کې څومره وګړي خبرې کوي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کورنۍ دندې په توګه د لوست مفهوم په خپلو لنډو جملو کې وليکي، د پښتو لوست په راتلونکي ساعت کې دې هغه د نورو ټولګیوالو په وړاندې ولولي.

د کمپیوټر او انټرنېټ اهمیت
(خبرې اترې)

- تاسې کمپیوټر پېژنئ چې څه ډول وسیله ده او د څه لپاره کارول کېږي؟
- د انټرنېټ له نامه سره آشنا یاست، څه معنا او مفهوم لري؟

کمپیوټر نن سبا په ژوند کې د ساینس او پرمختګ ډېره مهمه وسیله ده چې بشر ته یې ستر اسانتیاوې را پیدا کړي دي. نه یوازې دا چې پر هغې لیکنه کولی شو، بلکې نورې ډېرې چارې، لکه: محاسبه، انځور کښنه، جدول جوړونه او داسې نور د همدې وسیلې په واسطه سرته رسېږي او هم د کمپیوټر د زده کړې په صورت کې له انټرنېټ څخه چې نړۍ یې د یو کلي په څېر سره رانږدې کړې د ټولې دنیا له حالاتو څخه خبرېدای شو، نو ځکه دا اړتیا ده چې هر څوک یې زده کړي او ورته لاس رسی ولري.

په دې لوست کې مو تاسې زده‌کوونکو ته د کمپیوټر او انټرنېټ د پېژندنې او اهمیت په اړه ځینې خبرې اترې راوړې چې هم به مو له دغو وسیلو سره آشنا کړي او هم به مو په پښتو ژبه د خبرو اترو کولو ځواک پیاوړی کړي.

ایمل: دا دی له خپره سره ټول سوالونه مې حل کړل، که دا کمپیوټر نه وای په دوو ورځو کې مې هم نشوای حل کولی.

جمیل: ایمله څنګه داسې شپه او ورځ په دغه ماشین لګیا یې، ټک او ټوک دې شروع کړی دی راځه چې لږ ساعت د فوټبال لوبه وکړو.

ایمل: جمیله، فوټبال خو په خپل وخت کې کوو، ته راشه چې تا ته هم کمپیوټر در زده‌کړم.

جمیل: ستا ډېرې خبرې یادې دي، هسې خپل ماغزه ولې اوبه کړم.

ایمل: جمیله، دا خبره مه کوه تردې وروسته چې د چا کمپیوټر نه وي زده هېڅ چېرته هم کار نه شي کولای.

جمیل: مکتب چې یې ویلی وي، لیک او لوست یې چې زده وي څنګه کار نشي کولای؟

ایمل: دا خبره خو دې سمه ده، خو له دې وروسته په دفترونو کې خلک په قلم کاغذ باندې څه نه لیکي، ټول کارونه په کمپیوټر کېږي، په کمپیوټر.

جمیل: په کمپیوټر، دا څه وایې، نو خلک به څه کوي؟

ایمل: خلک مجبوره دي چې ټول کمپیوټرونه زده کړي.

جمیل: نو کمپیوټر باندې، خو یوازې خط لیکل کېږي دا نور کارونه به څنګه کړي؟

ایمل: و ساده ګله، یوازې خط نه چې وایم د دنیا هر کار پرې کېږي.

جمیل: خو ما هم پرې پوه کړه چې کوم کارونه پرې کېږي؟

ایمل: خط لیکل، محاسبه، د انجینرۍ نقشې جوړول، عکسونه اخیستل، آشنا خو څه به درته وایم نن سبا په دنیا کې داسې کار نشته چې په کمپیوټر نه کېږي.

جمیل: نه بابا چې داسې ده، زه خو په کور کې کمپیوټر نه لرم دا به څنګه زده کوم؟

ایمل: هېڅ غم مه کوه د ورځې یو ساعت زموږ کور ته راځه زه یې درسره په یادولو کې مرسته کوم.

جمیل: یاره ایمل اندیواله ته خو دې تر ډېره ژوندی اوسې.

ایمل: ته دې هم ژوندی اوسې.

جمیل: دا دومره کاغذونه دې څنګه مخې ته ایښې دي، په دې کې خو ځینې چاپ شوي هم دي کنه.

ایمل: هو، دا خو مې په دې کمپیوټر کې د یوې موضوع په اړه تحقیق او پلټنه وکړه او له کمپیوټر څخه مې ډېر معلومات ترلاسه کړل.

جمیل: څه، څه تحقیق، په کمپیوټر کې دې څه رقم تحقیق وکړ. کتابونه دې په کې لیکلي دي.

ایمل: کمپیوټر سره یو لین نښلول کېږي چې انټرنېټ ورته وایي تحقیق مې په هغې کې وکړ.

لیلما: السلام علیکم ستړي مه شئ.

دواړه: وعلیکم السلام.

جمیل: لیلما دا کمپیوټر خو هم عجیبه شی دی او دا بل شی چې اوس یې ایمل نوم واخیست دا خو بیخې عجیبه شی دی، نوم یې څه شی و؟

ایمل: انټرنېټ، په دې کې لیلما له ما نه هم ډېره ښه پوهېږي.

لیلما: هو انټرنېټ خو نن سبا په دنیا کې ډېر غټ پرمختګ دی.

جمیل: په دې نو کوم کوم کارونه کېږي، له تحقیق نه پرته؟

لیلما: په انټرنېټ کې خلک کولای شي د نړۍ په ډېرو ژبو او په خاص ډول په انګرېزۍ ژبه د هر شي په باره کې تحقیق کوي او معلومات پیدا کولای شي.

جمیل: څومره ښه، د هر شي په باره کې پکې معلومات وي؟

لیلما: د هر هغه شي په باره کې پکې معلومات وي چې انسانانو لیکلي او انټرنېټ ته یې ورکړي دي.

جمیل: ښه نور پرې کوم کارونه کېږي؟

لیلما: نور دا چې په انټرنېټ باندې یوازې په څو دقیقو کې د دنیا هر ملک ته خطونه هم استولای شو. یو بل سره په هماغه وخت کې خبرې هم کولای شو.

ایمل: او جمیله! اوس پرې خلک له یو ملک نه بل ته پیسې هم لېږي رالېږي.

جمیله: دا بانکونو والا له همدې لارې پیسې لېږي، لکه زما د تره زوی ته له جرمني نه پې خپل ماما ته پیسې راواستولې.

ایمل: بالکل له همدغې لارې یې اوس خلک رالېږي.

لیلما: بل دا چې خلک اوس په انټرنېټ کې سوداګري هم کوي. د یو چا چې څه شی په کار وي کارخانې والا ته یې د هغوی په آدرس لیکي چې ما ته دومره مال راولېږه او ما دومره پیسې ستاسو په پته درولېږلې. کارخانې والا لومړی پیسې اخلي، بیا هغه سړي ته مال لېږي.

جمیل: په رښتیا چې دا خو عجیبه شی دی، کاشکې زما هم یاد وای.

لیلما: داګوره جمیله په دې انټرنېټ باندې په سلګونو کارونه نور هم کېږي.

ایمل: خو زما نه دی زده نو ...

لیلما: خیر دی د دې لپاره چې انټرنېټ زده کړې اول باید کمپیوټر زده کړې. په کمپیوټر کې به درسره زه مرسته وکړم.

جمیل: ببخي سمه ده سر له همدې نن ورځې څخه زه کمپیوټر زده کول شروع کوم، اوس نو ځمه کور ته د خدای ﷻ په امان.

دواړه: په مخه دې ښه.

د متن لنډیز:

کمپیوټر نن سبا په ژوند کې د ساینس د پرمختګ خورا مهمه لاسته راوړنه ده چې بشریت ته یې ډېرې ستړې اسانتیاوې رامنځته کړي دي. په کمپیوټر کې نه یوازې لیکنه کېدلای شي، بلکې ډېر پېچلي موضوعات او مسایل، لکه انځورونه، محاسبه، ډېر مغلق جدولونه او نورې چارې ترسره کېدلای شي او همدارنګه د کمپیوټر په زده کړې سره کولای شو چې له انټرنېټ څخه هم ګټه واخلو او د نړۍ د ښلا ښلو هېوادونو د علمي

پرمختګ، اقتصادي غوړېدنې او نورو ځېړنيزو موضوعګانو په اړه په خو شېبو کې د خپلې غوښتنې وړ معلومات ترلاسه کړو. د نړۍ په پرمختللو هېوادونو کې نوی نسل ټول د کمپيوټر په کارونه او زده کړې پوهېږي، همدغه لامل دی چې له انټرنېټ څخه هم ګټه اخيستلای شي. له نېکه مرغه د ساينس دغه غوره لاسته راوړنې زموږ هېواد ته هم لاره مونديلې، نن سبا ډېر ځوانان د کمپيوټر په زده کړه بوخت دي او د انټرنېټ په کارولو هم بريالي دي چې دا کار زموږ د راتلونکي نسل سره د لازياتو علمي پرمختګونو په هکله زياته مرسته کولای شي.

فعاليتونه

۱ــ زده‌کوونکي دې لوست په چوپتيا سره ولولي او د هغه مفهوم دې په خپل ذهن کې وساتي.

۲ــ د ښوونکي د تدريس په مهال دې زده‌کوونکي غوږ ونيسي چې د کلمو په سم تلفظ او د جملو په جوړولو پوه شي.

۳ــ يو زده‌کوونکی دې د کمپيوټر د اهميت او ارزښت په اړه څو جملې ووايي او بيا دې د هغو څخه يوه غوره جمله د تختې پر مخ وليکي. بل زده‌کوونکی دې د تختې مخې ته راشي د نومورې جملې په هکله دې خپله خبرې وکړي.

٤ــ ښوونکی دې د ټولګي ټول زده‌کوونکي پر دوو ډلو ووېشي او هغوی ته دنده ورکوي چې لومړۍ ډله د کمپيوټر په اړه او دويمه ډله د انټرنېټ په هکله څو څو جملې وليکي، بيا دې يو تن استازی د ټولګي مخې ته راشي او خپل معلومات دې نورو ټولګيوالو ته ورانديې کړي،

د هرې ډلې معلومات چې سم او غوره وي ښوونکی دې هغه ډله وستايي.

۵ـ يو زده‌کوونکی دې د تختې مخې ته راشي د کمپيوټر او انټرنېټ په اړه دې خپل معلومات نورو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

٦ـ څو تنه زده‌کوونکي دې د تختې مخې ته راشي او د ايمل او اجمل له خبرو اترو څخه په استفادې سره دې د لوست مفهوم په ساده ژبه نورو ټولګيوالو ته بيان کړي.

۷ـ څو تنه زده‌کوونکي دې په وار سره ووايي چې تر دې وروسته د کمپيوټر او انټرنېټ د زده کړې او له هغو څخه د کار اخيستلو په هکله څه ډول تصميم لري او خپله پرېکړه دې نورو ټولګيوالو ته ووايي.

۸ـ کوم زده‌کوونکي د کمپيوټر د زده کړې په اړه کتابونه لوستلي دي او که نه، که چېرته يې لوستې وي، د هغو نومونه دې ووايي او خپلو نورو ټولګيوالو ته دې په دغه اړه معلومات وړاندې کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کمپيوټر او انټرنېټ د اهميت او ارزښت په اړه يو يا دوه مخه مقاله وليکي او په راتلونکي درسي ساعت کې دې خپلو ټولګيوالو ته ولولي.

د خدای ﷻ په وړاندې تر ټولو ګران بنده ګان متقيان او پرهېزګاران دي

پیر محمد کاکړ

ـ تاسې د پښتو په پخوانیو شاعرانو کې د چا له نوم سره آشنا یاست؟

ـ د کومو پخوانیو شاعرانو شعرونه مو لوستي دي؟

د پښتو د ادبي تاریخ دویمه (منځنۍ) یا کلاسیکه دوره د پښتو ژبې او ادبیاتو د ودې او پرمختیا یوه زرینه دوره بلل کېږي. په دغه ادبي دوره کې ډېر پیاوړي شاعران او لیکوالان رامنځته شوي چې د نظم او نثر د زیات شمېر کتابونو په لیکلو یې د پښتو ادبي پانګې ته ډېر بډاینه وربخښلې ده. د دغې دورې په نومیالیو ادیبانو کې یو هم پیرمحمد کاکړ دی چې د خپل وخت نومیالی دیني عالم هم و، شاعر او لیکوال هم. په دې لوست کې یې درپېژنو:

پیرمحمد کاکړ د پښتو ژبې نومیالی شاعر، لیکوال او عالم دی. د زېږېدنې کال یې په دقیقه توګه نه دی معلوم، ادبي څېړونکي یې د ۱۱۲۰هـ.ق. او ۱۱۳۰هـ.ق. ترمنځ کلونه اټکلوي. د سهیلي پښتونخوا د کاکړستان د ژوب د هندوباغ د سیمې د ((یعقوبي)) کلي استوګن و.

پیرمحمد کاکړ په ځوانۍ کې د دیني علومو په زده کړې پسې کندهار ته چې د هوتکیانو د واکمنۍ په وخت (۱۱۱۹ ـ ۱۱۵۰هـ.ق.) کې زمور د هېواد پلازمینه او علمي ـ کلتوري مرکز و، تللی و. هلته یې له نومیالیو علمانو څخه زده کړې، کړې وې. په کندهار کې د پوره نوم او شهرت خاوند شوی او بیا خپلې سیمې کاکړستان ته تللی و.

لوی احمد شاه بابا چې د خپلې واکمنۍ پر وخت (۱۱۶۰ هـ.ق. ۱۱۸۶هـ.ق.) د پیرمحمد کاکړ له علمي او ادبي شهرت نه خبر شوی، څو ځل یې کندهار ته د ورتګ بلنه ورکړې وه، خو هغه نه وه منلې، بالاخره په هره وسیله چې و، اړیستل شوی و چې کندهار ته ورشي.

پیرمحمد کاکړ ته په احمدشاهي دربار کې د دیني او ادبي علومو د تدریس چارې ورسپارل شوې او د لوی احمدشاه بابا زوی شهزاده سلیمان یې له ځانګړو شاګردانو څخه و چې په پوره اهتمام یې د هغه د علمي او ادبي روزنې چارې ترسره کولې.

د احمدشاه بابا د مړینې پر وخت (۱۱۸۶هـ.ق. کال) چې د هغه مشر زوی شهزاده تیمور په هرات کې و، لومړي وزیر شاه ولي خان له موقع څخه په استفادې خپل زوم، د احمدشاه بابا کشر زوی شهزاده سلیمان، پاچا کړ. پیرمحمد کاکړ د خپل خاص شاګرد په واکمنۍ ډېره خوښي څرګنده کړه او خپل یو تالیف کړی کتاب ((معرفت الافغاني)) چې درباریانو ته یې د پښتو ژبې د لیک لوست زده کړې لپاره لیکلی و، نومورې واکمن ته وړاندې کړ، خو دا چې د شهزاده سلیمان د واکمنۍ موده ډېره لنډه وه، د تیمور په راتګ سره یې له واکمنۍ څخه لاس واخیست او هغه د تیمور شاه په نوم واکمن شو.

د پیرمحمد کاکړ د شعرونو له مطالعې څخه ښکاري چې د تیمور شاه د واکمنۍ په دوره کې له شهزاده سلیمان سره د ډېرو نژدې اړیکو له امله ده ته په دربار کې خپل پخوانی قدر، عزت او درناوی نه دې پاتې، خو بیا هم په بشپړه توګه له پامه هم نه دې غورځېدلی.

له تیمور شاه څخه وروسته د شاه زمان او شاه محمود سدوزي د واکمنیو په وخت کې هم د دربار په نومیالیو عالمانو او ادیبانو کې یاد و. د شاه محمود سدوزي له هغه فرمان څخه چې پر ۱۲۱۶هـ.ق. کال خپور شوی، داسې څرګندېږي چې پیرمحمد کاکړ هم دغه مهال د نورو عالمانو په څېر له دربار څخه امتیاز او مواجب ترلاسه کاوه.

سربېره پر دې چې پیرمحمد کاکړ د خپل وخت له نومیالیو دیني پوهانو او مدرسینو څخه و، د پښتو او دري ژبو تکړه شاعر، ژېپوهاند او تاریخ لیکونکی هم و. د پښتو او دري ژبو د لرغونې او خپلې زمانې د ادبیاتو ژوره مطالعه یې درلوده، په ادبي فنونو، فصاحت او بلاغت ښه پوهېده او د استادۍ مقام ته رسېدلی و. نوموړی د یو ځانګړي ادبي سبک او لارې خاوند و چې په خپله زمانه او راوروسته وختونو کې نورو ډېرو شاعرانو د هغه پیروي کړې او د ده د لوړ ادبي مقام یادونه او ستاینه یې په ډېر درنښت کړې ده.

پیرمحمد کاکړ د تدریس د چارو ترڅنګ یو شمېر د نظم او نثر کتابونه هم لیکلي دي، هغه چې د زمانې له توپاني سیلیو راپاتې دي، دلته یې په لنډه توګه درپېژنو:

۱ــ د اشعارو دیوان: پیرمحمد کاکړ د خپلو شعرونو دیوان پر ۱۱۹۶هـ.ق. بشپړ کړی دی. دا دیوان لومړی ځل پر ۱۳۰۳هـ.ق. کال په هند او دویم ځل پر ۱۳۲۵ لمریز کال په کابل کې پښتو ټولنې او په دې وروستیو کې په کوښټه او پېښور کې بیا بیا چاپ شوی دی.

۲ــ معرفت الافغاني: داکتاب د دې لپاره لیکل شوی چې د وخت واکمنو درباریانو ته پښتو لیک لوست زده کړي او په نتیجه کې د دربار او دفتر ټولې رسمي لیکنې په پښتو کړي.

داکتاب لومړی ځل په ۱۳۴۱هـ.ق. کال په لاهور او دویم ځل په ۱۳۵۶لمریزکال په کابل کې چاپ او خپور شوی دی.

۳_ د پښتنو تاریخ: وایي چې پیرمحمد کاکړ د احمدشاه بابا په امر د پښتنو یو تاریخ هم په پښتو ژبه لیکلی و. د دې کتاب یوه قلمي نسخه د امیرعبدالرحمان په دربار کې موجوده او د دربار منشي ملامحمد خان افغان نویس ته سپارل شوې وه، خو له ۱۳۰۰هـ.ق. راوروسته تر ننه ورکه ده.

٤_ هدایت المبتدي: د اسلامي فقهې د ابتدایي مسایلو کتاب دی چې پیرمحمد کاکړ په دري ژبه نظم کړی، قلمي نسخه یې شته.

پر دې پورتنیو آثارو سربېره د پیرمحمد کاکړ د دیوان د یوې قلمي نسخې په پای کې څو پاڼې د قلمي نسخې د خطاط په قلم کښل شوي چې پښتو نثر یې روان، د جنت او قیامت د ورځې په هکله بحث دی. ځینې ادبي څېړونکي دا اټکل کوي چې دا هم کېدای شي د پیرمحمد کاکړ کوم اثر وي چې نوم به یې ((قیامت نامه)) یا ((جنت نامه)) و.

د وروستیو ادبي تاریخي څېړنو له مخې د پیرمحمد کاکړ ژوند تر ۱۲۱٦هـ.ق. کال پورې یقیني دی، خو دا چې وروسته به په کوم کال مړ شوی وي، نه ده معلومه. دومره څرګنده ده چې په کندهار کې وفات شوی او د (شاه ولې) پر غاړه په لویه هدیره کې د حضرت جي صاحب زیارت ته نژدې ښخ او قبر یې معلوم دی.

دلته یې د شعر یوه بېلګه لولو:

بند پر بند دې غوځ د سترګو په خنجر کړم　　بیا سیراب دې هم په وینو د ځیګر کړم
هر سحر چې کړې ناله پر ګل له سوزه　　عشق مدام هغه بلبله د سحر کړم
درسته شپه راته اغزي شي د کیکرو　　بې له تا چې خواب د پرو پر بستر کړم
سوز ګداز د محبت مې دې نصیب کړ　　په سره اور کې دې دلبره سمندر کړم
ته یو دم زما و لور ته عزم نه کړې　　زه له ځانه ستا و لورو ته سفر کړم
یو نظر د تورو سترګو عنایت کړه　　په دربار کې دې له غمه خاکستر کړم

ساقي را کړه یو ځل مې د لعلو لبو
چې پرې یخ زه پیر محمد سوی ټټر کړم

د متن لنډيز:

پيرمحمد کاکړ د پښتو ادبياتو د کلاسيکي يا منځنۍ دورې پياوړی ليکوال او شاعر و چې د زوکړې زمانه يې ۱۱۲۰هـ.ق. ـ ۱۱۳۰هـ.ق. کلونو ترمنځ اټکل شوې ده. اصلاً د سهيلي پښتونخوا د ژوب اوسېدونکی و. د احمدشاه بابا د واکمنۍ پر وخت د هغه په غوښتنه کندهار ته راغلی او په دربار کې د ديني علومو د تدريس دنده ورسپارل شوې وه. تر ۱۲۱۶هـ.ق. کال پورې يې ژوند يقيني دی.

د نظم او نثر يو شمېر ليکلي کتابونه يې راپاتې دي چې د نوموړي د لوړ علمي، ادبي او فرهنګي شخصيت څرګندويي کوي. دغه آثار يې څرګند دي: د شعرونو ديوان، معرفة الافغاني او هدايت المبتدي.

فعاليتونه

۱ـ زده‌کوونکي دې په وار سره د متن يو يو پراګراف ولولي، استاد دې د اړتيا په وخت کې مرسته وکړي.

۲ـ زده‌کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د پيرمحمد کاکړ د ژوند او شخصيت په اړه خبرې وکړي.

۳ـ زده‌کوونکي دې متن په چوپه خوله په غور او دقت سره ولولي او په هغه کې دې ادات په نښه کړي، هر يو دې په نښه کړي ادات په خپل وار د ټولګي په وړاندې ولولي. ښوونکی دې د اړتيا په وخت کې مرسته وکړي. په متن کې د موجودو اداتو يو بشپړ لست دې له هغو څخه ترتيب او د تختې پرمخ وليکي.

ادات:

هغه ناخپلواکه کلمې دي چې په ځانګړې توګه کومه معنا او مفهوم نه افاده کوي، خو کله چې له نورو خپلواکو کلمو سره په جمله کې يو ځای شي، نو بيا معنا ورکوي. ادات د جمله په جوړښت او رغونه کې اساسي ونډه لري او پرته له هغو جملې نه

جوړېږي. ادات دا لاندې ډولونه لري:

(۱) ارتباطي ادات، لکه: هسې، که څه هم او داسې نور. (۲) د عطف ادات، لکه: او، که، یا او نور. (۳) د اضافت ادات (د)، لکه: د احمد قلم. (٤) تشبیهي ادات، لکه: غوندی، په څېر، په دود، په توګه او نور.

٤ـ زده‌کوونکي دې په وار سره تختې ته وروبلل شي چې هر یو ادات په جمله کې استعمال یا د یو ادات په مرسته یوه جمله جوړه کړي. نور زده‌کوونکي دې هغه په خپلو کتابچو کې ولیکي.

٥ـ ښوونکی دې په دې لاندې پوښتنو د لوست د زده کړې ارزونه وکړي:

- پیرمحمد کاکړ د کوم واکمن په عصر کې ژوند کاوه او په دربار کې کومه دنده ورسپارل شوې وه.
- پیرمحمد کاکړ اصلاً د پښتونخوا د کومې سیمې اوسېدونکی و، د چا په غوښتنه کندهار ته راغلی و.
- د پیرمحمد کاکړ د نظم او نثر کوم کتابونه لیکلي دي؟
- د پیرمحمد کاکړ ژوند تر کوم کال پورې یقیني دی؟
- د پیرمحمد کاکړ د شعر مفهوم بیان کړئ.

٦ـ زده‌کوونکي دې د پیرمحمد کاکړ د شعر یو یو بیت په لوړ غږ خپلو ټولګیوالو ته ولولي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپله خوښه د کورنۍ دندې په توګه د پښتو د کلاسیکې دورې د کوم شاعر د ژوند په باب لنډ معلومات ولیکي او په راتلونکي پښتو درسي ساعت کې دې هغه نورو ټولګیوالو ته ولولي.

د پښتو ادب معاصره دوره

ـ تاسې د ادبیاتو د تاریخ له نامه او اصطلاح سره آشنا یاست، پوهېږئ چې ادب تاریخ څه ته وایي؟

ـ تاسې د ادبیاتو په تاریخ کې د ادبي دورې نوم اوربدلی دی؟

ـ دمخه ټولګیو کې مو د پښتو ادبي تاریخ کومې دورې لوستې دي؟

ـ معاصره ادبي دوره څه معنا او مفهوم لري؟

د ادبیاتو تاریخ، د تاریخ په ښلا ښلو دورو کې د یوې ژبې د ادبیاتو د ودې او پرمختیا جریان او بهیر څېړي. د هرې ژبې ادبیات په تاریخي لحاظ په څو ښلا ښلو دورو وېشل کېږي.

همدې اصل ته په کتنې سره د پښتو ژبې ادبیات هم په ښلا ښلو تاریخي دورو ښلېږي. تاسې د ښوونځي په مخکنیو ټولګیو کې د پښتو ادبیاتو لرغونې دوره او منځنۍ یا کلاسیکه دوره ولوستله، په دې ټولګي کې به د پښتو معاصره ادبي دوره ولولئ.

ادبي دوره د ادبياتو په تاريخ پورې اړه لري. دلته چې موږ د پښتو ادب تاريخ په معاصره ادبي دوره بحث کوو، نو لازمه ده چې لومړی د ادبياتو تاريخ وپېژنو.

د ادبياتو تاريخ يا ادبي تاريخ د ادبپوهنې د يوې مهمې او اساسي څانګې په توګه هغه پوهنه ده چې د يوې ژبې د ادبياتو د پيدايښت او ودې جريان له تاريخي شرايطو سره د ارتباط په ترڅ کې څېړي.

د هرې ژبې او ولس ادبي تاريخ په بېلا بېلو دورو وېشل کېږي، نو د همدې معيار له مخې پښتو ادبي تاريخ هم په دريو سترو دورو وېشل شوی چې لومړی يا لرغونې او کلاسيکه يا منځنۍ دورې مو دمخه ټولګيو کې لوستي دي، اوس د پښتو معاصره ادبي دوره درپېژنو.

موږ په خپلو ادبي څېړنو کې د پښتو ادب تاريخ د دريمې يا معاصرې دورې د پيلامې په هکله بېلا بېل نظرونه لرو: ځينې د دې ادبي دورې پيل هند ته د انګرېزانو د راتګ وخت ګڼي او ځينې نور زموږ پر هېواد باندې د انګرېزانو لومړنی يرغل (۱۸۳۹م.) د پښتو د معاصر ادب پيلامه بللې ده.

ځينو څېړونکو د نولسمې ميلادي پېړۍ په اويايمو کلونو کې د پښتو د هنري ـ ادبي نثر پيدايښت د پښتو د معاصرې ادبي دورې پيلامه بولي. همدارنګه ځينو څېړونکو د پښتو د معاصر ادب د ودې او پرمختيا لومړنی پراو د امير حبيب الله خان په عصر کې د سراج الاخبار رامنځته کېدل بولي.

خو د پښتو ادب زياتره څېړونکي په دې خبره يوه خوله دي چې د پښتو د معاصر ادب د رامنځته کېدو لپاره د نولسمې پېړۍ په اويايمو کلونو کې لاړې چارې او شرايط برابر شوي دي. دا وخت زموږ په هېواد کې د امير شېرعلي خان د دويمې پلا واکمنۍ سره برابره ده. امير شېرعلي خان چې په ۱۲۸۶هـ.ق. (۱۸۶۹م.) کال د هند امبالي له کنفراس څخه راوګرځېد، نو کورنيو اصلاحاتو ته يې خپله پوره پاملرنه واړوله او يو لړ داسې ريفورمونه يې پلي کړل چې په هغو کې د ځمکو د مالياتو اصلاح او سمون، د پوستي

عصري سيستم تآسيس، عسكري تشكيلاتو، عصري ښوونځيو او روغتونونو رامنځته کول او داسې نور سمونونه او بدلونونه شامل وو. همدغه مهال امير شېرعلي خان خپلې ملي ژبې پښتو ته ځانګړې پاملرنه وکړه او په دې لړ کې چې هغه کوم لومړی ګام پورته کړ، هغه د هېواد د ملکي ادارو نومونه، عسکري رتبې، اصطلاحات او قوماندې په پښتو ژبه اړول وو. د امیرشېرعلي خان د فرمان له مخې د عسکري قواعدو کتاب قاضي عبدالقادر په پښتو وژباړه او چاپ شو.

د واک پر سر کورنیو جګړو او بهرنیو یرغلونو دا بهیر یو څه ټکنی کړ او بیا د حبیب الله د واکمنۍ پر مهال ډېر ګړندی پیل او پرمخ لاړ. ادبي څېړونکو د پښتو ادب معاصره دوره چې د نولسمې میلادي پېړۍ د اویایمې لسیزې څخه پیل او تر ننه رارسېږي په دې لاندې ډلو ډلو پراوونو وېشلې ده:

لومړی پړاو (۱۸۷۰م. ـ ۱۹۰۱م.):

د پښتو د معاصرې ادبي دورې لومړی پړاو په زماني لحاظ د نولسمې عیسوي پېړۍ له اویایمو کلونو څخه پیل او د شلمې پېړۍ تر پیلامې یا د امیر حبیب الله خان د واکمنۍ کېدو تر وخته رارسېږي.

په دغه پړاو کې د پښتو د معاصر ادب د رامنځته کېدو د لارو چارو د پیلامې او ادامې په اړوند د ټولو ادبي هلو ځلو تاریخي بهیر شامل دی.

دغه ادبي پړاو له هغه وخت او مهال سره سمون خوري چې پښتون ولس له نوي عصري ژوند سره آشنا او له نویو عصري مشکلاتو او ربړو سره لاس په ګرېوان شوی دی.

مورِ وینو چې پښتو ادیبانو د خپلو ځانګړو احساساتو او غوښتنو له تنګې دایرې څخه دباندې د قدم اېښودلو هڅه او لټه کړې او د خپل ټول ملت، هېواد او ان دا چې د نړۍ او

بشریت په هکله یې فکر کړی او د وخت اساسي غوښتنې د ادب موضوعات ګرځېدلي دي.

د دغه پړاو په نومیالیو لیکوالو او شاعرانو کې د نور محمد نوري افغاني (د غنچه روه لیکوال) ملا فیض محمد اخونزاد (د روضة المجاهدین ناظم) ملاعبدالباقي کندهاري (د تبین الواجبات ناظم) مولوي احمد (د آدم خان درخانی، ګنج پښتو لیکوال) میا حسیب ګل کاکاخیل (د نقش نګین ناول ژباړن)، میا محمد یوسف کاکاخیل (د توبة النصوح ناول ژباړن) قاضي میراحمد شاه رضواني (د بهارستان افغاني او شکرستان افغاني لیکوال او مدون) او نورو نومونه د ښلګې په توګه یادولی شو.

دویم پړاو:

د پښتو ادبیاتو تاریخ (معاصره دوره) لیکوال کاندید اکاډیمسن محمد صدیق روهي دې پړاو ته د روښانتیا پړاو ویلی دی.

موږ د دغه پړاو د پښتو ادبیاتو د ودې او پرمختیا د بهیر څرنګوالی په دوو برخو کې مطاله کوو:

الف_ په سراجیه عصر کې د پښتو ادب وده او پرمختیا (۱۹۰۱م. _ ۱۹۱۹م.):

امیرعبدالرحمان خان په ۱۹۰۱م. کال ومړ او پر ځای یې زوی حبیب الله خان د واک پر ګدۍ کښېناست. نوموړی چې د پلار پر خلاف د نرم طبیعت خاوند او د سوکاله ژوند پلوی و، واک ته د رسېدو په لومړیو کې یې هغو کسانو ته چې د ده د پلار د واکمنۍ پر مهال د هغه د استبدادي چار چلند له مخې له هېواد نه بهر او دننه په هېواد کې له یوې سیمې نه بلې ته کوچېدلي او فرار شوي وو، د عفوې اعلان وکړ.

له دې امله زیات شمېر نومیالي شخصیتونه، لکه محمود طرزي، غلام محی الدین افغان او نور له هېواد او خلکو سره د ژورې مینې په احساس او ملي روحیه له نویو مترقي

افکارو سره یو ځای خپل هېواد ته د خدمت په هیله کابل ته راغلل. هغوی ته په ټولنیزو، سیاسي او دولتي چارو کې د خدمت او سیاسي فرهنګي هلو ځلو موقع په لاس ورغله او دغسې په هېواد کې د روښانفکرۍ زړی زرغون او د هر اړخیزې ټولنیزې پرمختیا لپاره لارې چارې برابرې شوې. سراج الاخبار جریده رامنځته او په کې پښتو ته ځای ورکړل شو، همدارنګه د حبیبې نوی عصري ښوونځي تاسیس او پښتو په کې د یو مضمون په توګه تدریس کېدله. د دې دورې نومیالي لیکوال: عبدالهادي داوي، غلام محی الدین افغان، مولوي صالح محمد او نور دي.

ب_ په اماني عصر کې د پښتو ادب وده او پراختیا:

په اماني دوره (۱۲۹۸ش. _ ۱۳۰۷ش.) کې د پښتو ژبې د ودې او پرمختیا لپاره حکومت لازمه، پاملرنه وکړه. سربېره پر دې چې په معارف کې یې د تدریس او په مطبوعاتو کې د خپرېدو وندې زیاته شوه، د هېواد لومړنۍ اساسي قانون هم په پښتو ولیکل شو.

امیر امان الله خان دا احساس کړې وه چې د یو ملت ژوند بې د ملي ژبې له درلودلو ناممکن دی، نو هڅه یې وکړه چې پښتو ژبې ته په رسمي توګه ملي حیثیت ورکړي. د همدې هڅو په لړ کې یې د پوهنې وزارت په چوکاټ کې د پښتو ژبې د پالنې او روزنې یو مرکز جوړ کړ، دې مرکز ته یې ((مرکه د پښتو)) نوم کېښود.

په همدغه وخت کې په پښتونخوا کې د خان عبدالغفار خان په مشرۍ د ((انجمن اصلاح الافاغنه)) په نوم یو مرکز جوړ شو چې په خپل وخت کې یې د پښتو ادب په وده کې د یادونې وړ ونډه درلوده. په همدغه وختونو کې په پښتونخوا کې د پښتو د هنري نثر د ودې او پرمختیا لپاره لارې چارې برابرې او ډېر نومیالي لیکوال رامنځته شول، لکه: سید راحت زاخیلي، حمزه شینواری، عبدالاکبر خان اکبر، ماسټرعبدالکریم او نور.

دريم پړاو:

له کورنۍ اړدور نه و روسته د پښتو ادب وده او پرمختيا:

په هېواد کې د کورنۍ اړو دوړ (۱۳۰۷ ـ ۱۳۰۸لمريز) نه راوروسته د محمد نادر خان د واکمنۍ په مهال (۱۳۱۰لمريز) په کابل کې ((ادبي انجمن)) او په ۱۳۱۱لمريز کال په کندهار کې د ((پښتو ادبي انجمن)) جوړ شو. کابل ادبي انجمن د ((کابل)) په نامه او کندهار ادبي انجمن د ((پښتو)) په نامه مجله خپروله. وروسته دا دواړه انجمنونه يو ځای شول او پر ۱۳۱٦لمريز کال ورځخه ((پښتو ټولنه)) جوړه شوه. دغې علمي ادبي ټولنې د پښتو ژبې په وده او پرمختيا او د ليکوالو په روزنه کې ډېره ازرښتمنه ونډه درلوده. د دې دورې په نومياليو ادیبانو کې د عبدالحی حبيبي، قيام الدين خادم، گل پاچا الفت، عبدالرحمان پژواک، عبدالرؤوف بېنوا، صديق الله رښتين او نورو نومونه د ښلگې په توگه يادولی شو.

د روانې لمريزې پېړۍ په دريمه لسيزه (۱۳۲٤لمريز کال) کې د وېښ زلميانو د سياسي ډلې او وروسته د شامحمود خان د صدارت د دورې دموکراسۍ او بيا ورپسې د ۱۳٤۳ لمريز کال د نوي اساسي قانون په رڼا کې رامنځته شوې دموکراسۍ آزادو مطبوعاتو ته لاره برابره کړه چې د پښتو ژبې د ادبياتو د ايجاد او ودې پر بهير يې ډېره ارزښتمنه اغېزه لرلې ده. وروسته بيا د محمد داؤد خان جمهوري نظام رامنځته کېدل (۱۳۵۲لمريز) او بيا د وروستيو پېښو دې هرې يوې د پښتو ادب په پرمختيايي بهير د کتنې وړ اغېزې لرلې دي. زيات ليکوالان او شاعران رامنځته شوي او د منثور او منظوم ادب د ښلا ښلو ډولونو په ليکلو کې يې پوره او کره تجربې کړې دي.

اوس د پښتو ادب پرمختيايي بهير په لازم گړندیتوب سره پرمخ روان دی. پښتو چاپي او غږيزو رسنيو کې په ملي او نړيواله پراخه کچه خپرونې لري. په افغانستان، پښتونخوا او د نړۍ په نورو هېوادونو کې زياتې دولتي او آزادې فرهنگي ادارې د پښتو ژبې د ودې او پرمختيا لپاره کار کوي. زيات شمېر ليکوال او شاعران په خپلو ادبي او فرهنگي فعاليتونو بوخت، پښتو ژبه او ادب د پرمختيا په حال کې دی.

د متن لنډیز:

د پښتو ادب معاصره دوره د نولسمې میلادي پېړۍ له اوومې لسیزې څخه راپیل او تر ننه پورې رارسېږي. دا ادبي دوره په بېلا بېلو پړاوونو وېشل شوې ده: لومړی پړاو د نولسمې عیسوي پېړۍ له اویایمو کلونو څخه پیل او د امیر حبیب الله خان د واکمنۍ تر پیلامې (۱۹۰۱م.) پورې رارسېږي. دا هغه مهال دی چې پښتون ولس له نوي عصري ژوند سره آشنا او له عصري مشکلاتو سره لاس په ګرېوان شوی دی. همدغه د معاصرو نویو هنري ادبي نثرونو او معاصر شعر د راڅرګندېدو زمانه ده. دویم پړاو چې د امیر حبیب الله د واکمنۍ له زمانې څخه پیل کېږي او بیا وروسته د اماني دوره ده چې هېواد او خلک پکې له خپلواک ژوند څخه برخمن کېږي. په دې دوره کې په سراج الاخبار کې د پښتو خپرېدل او په حبیبیه ښوونځي کې د پښتو مضمون تدریس کېدل د پښتو د ودې او پرمختیا په لاره کې لوی ګام دی.

وروسته بیا په اماني دوره کې د پښتو مرکې رامنځته کېدل، په پښتونخوا کې د خدایي خدمتګاري تحریک یا انجمن اصلاح افاغنه رامنځته کېدل د پښتو ادبیاتو د دوې لپاره لارې چارې برابروي او دا ادب د پرمختګ لپاره یو ارزښتمن ګام دی. همدارنګه د وېښ زلمیانو غورځنګ، د شاه محمود خان د صدراعظمې دورې دموکراسي او بیا وروسته د دموکراسۍ لسیزې آزادي خپرونې او د محمد داؤد خان د جمهوریت کلونه ټول د پښتو ژبې د ادبیاتو د ودې او پرمختیا په لاره کې د یادونې وړ پړاوونه دي.

فعالیتونه

۱ــ زده‌کوونکي دې د ښوونکي له متن لوستنې او لازمو څرګندونو وروسته د متن یو یو پراګراف په نوبت ولولي. ښوونکی دې له هغوی سره د اړتیا پر مهال لازمه مرسته وکړي.

۲ـ زده‌کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي او دې ته وګومارل شي چې متن په چوپه خوله په غور او دقت سره ولولي. لومړۍ ډله دې په متن د راغلو ليکوالو نومونه، دويمه ډله دې د کتابونو نومونه او دريمه ډله دې د علمي، فرهنګي او تعليمي مرکزونو او ادارو نومونه لست کړي. د هرې ډلې استازی دې د خپلې ډلې لست کړي نومونه د نورو ټولګيوالو په وړاندې ولولي.

۳ـ ښوونکی دې د نومونو، کتابونو او فرهنګي ټولنو (انجمنونو) لستونه تر بشپړولو وروسته د تختې پر مخ وليکي. زده‌کوونکي دې هغه په خپلو کتابچو کې وليکي او د ځينو په باب دې له ښوونکي څخه لازم توضيحات او څرګندونې وغواړي.

٤ـ زده‌کوونکي دې په نوبت سره د ټولګي مخې ته وربلل شي چې د لوست مفهوم په خپلو الفاظو کې نورو ټولګيوالو ته ووايي.

۵ـ په دې لاندې پوښتنو دې د لوست ارزونه وشي:

ـ ادبي تاريخ څه ته وايي؟

ـ پښتو معاصره ادبي دوره کله پيل شوې ده؟

ـ د پښتو د معاصرې ادبي دورې د لومړي پړاو د څو ليکوالانو نومونه واخلئ.

ـ د پښتو د معاصرې ادبي دورې د ليکوالو د څو آثارو نومونه واخلئ.

ـ پښتو ژبه کله، د کوم واکمن په وخت کې په اخبار او ښوونځي کې د يو مضمون په توګه شامله شوه؟

ـ د پښتو د معاصرې ادبي دورې د دويم پړاو د څو ليکوالو نومونه واخلئ.

ـ پښتو ټولنه څه وخت او څنګه منځته راغله؟

کورنۍ دنده

زده‌کوونکي دې د کورنۍ دندې په توګه په متن کې د کوم راغلي ليکوال يا د هغه د کوم اثر او يا يوې ادبي ټولنې لنډه معرفي وليکي او په راتلونکي پښتو لوست درسي ساعت کې دې هغه نورو ټولګيوالو ته ولولي.

گلدسته

_ تاسې دمخه د ګلدستې په نوم د کوم کتاب نوم اوربدلی؟

_ د پښتو په کلاسیکو شاعرانو کې د عبدالقادر خان ختک په نوم کوم شاعر پېژنئ؟

_ د سعدي د مشهور اثر ګلستان له نامه سره آشنا او هغه مو لوستی دی؟

پښتو ژبې او ادب ته خوشحال خان ختک او د هغه د کورنۍ غړو ډېر د قدر وړ خدمتونه کړي دي، عبدالقادر خان ختک د خوشحال خان ختک زوی و چې د دري ژبې پیاوړی شاعر شیخ سعدي مشهور اثر ګلستان یې پښتو ته په خواږه ادبي نثر او نظم راژباړلی او ((ګلدسته)) نوم یې پرې ایښی دی. په دې لوست کې دغه اثر درپېژنو.

د پښتو ژبې نومیالي شاعر عبدالقادر خان خټک (۱۰۶۳ ـ ۱۱۲۵هـ.ق.) د دري ژبې د پیاوړي لیکوال او شاعر شیخ سعدي (۵۸۱ هـ.ق. ـ ۶۹۱ یا ۶۹۴هـ.ق.) مشهور اثر ((ګلستان)) پښتو ته راژباړلی او ((ګلدسته)) یې نومولی دی. پر دغه اثر د عبدالقادر خان خټک له لیکلې دیباچې (سریزې) څخه جوتېږي چې د کتاب ژباړه یې په نوښار کې د خپلې استوګنې پر مهال د ۱۱۲۴هـ.ق. کال د رجب په میاشت کې پیل کړې او د همدغه کال د روژې د میاشتې په ۲۴ نېټه یې پای ته رسولې ده.

ګلستان چې په دري ادب کې پر اخلاقي، تعلیمي او نورو عامو ټولنیزو معنوي ارزښتونو او ښېګڼو سربېره د ژبني فصاحت او بلاغت ډېره غوره بېلګه ده او له پېړیو پېړیو راهیسې د سیمې په هېوادونو کې په کورو، جوماتونو، مدرسو، ښوونځیو او پوهنځیو کې لوستل کېږي او خلک یې له لوستلو څخه پند او خوند اخلي. دغه اثر د سیمې د نورو هېوادونو په څېر د افغانستان او پښتونخوا په جوماتونو او مدرسو کې هم تدریس کېده او عبدالقادر خان خټک چې د خپل وخت یوپیاوړی دیني عالم او علمي ـ فرهنګي شخصیت و، د خپلې سیمې خلکو ته یې د دیني او ادبي علومو د تدریس چارې سرته رسولې، کله چې د دغه اثر پر مفاهیمو ورته د پښتنو پوهېدنه لږ و ډېر ستونزمنه ښکاره شوې، نو ځکه یې د ګلستان د ژباړنې هوډ او تکل کړی. دې مطلب ته یې د ګلدستې په سریزه کې داسې اشاره کړې ده:

((بعضې دوستانو راڅخه ګلستان کتاب لوست، ډېر به یې راته ویل چې د عربي، د فارسي کتابونه ډېر دي، اما پښتو ژبه کې کتابونه د پښتو نشته. ستا قوت د تصنیف د ترجمې البته شته، که تصدیعه په ځان قبوله کړې، ګلستان چې مطبوع او مرغوب د خاصو عامو دی، هم یې لوی سړي ګوري نصیحت ترې اخلي، هم یې هلکان لولي برکت ترې اخلي ... اکثر خلق یې متن لولي، دویم ځل یې معنا، که په پښتو ژبه ترجمه شي، پښتنو ته به اسان شي، فایده به یې لویو، هلکو ته ورسي... .))

همدغو ښوونیز و روزنیز او نورو اخلاقي او معنوي ارزښتونو ته په کتنه عبدالقادر خان خټک دغه اثر پښتو ته راژباړلی دی. د ګلدستې په سریزه کې د ژباړن له دې لاندې څلوریزې

څرګندېږي چې د ګلستان ځینې حکایتونه چې ژباړن هغه د پښتني ټولنې له اخلاقي، معنوي او کلتوري ارزښتونو سره په سمون کې نه دي لیدلي، نو له ژباړې یې تېر شوی دی.

زر سل ځلیږشت د سن کلونه
له ګلستانه چې دا ګلونه
ټول شوو تري جوړه چې ګلدسته شوه
یادګار به پاتې مونږه به ځونه

عبدالقادر خان ختک د ګلستان ټول څوارلس حکایتونه او اته ویشت حکمتونه نه دي ژباړلي. د ګلستان د سریزې (دیباچه) په ژباړه کې یې هم لږ و ډېر تصرف کړی او په هغو ځایونو کې چې شیخ سعدي د خپلې زمانې د واکمنانو او حکمرانانو ستاینې کړي، ژباړن د هغو پر ځای د خپلې کورنۍ د مشرانو او په ځانګړې توګه د خپل نومیالي، فرهنګیالي او توریالي پلار خوشحال خان د ژوند حالات بیان کړي او د هغه ستاینې یې کړې دي او دا یې هم ویلي دي دا کار یې ځکه کړی چې د ده د زمانې واکمنان عادلان نه دي.

د عبدالقادر خان ختک د دغه ارزښتناک ژباړلي اثر قلمي نسخې ډېرې موندل کېږي چې د هغو له مخې یې د لومړي ځل لپاره ځینې برخې جارج راورټي (۱۸۲۵ _ ۱۹۰۶م.) په خپل اثر ((ګلشن روه)) او بیا میراحمد شاه رضواني په ((شکرستان افغاني)) کې خپرې کړي دي. وروسته په ۱۹۶۱م. کال د ګلدستې بشپړ متن د ډاکټر عظیم شاه خیال بخاري له مفصلې سریزې، تحشیې او تعلیقاتو سره د پښتو اکېډمي له خوا چاپ شو. په ۱۳۸۳لمریز کال د افغانستان د علومو اکاډمي د پښتو څېړنو نړیوال مرکز هم د ګلدستې متن چاپ او خپور کړی دی.

د عبدالقادر خان ختک د ګلدستې متن پر یوې دیباچې (سریزې) سربېره دا لاندې اته بابونه لري:

اول باب: په بیان د خوی خصلت د بادشاهانو.
دویم باب: په بیان د خوی خصلت د درویشانو.
درېم باب: په بیان د قناعت.
څلورم باب: په بیان د خاموشی.
پنځم باب: په بیان د عشق او ځوانی.
شپږم باب: په بیان د ضعف د پیرۍ.
اووم باب: په بیان د تاثیر د تربیت.
اتم باب: په بیان د آدابونو د صحبت.

د متن اووه بابونه په ښلا ښلو حکایتونو او اتم باب په حکمتونو وښل شوی او تر هر سرلیک لاندې په نثر او نظم ډېرې په زړه پورې پېښې او مطالب په ډېره خوږه او رنګینه ژبه بیان شوي چې د پند او خوند دواړه ښېګڼې په کې نغښتې دي.

لنډه دا چې عبدالقادر خان ختک د سعدي د شاهکار اثر ((ګلستان)) ژباړه له ټولو لفظي، معنوي، ادبي ظرافتونو او نزاکتونو سره نثر په نثر او نظم په نظم په ډېره خوږه روانه ادبي ژبه په داسې په زړه پورې انداز کې کړې چې موږ ته د نوموړي د لوړ علمي او ادبي استعداد ډېره ښه پېژندویي او څرګندویي کولای شي.

دلته یې یو حکایت د متن د ښلګې په توګه لولو:

حکایت

یو حکیم زوی ته پند وایه چې ای زویه! سعی د هنر په زده کولو بویه چې ملک دولت د دنیا اعتماد لره نه ښایي. زر په محل د خطر دی، که یې غل درځخه یوسي، که ظالم یې درځنې په رښا یوسي، که موافق یې د مراد وخوري، زر به درځخه تمام سي، اما هنر چینه ده زاینده او دولت دی پاینده، که هنر مند له دولته پریوځي، هم یې غم نشته چې هنر خود بنفسه دولت دی. هنرمند هر چېرته په قدر په منزلت دی او بې هنر چې له مسنده پرېوځي،

هر چېرې چې دومي آرزومند د يو لقمې ګرځي، هم يې په خواري مومي.

قطعه

نـــاګـــاه پـــرېـــوتـــه فـتـنـــه د شـــام پـــه مـلـک کې
واړه خـلـق يـــې هـــر لـــوري تـــه پـــرېـشـــان شـه
روســـتـــايـــي چـــې آراســـتـــه پـــه فـضـيـلـت و
مـــقـــرب د هـــغـــه مـــلـــک د ســـلـــطـــان شـه
چـــې يـــې عـــلـــم هـــنـــر نـــه وه کـــه اشـــراف و
پـــه جـلـو کـــې د کـــم ذات ســـړي روان شـه
(ګلدسته، ۳۲۳، ۳۲٤ مخونه)

عبدالقادر خان ختک د خوشحال خان زوی دی. په ۱۰٦۳ هجري قمري کال زېږېدلی. يو عالم، عارف، پياوړی شاعر او ليکوال و. د نظم او نثر ډېر کتابونه يې ليکلي دي چې دلته يې د بېلګې په توګه د شعرونو ديوان (حديقه ختک)، يوسف زليخا، ځلوېښت حديثونه او قصيده برده نومونه يادوو.

د عبدالقادر خان ختک ژوند تر ۱۱۲۵هـ.ق. کال پورې باوري دی.

د متن لنډيز:

د شيخ سعدي ګلستان عبدالقادر خان ختک پښتو ته راژباړلی او پر هغه يې د ګلدسته نوم ايښی دی. د دې کتاب د ژباړې کال ۱۱۲٤ هـ.ق. دی.

د کتاب نظم پر نظم او نثر پر نثر په ډېره خوږه ادبي ژبه ژباړل شوی. د دې اثر قلمي نسخې زياتې موندل کېږي. لومړی ځل په ۱۹٦۱م. کال د پښتو پښتو اکاډمي له خوا د ډاکټر عظيم شاه خيال بخاري په سريزه او تعليقاتو چاپ او خپور شوی او په ۱۳۸۳ لمريز کال د افغانستان د علومو اکاډمي هم چاپ کړی دی.

فعالیتونه

۱ـ زده‌کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي، ستونزمنې کلمې یا لغتونه دې په نښه او لست کړي او بیا دې هر زده‌کوونکی هغه لست کړې کلمې د ټولګیوالو په وړاندې ولولي.

۲ـ ښوونکی دې زده‌کوونکي وګوماري چې متن په چوپه خوله ولولي او په هغه کې صفتونه پیدا کړي. هر زده‌کوونکی دې د صفت د کلمو جوړ کړی لست ټولګیوالو ته ولولي. ښوونکی دې هغه توحید او بشپړ کړی لست دې د تختې پر مخ ولیکي.

صفت: صفت یا ستاینوم په خپلواک ډول څه نه نوموي، خو د یو څه حالت څرنګوالی ښیي، یعنې دا چې صفت د نوم معنا ښه څرګنده، محدوده او روښانوي، لکه: روغ، ناروغ، ښکلی، بدرنګ، پیاوړی، کمزوری، تور، سپین.

۳ـ زده‌کوونکي دې په نوبت سره پاڅېږي او د لوست مفهوم دې ووایي.

٤ـ په دې لاندې پوښتنو دې د لوست د زده کړې د کچې ارزونه وشي:

- ګلدسته د چا اثر او له کوم کتاب څخه ژباړل شوی دی؟
- په ګلدسته کې څه ډول مطالب راغلي دي؟
- عبدالقادر خان ختک ولې د سعدي ګلستان پښتو ته د ګلدستې په نوم راوژباړه؟
- عبدالقادر خان ختک څوک و او کوم آثار یې لیکلي دي؟

کورنی دنده

زده کوونکي دې د ګلدستې د حکایت د مفهوم په اړه څو کرښې ولیکي او د پښتو لوست په راتلونکي ساعت کې دې هغه نورو ټولګیوالو ته واوروي.

علامه پوهاند عبدالحی حبیبي

_ د پښتو په معاصرو شاعرانو او لیکوالو کې د چا له نامه او آثارو سره آشنا یاست؟

_ د پوهاند حبیبي نوم مو دمخه اورېدلی او د هغه کوم اثر مو لیدلی یا لوستی دی؟

د پښتو ادب په معاصره دوره کې ډېر نومیالي لیکوال او شاعران لرو چې د خپل ژوند زیاته برخه یې ژېې او ادب ته په خدمت تېره کړې او ډېر ارزښتناک آثار یې لیکلي دي. په دغو نومیالیو ادبي فرهنګي څېرو کې یو هم پوهاند عبدالحی حبیبي دی چې په دې لوست کې یې درپېژنو.

د هېواد نومیالی عالم، تاریخ لیکونکی او ادیب (لیکوال او شاعر) پوهاند عبدالحی حبیبي پر ۱۲۸۹لمریز کال د کندهار د بامیزایي د محلې په یوه عالمه او فاضله کورنۍ کې زېږېدلی و. پلار یې ملا عبدالحق د خپل وخت نامتو عالم او فاضل شخصیت و.

استاد حبیبي پر ۱۲۹۹لمریز کال د کندهار د شالمار په لومړني ښوونځي کې شامل او تر څنګ یې د دودیزو دیني او ادبي علومو زده کړه د خپلې سیمې له پیاوړو عالمانو څخه پیل کړه. پر ۱۳۰٤ لمریز کال چې له نوموړي ښوونځي څخه فارغ شو، په همدغه ښوونځي کې د ښوونکي په توګه وګومارل شو.

استاد دغلته د ښوونکي د سپېڅلې دندې ترڅنګ د دیني او عصري علومو خصوصي زده کړې او مطالعې ته دوام ورکړ. فقه، حدیث، تفسیر، منطق، صرف، نحو، فصاحت، بلاغت او د خپل هېواد او نړۍ د پخوانیو شاعرانو او لیکوالو د نظم او نثر ډېر کتابونه یې ولوستل.

د ښوونکي په توګه له دوه کاله دندې سرته رسولو وروسته له مطبوعاتو سره د ځانګړې علاقې له مخې په کندهار کې د خپرېدونکي اخبار ((طلوع افغان)) مرستیال شو. څلور کاله یې دغه دنده په ډېر بریالیتوب ترسره کړه او پر ۱۳۱۰لمریز کال د طلوع افغان د اوونیزې مسؤول مدیر شو. استاد د همدغه ژورنالستیکي دندې ترڅنګ په پرله پسې توګه مطالعې، علمي، تاریخي، ادبي او څېړنیزو لیکنو ته دوام ورکړ او د یو منلي او وتلي لیکوال په توګه له لوړ نوم او شهرت څخه برخمن شو. پر ۱۳۱۹لمریز کال د هېواد پلازمېنې (کابل) ته راوغوښتل شو او د سترې علمي ـ فرهنګي مؤسسې ((پښتو ټولنې)) لوی مدیر مقرر شو. همدغه مهال ورته د دغه سترې علمي دندې ترڅنګ د مطبوعاتو د مستقل ریاست د مرستیالۍ چارې هم وروسپارل شوې. یو کال وروسته د پوهنې وزارت د مشاور دنده وروسپارل شوه او درې کاله یې دغلته خپلې دندې ته دوام ورکړ. کله چې پر ۱۳۲۳لمریز کال په کابل پوهنتون کې د ادبیاتو پوهنځی تاسیس شو، نو د دغه پوهنځي د ریاست او د ادبیاتو د تاریخ د تدریس چارې وروسپارل شوې. په ۱۳۲۷لمریز کال په ملي شورا کې

د کندهار د خلکو د وکیل په توګه وټاکل شو. درې کاله یې دغه سپېڅلې دنده ترسره کړه او پر ۱۳۳۰لمریز کال د هېواد پالنې د لوړ احساس او ټولنیزې آزادۍ غوښتنې د سیاسي مبارزې په سبب د وخت حکومت له خوا جبراً د خپل هېواد پرېښودو ته اړ کړای شو. لومړی پښتونخوا ته لاړ، څه موده یې په پېښور کې تېره کړه. هلته یې د ((آزاد افغانستان)) په نوم یوه جریده خپروله. وروسته بیا د ځینو سیاسي ملحوظاتو له مخې له پېښور څخه وتلو ته اړ شو. کراچۍ ته لاړ او هلته په علمي او ادبي فعالیتونو بوخت شو. دغسې یې لږ وډېر لس کاله په جلا وطنۍ کې تېر کړل. پر ۱۳٤۰لمریز کال ورته دا لارې چارې برابرې شوې چې خپل هېواد ته راشي او د پخوا په څېر د علمي او فرهنګي چارو په سرته رسولو بوخت شي.

هېواد ته له راستنېدو یو کال وروسته د کابل پوهنتون د ادبیاتو په پوهنځي کې استاد شو او پر ۱۳٤٤لمریز کال یې د خپلو زیات شمېر علمي، ادبي او تاریخي لیکلو آثارو په وړاندې کولو سره په کابل پوهنتون کې د پوهاندۍ علمي رتبه ترلاسه کړه.

وروسته بیا په ۱۳٤٥لمریز کال د تاریخ ټولنې د ریاست چارې وروسپارلې او بیا پر ۱۳٥۱لمریز کال د صدراعظم فرهنګي مشاور شو.

استاد د خپل عمر په وروستۍ لسیزه کې چې له رسمي دولتي دندې څخه یې تقاعد هم کړی و، د کابل پوهنتون د ادبیاتو په پوهنځي کې استاد، د اطلاعاتو او کلتور د وزارت مشاور، د افغانستان د علومو اکاډمي غړی او ترځنګ یې په خپلو علمي، تاریخي او ادبي څېړنیزو چارو بوخت و. بالاخره د هېواد دغه پیاوړی تاریخ لیکونکی، منلی ادیب، د علم او فرهنګ ښوونې خدمتګار د ۱۳٦۳لمریز کال د ثور د میاشتې په شلمه نېټه وفات او د کابل په شهدای صالحین هدیره کې خاورو ته وسپارل شو.

پوهاند عبدالحی حبیبي نژدې شپږ لسیزې د هېواد په علمي او فرهنګي ادارو کې ارزښتمن فرهنګي خدمتونه کړي دي. په دغه موده کې یې ډېرې علمي، ادبي، تاریخي، جغرافیایي او کلتوري څېړنې کړي چې ځینې یې د ځانګړو کتابونو په بڼه او زیات شمېر

يې د مقالو په شکل د هېواد دننه او بهر د خپرونو له لارې خپرې شوې دي. په ډېرو ملي او نړيوالو علمي، ادبي، تاريخي غونډو او سيمينارو کې يې فعاله ونډه اخيستې. د هېواد د علمي، فرهنګي ادارو او ټولنو په جوړېدو، ودې او پرمختګ کې يې اغېز ناکه برخه لرلې ده. زيات شمېر ليکوال، شاعران، د ادب او تاريخ څېړونکي يې په مستقيمه لارښوونه، هڅونه او پاملرنه او يا هم د دوی د آثارو او افکارو په لوستلو روزل شوي دي.

استاد پر خپلې مورنۍ ژبې پښتو سربېره پر دري، عربي، انګليسي، اردو ژبو ښه پوهېده، ژباړې او ان دا چې په ځينو يې ليکنې هم کولای شوې.

استاد حبيبي شاعر هم و. په پښتو او دري ژبو يې د شعرونو چاپ شوې بېلګې او ټولګې شته، د ادبي هنري نثرونو پياوړی ليکوال هم و، ډېرې ادبي ټوټې، کيسې او نور ادبي نثري ډولونه يې ليکلي او چاپ شوې دي، خو زياته پاملرنه يې علمي، ادبي، تاريخي څېړنيزو ليکنو ته وه. د ټولو چاپ شويو کتابونو شمېر يې د ۱۲۰ شاوخوا ښودل شوی دی او چاپ شوې مقالې يې تر زرو زياتې دي چې هره يوه يې په خپل ځای زيات علمي، ادبي او تاريخي ارزښت لري. موږ يې دلته د ښېلګې په توګه د څو کتابونو نومونه اخلو:

د پښتو ادبياتو تاريخ (لومړی ـ دويم ټوک) تاريخ افغانستان بعد از اسلام (لومړی ټوک) پښتانه شعراء (لومړی ټوک) تاريخ مختصر افغانستان، تاريخ افغانستان در عصر تيموريان، نوموركي مؤرخين، پښتو نثر ته کره کتنې، د پښتو د نوی ادب لارې، د افغانستان پېښليک (لومړی ټوک)، تاريخ خط و نوشته های کهن افغانستان، د پښتو ادبياتو لنډ تاريخ، نسب و زادگاه سيد جمال الدين افغان، د پښتو ادب په تاريخ کې قصيده، روابط ادبي سند با افغانستان، رهنمای تاريخ افغانستان او ... .

د متن لنډيز:

پوهاند عبدالحی حبيبي د ملا عبدالحق زوی، ۱۲۸۹لمريز کال د کندهار ښار په بامیزو کې زېږېدلی و، پياوړی عالم، ليکوال، شاعر او تاريخ ليکونکی و. د خپل ژوند شپږ لسيزې يې هېواد ته په علمي، ادبي او فرهنګي ډګر کې د ستاينې وړ خدمتونه کړي، د ۱۲۰ په شاوخوا کې چاپ شوي آثار او د هېواد په مطبوعاتو کې يې تر زرو زياتې علمي، ادبي، تاريخي او نورې ډول ډول څېړنيزې مقالې خپرې شوې دي. د ۱۳۶۳لمريز کال د ثور په شلمه نېټه په کابل کې وفات او په شهدای صالحين هديره کې خاورو ته سپارل شوی دی.

فعاليتونه

۱ـ زده‌کوونکي دې په خپل وار د متن يو يو پراګراف ولولي.

۲ـ ښوونکی دې د اړتيا پر مهال له زده‌کوونکو سره مرسته وکړي.

۳ـ زده‌کوونکي دې وګومارل شي چې متن په ډېر غور او دقت سره ولولي، هغه کلمې (لغتونه) دې لست کړي چې په معنا او مفهوم يې نه پوهېږي.

۴ـ زده‌کوونکي دې خپل لست کړې کلمې په نوبت سره د ټولګي په وړاندې ولولي. ښوونکی دې د زده‌کوونکو ټولو لوستل شويو کلمو توحيدي لست جوړ او هغه دې د تختې پر مخ وليکي.

۵ـ د تختې پر مخ هغه ليکل شوې کلمې چې ځينې نور زده‌کوونکي يې معنا کولای شي، د هغو په مرسته دې معناوې پر تخته وليکي او هغه کلمې چې معنا کول يې د زده‌کوونکو له توانه پوره نه وي د هغو معنا دې په خپله د کلمو ترڅنګ پر تخته وليکي.

زده‌کوونکي دې هغه کلمې له معناګانو سره په خپلو کتابچو کې وليکي.

٦ـ ښوونکی دې زده‌کوونکي يو يو د ټولګي مخې ته راولي چې د پوهاند عبدالحی حبيبي په اړه زده کړي معلومات نورو ټولګيوالو ته ووايي. ښوونکی دې د زده‌کوونکو د ناسمو معلوماتو د بشپړولو او کره کولو په برخه کې له هغوی سره لازمه مرسته وکړي.

٧ـ په دې لاندې پوښتنو دې د لوست د زده کړې د کچې ارزونه وشي:

- پوهاند عبدالحی حبيبي د چا زوی او چېرې زېږېدلی دی؟
- پوهاند عبدالحی حبيبي د هېواد په فرهنګي ډګر کې کوم خدمتونه کړي دي؟
- پوهاند عبدالحی حبيبي څه وخت او ولې له هېواد نه وتلو ته اړ شو؟
- څوک د پوهاند عبدالحی حبيبي د پنځو آثارو نومونه اخيستلی شي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کورنۍ دندې په توګه د پښتو د کوم بل معاصر شاعر يا ليکوال په هکله خپل معلومات وليکي او يا دې د پوهاند حبيبي کوم ليکلی اثر پيدا او هغه دې معرفي کړي، د راتلونکي پښتو لوست په ساعت کې دې خپل ليکلي معلومات نورو ته واوروي.

نيکمرغه هغه څوک دی چې له خپلې هرې خطا څخه نوې تجربه تر لاسه کـړي.
((سقراط))

هوايي ډګر ته د ورتلو او په الوتکه کې د سفر کولو لارښوونه (خبرې اترې)

ـ کله مو په الوتکه کې د هېواد دننه يا بهر سفر کړی دی؟

ـ کله هوايي ډګر ته تللي ياست؟

ـ مساپر په الوتکه کې له سپرېدو دمخه په هوايي ډګر کې کوم مراحل تېروي؟

کله کله د ژوند په بهير کې دې ته اړ کېږو چې دننه په هېواد کې له يو ولايت څخه بل ته او کله هم له يو هېواد نه بل ته په الوتکه کې سفر وکړو. په الوتکه کې له سفر کولو دمخه بايد په هوايي ډګر کې ځينې مراحل تېر کړو. په دغه اصولو او لارو چارو پوهېدنه ضروري ده. په دې اړه مو يو لړ خبرې اترې ترتيب کړې چې هم زده‌کوونکو ته دغه لارې چارې ورښيي او هم ورسره د پښتو ژبې د خبرو اترو په زده کړې کې مرسته کوي، په دې لوست کې يې لولو.

نجیبه: ګلالیِ ودرېږه، دلته هوایي ډګر ته د ننوتلو لومړنۍ دروازه ده.

ګلالی: ښه سمه ده، راځه چې ورننوځو.

نجیبه: په ننوتو خو ننوځو، داګوره دلته دا ټول خلک ولاړ دي، موږ هم باید ودرېږو.

ګلالی: نو دا خلک ولې دننه نه ځي، ولې ولاړ دي؟

نجیبه: داګوره په هغه لوحه یې لیکلي تالاشي او پلټنه، دلته خلک پلټل کېږي.

ګلالی: هو ولا هاغه ګوره نجیبې هاغلته پولیس ولاړ دي، خلک هم پلټي، بکسونه یې هم.

نجیبه: هلته ګوره نارینه پولیس نارینه ګوري او ښځې پولیسې ښځې تالاشي کوي.

ګلالی: څونه ښه! زه خو سخته وېرېدلې وم چې نارینه به مو تالاشي کوي.

نجیبه: هر ځای کې دومره ژروار او پار مه خطا کوه، هله ژر شه دا بکسونه دراخوا که چې زما او ستا د تالاشۍ نوبت دی.

ګلالی: دا دی نژدې مې کړل.

پولیسه: تاسو چېرته ځئ، پاسپورت او ټکټونه مو وښیئ.

نجیبه: موږ هرات ته ځو، پاسپورت نه لرو او دا هم د آریانا افغان هوایي شرکت ټکټونه.

پولیسه: سمه ده، ټکټونه مو بېرته واخلئ، دا بیکونه مو پرانېزئ.

ګلالی: دا دې خورې کشکونه یې پرانستې دي.

پولیسه: (بیکونه تالاشي کوي) بکسونه مو واخلئ، ځئ دننه لاړې شئ.

نجیبه: کور دې ودان، دا دی اخلو یې واخله ګلالیِ بیک دې.

ګلالی: ځه چې ځو، هو نجیبې دلته څومره ډېرې موټرې او ټیکسي ولاړ دي.

نجیبه: ګلالیِ جانې، څوک چې موټر لري تر هوایي ډګره په خپلو ګاډو کې راځي، ما او تا غوندې خو په ټکسي کې نه راځي کنه.

ګلالی: ښه یا نې چې دا د خلکو موټرې دي.

نجیبه: هو او دا ټیکسیانې دلته ځکه ولاړې دي که ما او تا غوندې څوک له بل ځای نه کابل

ته راشي که بار او وسایل ورسره وي بیا په دغو ټیکسیانو کې خپلو کورونو ته ځي.

ګلالی: څونه ښه ده چې همدلته نژدې موټرې هم شته. وئ نجیبې سترې شوم، دلته څونه ښه سالون دی، څوکۍ هم په کې شته، دلته به کښېنو.

نجیبه: نه، نه ګلالی جانې مورِ او تاسو ته یې په ټکټونو کې د پرواز وخت نهه بجې لیکلی دی، مورِ باید له دغه وخت نه وړاندې ورسېږو.

ګلالی: اوس خو دا دی اته بجې دي، وخت خو لا ډېر دی، لږ به کښېنو.

نجیبه: ګلالی دلته نه کښېنو دا ځای یواځې د هغو خلکو د ناستې لپاره دی چې د خپلو مېلمنو راتګ ته انتظار باسي، مورِ او تاسو ته د ناستې لپاره بل ځای جوړ شوی دی، په ترمینل کې.

ګلالی: نجیبې یوه پوښتنه درنه کوم، ته لکه چې مخکې هم دلته راغلې یې که څنګه؟

نجیبه: هو ګلالی جانې تېر کال زما مور ناروغه وه، هندوستان ته مو بوتله، نو زه او ورور مې ورسره تللي وو، ځکه زه بلده یمه.

ګلالی: زه خو وایم کنه چې په هر څه پوهېږې، ځه ډېره ښه ده چې ته خو راسره یې، په هرات کې به د پوهنتون په لیلیې کې هم ګډ اوسېږو.

نجیبه: انشاء الله چې په خیر ورسېږو.

ګلالی: وئ نجیبې دلته څونه ډېرې الوتکې ولاړې دي.

نجیبه: هو هاخوا مه ځه، هغه د الوتکو د ودرېدو ځای دی، هلته څوک له دې لارې نه تېرېږي.

ګلالی: د الوتکې خوا ته به څنګه ځو؟

نجیبه: اول به دغه مخامخ دهلیز ته چې ترمینل نومېږي، ورځو، بیا به د انتظار سالون ته ورځو او بیا چې د الوتکې د الوتنې مهال شو الوتکې ته به ورپورته کېږو.

ګلالی: ښه سمه، ده دا دهلیز خو هم راورسېده.

نجیبه: هو، هو ودرېږه، مه ورننوځه.

(د خلکو ګڼه ګونه)

ګلالی: ولې نجیبې دلته خو بیا خلک ولاړ دي، کنه دا څه کوي؟

نجیبه: دلته بیا د خلکو پاسپورټونه او ټیکټونه ګوري.

ګلالی: دلته خو څو غرفې دي او په هرې غرفې یې نومونه لیکلي. آریانا افغان هوایي شرکت، پامیر هوایي شرکت، کام ایر هوایي شرکت، صافي هوایي شرکت، دا یې د څه لپاره لیکلي دي؟

نجیبه: ګلالی جانې هر مسافر چې د هر هوایي شرکت ټکټ اخیستی وي دلته د هماغه شرکت نمایندګي خپل مسافرینو ته لارښوونه کوي، جمع کوي یې او د پرواز لپاره یې آماده کوي.

ګلالی: ښه، ښه دا دی زمونږ نوبت راورسېده.

نجیبه: هو، خو مونږ مخکې ورځو.

ګلالی: ولې؟

نجیبه: ځکه چې مونږ د آریانا افغان هوایي شرکت ټکټونه اخیستي او دغه آخرنۍ غرفه د آریانا افغان هوایي شرکت ده.

ګلالی: نجیبې دا مامور څه غواړي، غږ کوي درته.

نجیبه: هو د آریانا ټکټونه غواړي. دغه دی واخلئ.

مامور: هه دا ټکټونه او دا مو د بیکونو لپاره.

نجیبه: کور دې ودان، مننه.

ګلالی: نجیبې هغه مامور خو ټکټونه نیمایي وشکول کنه.

نجیبه: هو دا یې ځکه وشکول چې نیم یې له ځان سره ساتي، الوتکې ته د ختو پر وخت کې بیا د هماغې له مخې خپل مسافر معلوموي.

ګلالی: او دا نور کاغذونه یې د څه لپاره درکړل.

نجیبه: دا کاغذونه هم نیمایي په دغو بیکونو لګول کېږي، نیم یې مور له ځان سره ... .

ګلالی: د څه لپاره؟

نجیبه: د دې لپاره اوس دا بکسونه له مور نه اخلي او په الوتکه کې یې اچوي، کله چې هرات ته ورسېدو مور خپل بیکونه د همدغو نیمو نیمو کاغذونو په واسطه چې له مور سره دي، ترلاسه کوو.

ګلالی: څونه ښه، فکر یې کړی دی چې د چا بکسونه ورک نه شي.

نجیبه: هو کنه، هله ګلالی اوس بیا دا بکسونه د دغه ماشین مخې ته په دغه پټه باندې کېږده.

ګلالی د څه لپاره؟

نجیبه: دلته د آخر ځل زمور بیکونه او وسایل په کمپیوټري ټلویزیون معاینه کوي.

ګلالی: د څه لپاره، دوی خو مور تالاشي کړو کنه.

نجیبه: د دې لپاره هر شی چې په بکس کې وي معلومېږي چې څوک څه شی قاچاق نه کړي.

ګلالی: دا دی نجیبې زمور بکسونه خو دیخوا راووتل.

نجیبه: هو هله راوایې خله او په دغه پټه باندې چې روانه ده، دلته یې کېږده.

ګلالی: دلته یې نو د څه لپاره ږدو؟

نجیبه: دلته یې نو د آخر ځل لپاره ږدو، ځي او د الوتکې خلک یې وړي په الوتکه کې یې اچوي.

ګلالی: دا دی کې مې ښودل.

نجیبه: بس نور یې نو پرېږده، په خپله ځي.

ګلالی: ښه اوس نو څه کوو؟

نجیبه: راځه نو چې اوس دغه د انتظار خونې سالون ته ورننوځو.

ګلالی: سمه ده، درځه چې ځو.

نجیبه: ګلالی هاخوا مه څه دیخوا راځه.

ګلالی: ولې خو دا هم سالون دی کنه.

نجیبه: ستا خبره سمه ده، هو هغه سالون ته هغه خلک ورځي چې له هېواده دباندې ځي. موږ خو داخلي پرواز لرو، هرات ته ځو.

ګلالی: ښه یعنې دا سالون ته یواځې هغه خلک ځي چې له هېواده دباندې ځي.

نجیبه: هو، او دې سالون ته هغه خلک ورننوځي چې داخلي پروازونه لري. راځه ننوځو.

ګلالی: اوهو دلته څونه ډېر خلک په ځوکیو باندې ناست دي.

نجیبه: هو! دا ټول خلک د افغانستان بېلا بېلو ولایتونو ته ځي. راځه کښېنه.

ګلالی: دا دی کښېناستم.

نجیبه: دلته د خوراک لپاره کانټین هم شته، د لمانځه لپاره هاخوا ګوره وړوکی جومات هم شته.

ګلالی: او هاغلته خو یې لیکلي نارینه تشناب او ښځینه تشناب.

نجیبه: هو! اوس نو نهه بجې کېدونکې دي، موږ به ځو الوتکې ته به خېژو.

ګلالی: هو! له خیره، ته چې شه په لاوډ سپیکر کې وویل هرات ته تلونکي مسافر دې ځانونه آماده کړي.

نجیبه: هو! دا دی ملي بس موټر راغی، ورخېژه، دا مو د الوتکې خوا ته بیایي.

(موټر ته خېژي بېرته ترې د الوتکې خوا ته کوزېږي.)

ګلالی: او هو دا الوتکه څونه لوړه ده، لکه د کور بام ته چې خېژې، هغه خلک په هغه زینه باندې څونه جګ شول.

نجیبه: هو! راځه ګلالی چې ورخېژو.

ګلالی: نجیبې راځه پر همدغو اولو چوکیو کښېنو.

نجیبه: نه، نه ګلالی جانې دا د نورو خلکو چوکۍ دي.

ګلالی: نو موږ چېرته کښېنو.

نجیبه: موږ ته یې په ټکټونو کې ۱۶ او ۱۵ چوکۍ لیکلي دي. دغه دی ګوره دلته یې شمېره لیکل شوې ده. دا ښېښې خواته، ته کښېنه د بڅوا به زه کښېنم.

گلالی: دا دی کښېناستم.

نجیبې: د اخواکې د کمربند دی، اول یې زه ترم گوره ... دا دی اوس یې ته هم وترہ.

گلالی: دا دی و مې تاړه.

نجیبه: آفرین بس، نو له خیره اوس الوتکه الوځي او هرات ته به ځو.

د متن لنډیز:

په تېرو وختونو کې د لېږد او رالېږد وسایل یا ټرانسپورټ ډېر ساده و، د نن ورځې په څېر الوتکې نه وې جوړې شوې. د نن ورځې وګړي له یو ځای څخه بل ځای ته د موټرونو، اورګاډیو او الوتکو په واسطه تګ راتګ کوي چې د موټرونو او اورګاډیو د لېږدونې چارو ته ځمکنۍ ټرانسپورټ او د الوتکو د الوتنې کار ته هوایي ټرانسپورټ وایي.

په افغانستان کې هم د الوتکو شرکتونه د پخوا نه زیات شوې، پخوا یوازې د آریانا هوایي شرکت زمونږ هېوادوال له یو ځای نه بل ځای ته لېږدول، اوس د پامیر، کام ایر، صافي په نامه نور خصوصي هوایي شرکتونه جوړ شوي دي. کله چې مونږ کوم هېواد ته او یا دنه په هېواد کې د الوتکې په واسطه سفر کوو، باید د هوایي ډګر د کارکوونکو ټولو لارښوونو ته غوږ ونیسو او د هغو د لارښوونې سره سم په الوتکه کې کښېنو او خپل سامان د ټکټ او سند په واسطه هغوی ته تسلیم کړو، تر څو چې له الوتکې څخه د کوزېدلو پر مهال له ستونزو سره مخ نشو.

فعالیتونه

۱ــ د موټرو په واسطه تګ راتګ ته ځمکنۍ ټرانسپورټ وایي، هغه تګ راتګ چې د الوتکو په واسطه ترسره کېږي، دغه لېږد رالېږد په کوم نوم یادېږي. د هغه په اړه دې یو

زده‌کوونکی خبرې وکړي.

۲ـ یو زده‌کوونکی دې هوایي ډګر ته له رسېدلو سره سم هغه سپارښتنې چې مسافرو لپاره د لوست په متن کې راغلي وي بیان کړي، که چېرته یې خبرې نیمګړتیا ولري بل زده‌کوونکی دې د تختې مخې ته ورشي او هغه دې په سمه توګه بیان کړي.

۳ـ څو زده‌کوونکي دې د خبرو اترو د اصلي مفهوم په هکله وغږېږي.

٤ـ څو زده‌کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ورکړي.

- په هېواد کې کوم کسان د الوتکو د چلولو آزموینه ورکولای شي؟
- هغه څوک چې الوتکه په هوا کې الوزوي په کوم نوم یادېږي؟
- د الوتکو د چلولو لپاره د قوانینو د زده کړې ته اړتیا لیدل کېږي او که نه؟
- څو تنه زده‌کوونکي دې لاندې جملې ته په خپله خوښه انکشاف ورکړي او بیا دې خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

زمونږ په هېواد کې هوایي شرکتونه شته چې نومونه یې دا دي:

۱ـ ..... ۲ـ .....

۳ـ ..... ٤ـ .....

۵ـ څو تنه زده‌کوونکي دې په وار سره د هوایي ډګر د پلټنې، د سامانونو د وړلو او د پاسپورټ د کنټرول په هکله وغږېږي، که چېرته یې خبرې نیمګړتیا ولري بل زده‌کوونکی دې د تختې مخې ته ورشي او هغه دې په سمه توګه بیان کړي.

٦ـ څو زده‌کوونکي دې په متن کې راغلي اصطلاحات په نښه کړي او خپلو ټولګیوالو ته دې په لوړ آواز ولولي، بیا دې یو زده‌کوونکی د تختې مخې ته ورشي د نومورې اصطلاح مفهوم دې په خپله ژبه او ساده توګه بیان کړي.

کورنی دنده

زده‌کوونکي دې د هوایي ترافیکو یا د هوایي ترانسپورټ په هکله څو کرښې مقاله ولیکي او په راتلونکي درسي ساعت کې دې خپلو ټولګیوالو ته خپله ولولي.

په قفس کې بندي بلبل

په قفس کې د بندي بلبل په نامه شعر د مولوي صالح محمد کندهاري دی چې د سراج الاخبار په دويمه دوره کې د امير حبيب الله خان په وخت کې خپور شو. دا شعر د آزادۍ غوښتنې پيغام لري د همدې پيغام له امله حکومت يې په سراج الاخبار کې د دغسې مضامينو خپرول بند کړل.

دې شعر ولس کې غوغا جوړه کړه او خلک يې په احساساتو راوستل. دا شعر هغه وخت د هر چا په خوله و او د سراج الاخبار ګڼه لاس په لاس ګرځيده.

_ تاسې د مولوي صالح محمد په اړه څه معلومات لرئ؟

_ کله مو په قفس کې د بندي بلبل شعر لوستی يا اوريدلی دی؟

یو سحر زما تر غوږ سوله بلبله په قفس کې یې ژړل دا یې ویله
چې بندي سوم د صیاد له سخته دله ولې نه پوښتي څوک حال زما یو له بله
ولې نسته بې فغانه کارو بار زما
ولې حبس ابدي راغی په وار زما
نه محرم چې د زړه حال ورته بیان کړم نه مې وس چې خبرداره بلبلان کړم
نه ملګري چې چمن ته یې روان کړم بیا بیان ورته د ګل او د ریحان کړم
خپل زړه ډک د ارمانو ورته خالي کړم
ټول مرغان د چمنو په ځان حالي کړم
چاته وژاړم په چا باندې فریاد کړم چاته خاورې په خپل سرباندې باد باد کړم
چاته وګورم په څه شي زړګی ښاد کړم د صیاد له لاسه چاته عرض وداد کړم
څه راوسوه چې د تور قفس بندي سوم
نه خلاصیږم په دا بند کې ابدي سوم
ولې زه له خپله سیله را جلا سوم ولې زه د خپل وطنه را جدا سوم
ولې زه په ویر اخته په واویلا سوم کورو کلی مې سوپا ته خوار تنها سوم
کم ظالم کړمه بندي خدای دې بندي کړي
خدای دې ماغوندې بندي په جدایي کړي
اوس به زه لکه ها نور په هوا تلمه په هوس د آزادۍ به نازیدمه
پرغونچه به د ګلانو مسید مه ورځ په ورځ به غوړیدمه لوبیدمه
چا بندي کړم خدایه تی په ځان اخته کړې
په قفس یې د زندان ځګر سوخته کړې
اوس به ګرځیدم آزاد په چمنو کې آلوتم به په صحرا او په باغو کې
مست به ګرځیدم خوشحال په شګوفو کې ولې اوس یم په غمو په اندیښنو کې
چې بندي دې د قفس کړمه صیاده
خدای دې ماغوندې بندي که ای آزاده

الـغـرض چـې ده وهـلـې دا نـارې د قـفـس لـه لاســه و پــه غـلـبـلـې
چـې نـاګـه د چمن بـاد راغـی د کښې چـې پـرونـبـنـت دا يـې ووا تــه لـه خولې
مـګـر دا بـاد د چـمـن لـه خـوا راغـلـی
چـې يـې زمـا صبرو آرام را څخه وړی
اوس بيا ګـل او پسرلی هغه بـهـار دی د نـرګـس او شـګـوفـو ګـرم بـازار دی
د تـوتـيـانـو پـه ګلشن کـې چـغـهـار دی پـه چـمـن کـې د بـلـبـلـو چـغـهـار دی
پــر ګــلانــو الــوتــه کــا پــه خـنـدا
زه بـنـدي يـم د قـفـس او پـه ژړا
زړه مـې ډک دی سـره چـوي د ارمـانـه خـدايـه ژرمـې خـلاصـوې لـه دې زندانه
نور مې مه پريږدې په دې ځای کې سبحانه بـيـا مـې ورســوې ژرتـر خـپـل بوستانه
کـه دې زه يـمـه قـفـس تـه پـيـدا کـړی
بـيـا وزر دی ولـې مـاتـه دی را کـړی
خـو تـر خـو بـه يـم پـه دې جورستم کې خـو تـر خـو بـه يـم پـه آه او پـه الـم کې
خـو تـر خـو بـه پـه ژړايـم او پـه غـم کې خو تر خو به يمه دارنـګ په ماتم کې
چې اميد مې د خلاصی نسته هيڅکله
نو بهتر دی مرګ تر دې ژوند يو په سله
بيانو چـپ سـو يـو ساعت پـه تـأمـل سو زما خيال دا سو چې د غم په تحمل سو
بيايې نـارې کړې همرازه د سور ګل سو ويـلـې: آه چـې د صـيـاد لا تغافل سو
ځـان کـه مـړ چـې لـه ذلته نجات مومې
پـه ګـوښـه کـې د عـدم بـه حـيـات مومې
يـو سـاعـت مـتـفـکـر و حـيـران پـاتـه نـه يـې شـکـرو شـکـايـت کـاوه و چاته
چـې بيا بـاد د چمن راغـی دده خواته آه يې وکيښ عرض يې وکی خپل مولاته
لکه زه هسې بـنـدي سـې ای صـيـاده!
د وطــن پــه جــدايــي ســې نــامــراده

زه چې فخر د چمن زیب د بوستان وم نغمه خوان د خپلې ځالې او اشیان وم
د باغو د ښو باغچو روح روان وم د سرو ګلو پرښا خو به ثنا خوان وم
د پولادو په پنجره کې د پې بندي کړم
د هر کس و د ناکس دې ریشخندي کړم
زه به تل د باغ پر سر ښه په هوا وم ښاخ پر ښاخ به بیا په څه نازو ادا وم
د ګلانو پر سرو به په خندا وم په ځالې کې به وم ناست یا په صحرا وم
نه بندي وم د قفس نه مې هیڅ غم و
نه مې اوښکې بهیدې نه مې ماتم و
چې سحر به زه له ځالې په هوا سوم په ګلشن کې به د عشق نغمه سرا سوم
چې له ښاخه به پر ګل باندې را تا سوم یاسمن و یا سمین ته به ګویا سوم
چې دا هر سهار خپل مرګ په قفس وینم
ولې نه مرم چې به بیا زه قفس وینم؟
په حسرت او په افسوس یې دا ویله وګلشن ته یې کتل بیا یې ژړله
د قفس و دروازې ته یې ځغستله لار یې نه وه وزرو نې سر پوله
په هوا سو سر یې ونښت له قفسه
وینې توی سوې سوړ پوړ ولوید له هوسه
سر تر پایه په سرو وینو کې غرقاب و ځان بایللی، زړه زخمي حال یې خراب و
بیا بیهوښه یا پرهوښ" په اضطراب و چې پرهوښ به سو ګویا نه په دا باب و:
سرمې بایلو په هوا د آزادۍ
شکر شکر سوم فدا د آزادۍ"

مولوی صالح محمد هوتک د محمد اکبر هوتک زوی په (۱۳۰۷) هجری قمری کال په کندهار کې زیږیدلی و. نومورې پیاوړی ښوونکی، لیکوال، شاعر او ژورنالست و. کلونه کلونه یې د حبیبیې ښوونځي د لومړني پښتو ښوونکي، د کندهار د پوهنې د مدیر، کندهار ادبي انجمن غړي، د پښتو ټولنې غړي په توګه د هېواد په فرهنګي ډګر کې د یادونې او ستاینې وړ خدمتونه کړي.

زیات شمېر درسي، علمي او ادبي لیکلي او ژباړلي چاپ شوي آثار لري چې د بیلګې په توګه یې د پښتو ژبې لومړی، دویم او دریم درسي کتابونه، پښتو صرف و نحوه، پښتو ژبه لومړی او دویم ټوک، پښتو مثنوي، تذکرة الشعراء او د شعرونو ټولګه "پاشلې وینا" نومونه اخلو. صالح محمد هوتک پر (۱۳۳۹) لمریز کال مړ او د کندهار د حضرت جي بابا په هدیره کې ښخ دی.

د متن لنډیز:

د مولوی صالح محمد هوتک دا شعر (چې د عبدالهادي داوی د دري شعر آزاده ژباړه ده) هغه مهال ویلی چې زموږ هېواد د انګریزي ښکیلاک تر ولکې لاندې و. شاعر خپل ولس او هېواد له هغه بندي بلبل سره تشبیه کړی چې ښکاري د خپل دام په لومه کې را ښکیل کړی، په پنجره کې یې بندي او د آزادۍ له نعمت څخه یې بې برخې کړی دی. نور ملګري یې په آزاده هوا او بڼونو کې یو خوا بله خوا الوزي، خو دا د بند ستونزمنې شپې تېروي. دغسې شاعر په کنایې ډول د خپل هېواد او خلکو د ژوند حال بیانوي چې د پرمختګ او ترقۍ له کاروانه وروسته پاتې او له ډول ډول بدمرغیو سره مخامخ دی. شاعر د بندي بلبل د هغو هڅو او هلو ځلو یادونه او ستاینه کوي چې د خپلې آزادۍ او له پنجرې څخه د وتلو له لپاره یې کوي او په پای کې یې په دی لړکې سر د پنجرې په یوه سیخ لګېږي، لژند را پریوزي او بې هوښه کېږي. کله چې په هوښ کېږي، نو د حال په ژبه له ځان سره وایي چې که د آزادۍ په لار کې سر هم لاړشي پروانه وي. شاعر په دې ډول د شعر په خوږه او رنګینه ژبه خپلو هیوادوالو ته دا پیغام وړاندې کوي چې د هېواد آزادۍ لپاره سرښندنې ته چمتو او په دغه لاره کې هر اړخیزې هلې ځلې، مبارزه او مقابله وکړي، تر څو خپل هېواد د ښکیلاک له منګولو خلاص کړی.

فعالیتونه

۱ـ زده‌کوونکي دې متن په چوپه خوله په ډېر غور او د قت سره ولولي. ستونزمنې کلمې دې په نښه کړي.

۲ـ زده‌کوونکي دې په وار سره د شعر یوه یوه کړۍ (بند) ولولي.

۳ـ زده‌کوونکي دي یو یو په وار سره د ټولګي په وړاندې د متن مفهوم پخپلو عباراتو ووایي.

٤ـ په دې لاندې پوښتنو دې د لوست ارزونه وشي:

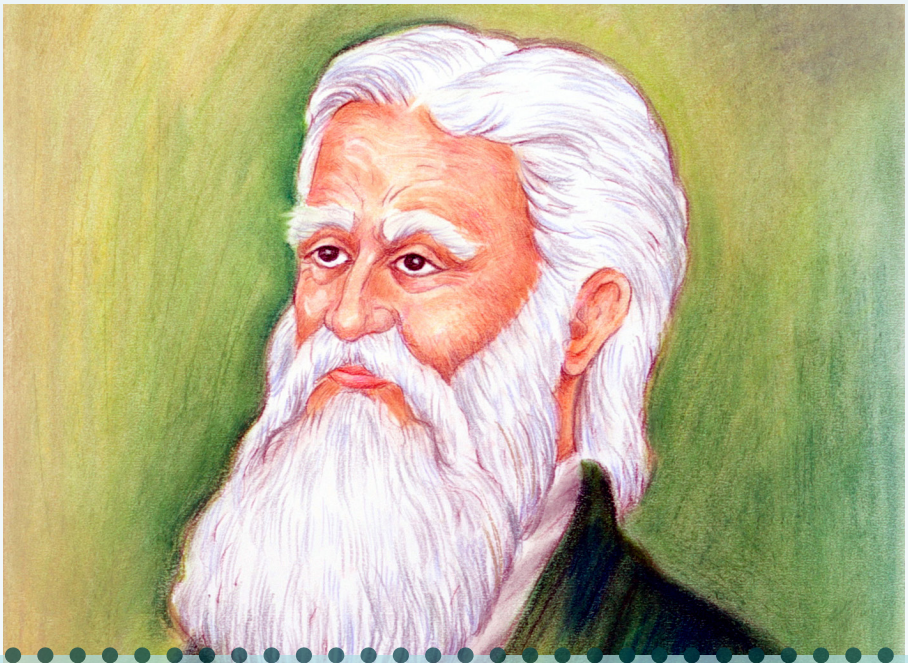
- آزادي څه ته وایي؟
- بندیتوب یا اسارت څه دی؟
- بندي بلبل په پنجره کې څه ویل؟
- شاعر بندي بلبل او پنجره له څه شي سره تشبیه کړي دي؟
- شاعر خپلو هیوادوالو ته د شعر په ژبه څه ډول پیغام وړاندې کوي؟
- د آزادۍ د ترلاسه کولو له پاره څه ته اړتیا لیدل کېږي؟
- له دې شعر څخه مو څه مفهوم ترلاسه کړ؟

۵ـ خو تنه زده‌کوونکي دې د نوبت له مخې د آزادۍ د اهمیت په اړه خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د آزادۍ په هکله لنډه مقاله ولیکي، په راتلونکي پښتو درسي ساعت کې دی هغه نورو ټولګیوالو ته واوروي.

غـزل

ـ تاسې د شعر کوم ډولونه پېژنئ؟

ـ څوک ویلی شي چې غزل څه ډول شعر دی؟

غزل په لغت کې له ښځو سره خبرو او یا هغه شعر ته وایي چې موضوع یې مینه او عشق وي، خو په ادبي اصطلاح د شعر یو ډول دی چې نه یوازې عشقي، بلکې هر ډول موضوعات په کې ځایېږي. د دې ډول شعر د بیتونو شمېر له پنځو څخه نیولې کله کله تر پنځلسو او ان تر شلو پورې رسېږي. د غزل ټول بیتونه په یو وزن وي او د قصیدې په څېر په قافیه کې له ((مطلع)) څخه پېروي کوي. لومړی بیت یې ((مطلع)) او وروستي ته ((مقطع)) وایي چې معمولاً په هغه کې شاعر خپل نوم یا تخلص راوړي.

پښتو غزل په کلاسیکه یا منځنۍ ادبي دوره کې خپل بشپړتیایي پړاو ته ورسېد. په دغه دوره کې ډېر پیاوړي غزل ویونکي شاعران لرو. یو له هغو څخه خوږ ژبی شاعر عبدالرحمٰن بابا دی چې په دې لوست کې یې یو غزل لولو.

غزل

دنـیـادار کـه مـستـغـنـي پـه سـیـم و زر دی
هـنـر مـنـدو څـخـه گـنـج د خـپـل هـنـر دی
بـیـهـوده بـه زورور و ځـان تـه و ایـي
د دنـیـا سـړی کـه هـر څـو زورور دی
هـسـې مـه وایـه چـې زه یـم پـه جـهـان کې
پـیـدا کـړی خـدای د سـر د پـاسـه سـر دی
ځـیـنـې ځـیـنـې یـې ولـیـان، پـېـغـمـبـران کـړل
نـه چـې هـر سـړی ولـي او پـېـغـمـبـر دی
جـو دانـه قـدر یـو لـعـل پـه کـې پـیـدا شي
نـور جـهـان واړه د تـورو کـانـو غـر دی
یـو بـادشـاه دی چـې لـښکـرې پـسـې درومـي
نـه پـه هـر یـوه سـړي پـسـې لـښکـر دی
پـیـدا کـړي خـدای سـړي پـه تـفـاوت دي
هـسـې نـه چـې جـهـان واړه بـرابـر دی
کـه د عـمـر و رفـتـن تـه څـوک نـظـر کـا
دا بـه وایـي چـې آفتاب د مـازدیـگـر دی
چـې یـې سـر پـه ځـمـکـه ایـښـی وي و یـار ته
پـه آسمان بـانـدې خـتـلـی لـکـه لـمـر دی
تـعـجـب زمـا د دُرو اوښـکـو مـه کـړه
مـا مـونـدلـی پـه دا بـحـر کـې گـوهـر دی
د ریـاء خـرقـه یـې خـدای مـه کـړه پـه غـاړه
رحـمـان کـوږ دسـتـار تـړلـی قـلـنـدر دی

(عبدالرحمٰن بابا)

عبدالرحمٰن بابا د پښتو ژبې نومیالی شاعر دی چې په ۱۰۴۲هجري قمري کال د پښتونخوا د پېښور په بهادر کلي کې زېږېدلی و. په ۱۱۲۸هجري قمري کال په پېښور کې مړ شوی او د هزارخانې په هدیره کې ښخ دی. عبدالرحمٰن بابا په پښتنو کې دومره مقبولیت ترلاسه کړی چې د ((بابا)) په درانه لقب یې منلی او نمانځلی دی. شعر یې د خلکو په خولو او ژبو ګرځي او د شعر دیوان یې د هر پښتون په کور کې شته. د زړه په مینه یې لولي او پرلاړښوونو یې عمل کوي.

د متن لنډیز:

عبدالرحمٰن بابا د شعر په پیلامه کې د هنر ارزښت او اهمیت بیانوي او هنرمند په خپل هنر داسې ډاډه بولي، لکه شتمن چې په خپلو شتو او پانګه ډاډمن وي.

بابا لاړښوونه کوي چې د نړۍ خلک دې د غرور له مخې ځان زورور نه بولي، بلکې د واقعي زور او ځواک خاوند حق تعالی دی.

په دنیا کې دې څوک غرور نه کوي، د هر سر له پاسه بل سر شته. د دنیا وګړي د معنوي ارزښت له مخې یو ډول نه دي، څوک ټیټه او څوک لوړه مرتبه لري. یو شخص وي چې خلک پر هغه راټولېږي او د واک چلولو صلاحیت پیدا کوي. هر څوک له دې منزلت څخه نشي برخمن کېدلی. د دې نړۍ عمر بقا او پایښت نه لري او داسې ژر تېرېږي، لکه د مازیګر لمر چې ژر ژر پرېوځي. عبدالرحمٰن بابا په خپلې غریبۍ او قلندرۍ او په زاړه پټکي ویاړي او د ریاء د اطلسو او زر بافتو له خرقې او چپن څخه ښزاره دی.

فعالیتونه

۱ــ زده‌کوونکي دې په وار سره د شعر یو یو بیت ولولي.

۲ــ ښوونکی دې د اړتیا په وخت کې له هغوی سره مرسته وکړي.

۳ـ زده‌کوونکي دې وګومارل شي چې شعر په چوپه خوله په ډېر غور او دقت سره ولولي، ستونزمنې کلمې یا لغتونه دې په نښه کړي.

٤ـ ښوونکی دې یو یو زده‌کوونکی پورته کړي چې خپلې په نښه کړې ستونزمنې کلمې ولولي. د لوستل شوو کلمو لست دې توحید، بشپړ او هغه دې پر تخته ولیکي.

٥ـ ځینې لغتونه دې د زده‌کوونکو په وسیله معنا او پر تخته ولیکي او پاتې ناحل شوې کلمې دې په خپله حل کړي.

٦ـ زده‌کوونکي دې پر تخته لیکل شوې کلمې او د هغو معناګانې په خپلو کتابچو کې ولیکي.

۷ـ ښوونکی دې دوه دوه زده‌کوونکي پورته کړي. لومړی دې یو د خپلې خوښې بیت ولولي او هغه بل زده‌کوونکی دې معنا کړي، بیا دې هغه یو د خپلې خوښې بیت ولولي او دا بل دې معنا کړي. دا لړۍ دې پر ټول ټولګي تطبیق شي. ښوونکی دې د اړتیا په وخت کې د معنا او مفهوم په سمون کې مرسته وکړي.

۸ـ زده‌کوونکي دې وګومارل شي چې متن په غور او دقت ولولي او په هغه کې جمع نومونه په نښه کړي، بیا دې هر یو خپل په نښه کړي جمع نومونه د ټولګیوالو په وړاندې ولولي چې یو یو تن د نوم مفرده بڼه ورته وایي.

۹ـ ښوونکی دې د لوستل شوو نومونو بشپړ توحیدي لست جوړ او پرتخته ولیکي، یو یو زده‌کوونکی دې تختې ته وروبولي چې یو د جمع نوم په مناسبه جمله کې استعمال کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د عبدالرحمٰن بابا د شعر مفهوم په خپلو الفاظو ولیکي، د پښتو په راتلونکي درسي ساعت کې دې هغه د ټولګیوالو په وړاندې ولولي.

پښتو ادبي تذکرې

ـ تاسې په عامه توګه د تذکرې په معنا او مفهوم پوهېږئ چې څه شي ته وايي؟

ـ تاسې دمخه د ادبي تذکرې نوم اورېدلی او يا مو په دې نامه کوم اثر ليدلی دی؟

ـ د مخه مو داسې کوم کتاب ليدلی چې په هغه کې د شاعرانو او ليکوالو ژوند ليکونه (بيوګرافی) او د نظم يا نثر نمونې راغلي وي.

ادبي تذکرې هغه ليکلي اثر يا کتاب ته وايي چې په کې د ليکوالو او شاعرانو د ژوند پېښې او سوانح او د نظم او نثر بېلګې راغلې وي. دا ډول کتابونه ليکل د هرې ژبې په ادبياتو کې دود دي. په پښتو کې هم له ډېرې لرغونې زمانې څخه دغه ډول ليکلي آثار راپاتې دي چې هغه مورږ د ليکوالو له ژوند پېښو او د نظم او نثر له بېلګو سره آشنا کوي. په دې لوست کې د پښتو ځينې ډېرې پخوانۍ لاس ته راغلې ادبي تذکرې او اوسنۍ ادبي تذکرې درپېژنو.

تذکره عربي کلمه ده چې څو معناوې لري: پېژند پاڼې ته هم ویل کېږي او د هغې وسیلې نوم هم دی چې ناروغان په کې له یو ځای څخه بل ته لېږدوي. په ادبي او فرهنګي اصطلاح ادبي تذکره هغه اثر ته ویل کېږي چې د ادیبانو (شاعرانو او لیکوالو) ژوند پېښې او آثار په کې معرفي شوي او د پېژندګلوی په ترڅ کې یې د لیکوالو او شاعرانو د نظم او نثر بېلګې هم خوندي کړې وي.

د پښتو لومړنۍ ادبي تذکره چې څو پاڼې یې د زمانې له حوادثو خوندي پاتې او تر موږ رارسېدلې هغه د سلیمان ماکو ((تذکرة الاولیاء)) ده. نوموړي هغه تر ٦١٢هجري قمري کال وروسته د کندهار په ارغستان نومې ځای کې لیکلې ده. د دغې تذکرې په راپاتې څو پاڼو کې د پښتو څلورو تنو عارفانو چې د پښتو ژبې شاعران هم دي، ژوند لیکونه او د منظومې وینا بېلګې راغلي دي. د پښتو ژبې دغه لرغوني شاعران: بېټ نیکه، ملکیار غرشین، شیخ اسمعیل او شیخ بختیار دي. که د دې تذکرې بشپړه قلمي نسخه ترلاسه شوې وای، کېدای شو چې نور ډېر عارفان او ادیبان به یې هم راپېژندلی وای. د دغې تذکرې څو ترلاسه شوې پاڼې په ۱۳۲۰ لمریز کال په پښتانه شعراء لومړی ټوک کې او بیا وروسته څو ځلې ځانګړې هم چاپ شوي دي.

تر تذکرة الاولیاء وروسته بله ادبي تذکره چې بشپړه قلمي نسخه یې ترلاسه شوې، هغه ((پټه خزانه)) ده چې محمد هوتک په ((۱۱٤۱ _ ۱۱٤۲هـ.ق.)) کال تالیف کړې ده. دغه ادبي تذکره موږ ته د پښتو ډېر لرغوني او د محمد هوتک زمانې ته نژدې او هم مهالي شاعران او لیکوالان راپېژني. په دغو شاعرانو کې شپږ تنه ښځینه شاعرانې هم پېژندل شوي دي.

د پټې خزانې قلمي نسخه چې د افغانستان ملي آرشیف کې خوندي ده، لومړی ځل په ۱۳۲۳لمریز کال د پښتو ټولنې له خوا او بیا وروسته د بېلا بېلو فرهنګي ادارو او خپرندویه ټولنو له خوا څو ځله چاپ او خپره شوې ده.

په پټه خزانه کې د ځینو نورو لرغونو تذکرو او د هغو د لیکوالو، لکه د شیخ کټه ((لرغوني پښتانه)) د شیخ بستان برېښ ((بستان اولیاء)) د شیخ قاسم ((اولیای افغان)) او نورو

نومونه راغلي چې ليکوال له دغو آثارو څخه د لرغونو پښتنو شاعرانو شعرونه راخيستي دي، خو دا چې د دغو آثارو قلمي نسخې تر اوسه نه دي ترلاسه شوي، ځکه پرې څه نه وايو او يوازې د نومونو په يادونه يې بسنه کوو.

د پښتو ادب په معاصره ادبي دوره کې ادبي تذکره ليکنه پوهاند عبدالحی حبيبي پيل کړې چې په ۱۳۲۰لمريز کال يې د پښتانه شعراء لومړی ټوک د پښتو ټولنې له خوا چاپ او خپور شو. وروسته بيا د پښتانه شعراء دوهم ټوک په ۱۳۲۱هـ.ش. کال پوهاند صديق الله رښتين، دريم ټوک په ۱۳٤۲ هـ.ش. د پښتو ټولنې غړو او بيا د همدې لړۍ څلورم او پنځم ټوکونه څېړنپوه عبدالله بختاني ليکلي او پښتو ټولنې خپاره کړي دي.

د پښتو ادبي تذکرو په لړ کې بل ډېر ارزښتناک اثر د عبدالرؤوف بېنوا درې ټوکه اوسني ليکوال دي چې لومړی ټوک يې په ۱۳٤۱، دويم په ۱۳٤۲ او دريم ۱۳٤٦ هـ.ش. کال چاپ شوی او (۲۵۰) تنه اوسني ليکوال او شاعران په کې پېژندل شوي او د هغوی د نظم او نثر بېلګې يې هم خوندي کړي دي.

د مولوي صالح محمد او سراج الدين ((تذکرة الشعراء)) هم يوه غوره ادبي تذکره ده چې په (۱۳٦٦هـ.ش.) کال چاپ او خپره شوې ده.

د پوهاند صديق الله رښتين ((پياوړي شاعران)) او ((نومیالي شاعران)) د حبيب الله رفيع ((ادبي ستوري)) دوه ټوکه، د افضل ټکور ((دا ليکوال او دا خېرې)) د کبرا مظهري ((پښتنې شاعرانې او ليکوالې))، د مؤمن پتوال ((اوسني شاعران)) د شهرت ننګيال ((وينه په قلم کې)) د محمد داؤد وفا ((ستوري د ادب په آسمان کې))، د آرين يون ((د وړمو بهير)) او داسې نورې د پښتو د معاصرې ادبي تذکره ليکنې ډېر ښې بېلګې دي چې د سلګونو پخوانيو او اوسنيو شاعرانو او ليکوالو ژوند پېښې او د نظم او نثر نمونې په کې خوندي دي.

په پښتونخوا کې هم ډېرې غوره ادبي تذکرې ليکل شوي او چاپ شوي، لکه: د همېش خليل ((ورکه خزانه)) (لومړی او دويم ټوک)، پښتانه ليکوال لومړی ټوک، د قلم خاوندان، د عبدالحليم اثر ((تېر هېر شاعران)) د پروفيسور سيال کاکړ ((د کسي د لمنې

پښتانه ليکوال)) (لومړی ـ دويم ټوک) د افضل رضا ((سل پټ ستوري)) د محمد اشرف غمګين ((د هشنغر ادب)) د شېرشاه ترخوي ((دا څوک دي؟)) (لومړی ـ دوهم ټوک) ((ادبي ستوري))، د خېبر اپريدي ((د خېبر انګازې)) د اخونزاده مسافر ((د پښتو ادب ځلند ستوري))، د مثل خان راهي ((د خوشحال د بن ګلونه)) د تاج ملي تاج لاثاني ((د مروتو ستوري)) د مراد شينواري ((خېبر ادب)) د قمر صحرايي ((د هزارې نظم زار)) او په لس ګونو نورې ادبي تذکرې چې د زرګونو پخوانيو او اوسنيو شاعرانو او ليکوالو ژوند ليکونه او د نظم او نثر بېلګې په کې خوندي دي.

د ادبي تذکره ليکنې بهير اوس ډېر ګړندی روان دی. په افغانستان او پښتونخوا کې ډېرې غوره ادبي تذکرې ليکل کېږي او د چاپ ډګر ته راوځي. د دغو ادبي تذکرو په ليکلو، تدوين او اوډون کې فرهنګي اداري او ادبي ټولنې ډېره ارزښتناکه ونډه لري. ادبي تذکرې نه يوازې دا چې مورږ د پخوانيو او اوسنيو شاعرانو له ژوند پېښو او آثارو سره آشنا کوي، له ادبي تاريخ ليکونکو سره هم د ادبي تاريخ په ليکلو کې ډېره مرسته کوي او هغوی ارې دي، د ادبي تاريخ ليکلو پر وخت د لومړنۍ او اساسي معلوماتي منبع او مرجع په توګه همدغو ادبي تذکرو ته مراجعه وکړي، نو لازمه ده چې په ادبي تذکرو کې د ليکوالو او شاعرانو د ژوند او آثارو په باب ربښتيني معلومات وليکل شي.

د متن لنډيز:

تذکره عربي کلمه ده. لغوي معناوې د پېژندنې پانه او د ناروغ د لېږدېدنې وسيله ده، خو په ادبي اصطلاح کې ادبي تذکره هغه اثر ته ويل کېږي چې په کې د ليکوالو او شاعرانو ژوند ليکونه او د نظم يا نثر بېلګې خوندي کېږي.

په پښتو ادب کې لومړنۍ ترلاسه شوې ادبي تذکره د سليمان ماکو ((تذکرة الاولياء)) ده چې له ٦١٢ هجري قمري کال وروسته ليکل شوی، وروسته بيا د محمد هوتک ((پټه خزانه)) د دويمې لاس ته راغلې ادبي تذکرې په توګه يادولی شو. په معاصره ادبي

دوره کې ډېرې غوره ادبي تذکرې په افغانستان او پښتونخوا کې لیکل شوي دي. کولای شو د بېلګې په توګه د پښتانه شعراء پنځه ټوکه، اوسني لیکوال درې ټوکه، دا لیکوال او دا څېرې، وینه په قلم کې، ستوري د ادب په آسمان کې، اوسني شاعران، د کسی د لمنې پښتانه لیکوال (لومړی او دویم ټوک) د هشنغر ادب، ورکه خزانه (لومړی ـ دویم ټوک)، پښتانه لیکوال (لومړی ټوک)، پښتو ادب ځلنده ستوري، سل پټ ستوري او نورو نومونه واخلو.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې د متن یوه یوه برخه ولولي. ښوونکی دې د اړتیا پر وخت لازمه مرسته وکړي.

۲ـ زده‌کوونکي دې متن په غور او دقت سره ولولي، ستونزمن کلمات او مفاهیم دې په نښه کړي، بیا دې هر یو د ټولګي په وړاندې هغه ولولي، ښوونکی دې د هغو بشپړ توحید شوی لست د تختې پر مخ ولیکي. هغه دې لومړی تر ممکنې اندازې د زده‌کوونکو په وسیله او پاتې ستونزمنې کلمې دې په خپله معنا او تشریح کړي.

۳ـ زده‌کوونکي دې کلمې او د هغو معناوې په خپلو کتابچو کې ولیکي.

٤ـ زده‌کوونکي دې پر دو سترو ډلو ووېشل شي او دې ته دې وګومارل شي، لومړۍ ډله په متن کې د کتابونو نومونه او دوهمه ډله د لیکوالو او شاعرانو نومونه لست او د دواړو ډلو استازي دې هغه د ټولګي په وړاندې ولولي.

۵ـ ښوونکی دې د لوستل شوو کتابونو او لیکوالو یا شاعرانو د نومونو بشپړ لست پر تخته ولیکي، د ځینو مشهورو کتابونو او لیکوالو په باب دې زده‌کوونکو ته لازمې څرګندونې وکړي.

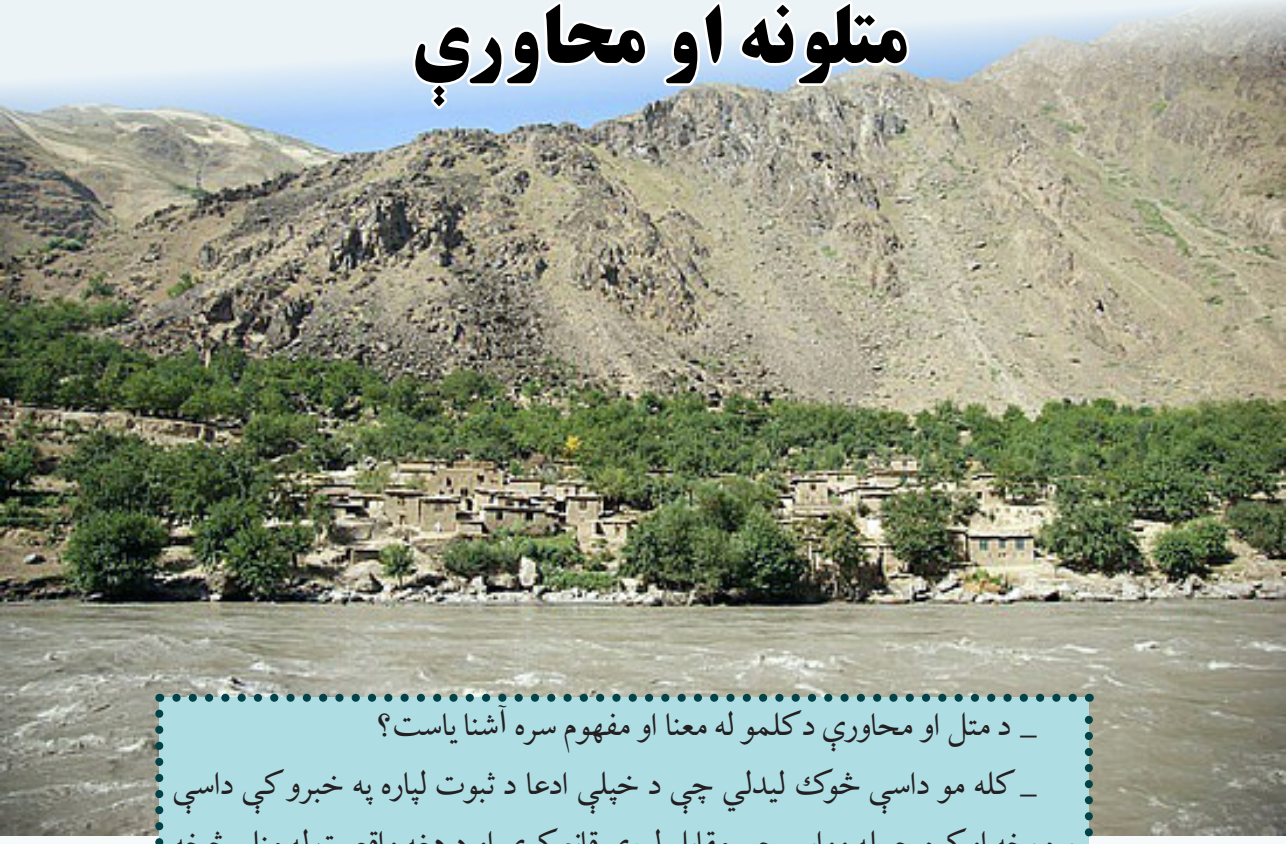
٦ـ په دې لاندې پوښتنو دې د لوست د زده کړې ارزونه وشي.

- د پښتو لومړۍ ترلاسه شوې ادبي تذکره څه نومېږي او په کې د کومو شاعرانو د ژوند حالات او د شعر بېلګې راغلي دي؟
- پټه خزانه چا لیکلې او څو تنه لیکوال او شاعران په کې پېژندل شوي دي؟
- اوسني لیکوال د چا اثر دی او ټول څو تنه لیکوال او شاعران په څو ټوکونو کې راپېژني؟
- ورکه خزانه (لومړی او دویم ټوک) پښتانه لیکوال لومړی ټوک او د قلم خاوندان د چا اثر دی؟
- ادبي ستوري لومړی ټوک او دویم ټوک چا لیکلی دی؟
- ادبي تذکره په ادب کې څه ارزښت او اهمیت لري؟
- ادبي تذکره څه ډول کتاب وي؟
- د پنځو ادبي تذکرو نومونه واخلئ!
- د پنځو ادبي تذکرو د لیکوالو نومونه واخلئ!

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د پښتو کومه پخوانۍ یا اوسنۍ ادبي تذکره پیدا او هغه دې په لنډه توګه معرفي کړي. په راتلونکي پښتو ساعت کې دې هغه د نورو ټولګیوالو په وړاندې ولولي.

متلونه او محاورې

ـ د متل او محاورې د کلمو له معنا او مفهوم سره آشنا یاست؟

ـ کله مو داسې څوک لیدلي چې د خپلې ادعا د ثبوت لپاره په خبرو کې داسې یوه پخه او کره جمله ووایي چې مقابل لوری قانع کوي او د هغه واقعیت له منلو څخه انکار نه شي کولی؟

متلونه او محاورې د هرې ژبې او ولس په شفاهي ادبیاتو کې یوه ځانګړې ارزښتمنه برخه جوړوي او په ورځنیو خبرو اترو کې یې کارول زیات دي. متلونه او محاورې په ژبه کې هغه پخې، خوږې، پوره او کره خبرې دي چې د ولس د ټولنیز ژوندانه د زرګونو کلونو تجربو نتیجه او نچوړ دی چې په لنډو جملو او کلمو کې ډېرې ژورې معناګانې پرتې وي.

په دې لوست کې د ولسي ادب دا دواړه ډولونه درپېژنو.

متلونه او محاورې د ولسي ادب دوه ځانګړې ډولونه دي چې دلته يې جلا جلا درپېژنو:

۱_ متلونه:

متلونه هغه پخې، خوږې، په تول پوره او کره خبرې دي چې د يوې ژبې د ويونکو د زرګونو کلونو ټولنيز ولسي ژوند له تجربو څخه زېرېدلې او د دوی د ژوند لوری او لارې يې ټاکلې دي.

يا په بله وينا:

متلونه د يو ولس د زرګونو کلونو د ژوندانه د تجربو نتيجه او نچوړ دی چې د دغه ولس د عقل او منطق ښکارندويي او څرګندويي کوي.

متلونه په عامه توګه ډېرې لنډې، خو پخې او په تول تللې خبرې دي. د ژبنې جوړښت له مخې يې هم متن خوږ او معياري دی. هر څوک يې په خپلو خبرو کې د خپلو خبرو د منطقي او باوري کولو لپاره وايي او بيا نو څوک د کاڼي دا کرښه د ماتولو وړ نه بولي او له واقعيت څخه يې انکار نه شي کولای.

د يوې ژبې ويونکي د متلونو په ترڅ کې د خپل ژوند تجربې يو بل ته لېږدوي او نسلونه نسلونه يې د کاڼي کرښې بولي او د همدغو تجربو د نچوړ يا نتيجو په رڼا کې خپل ژوند عياروي او پر هغه عمل کوي.

متلونه د بڼې او شکل له مخې پر دوه ډوله دي:

منظوم متلونه، منثور متلونه

دلته يې هر ډول درپېژنو.

الف_ منظوم متلونه:

منظوم متلونه معمولاً دوه مسرې يا نيم بيتي وي، کله کله يې لومړۍ مسرې (نيم بيتي) تر دوهمې اوږدېږي. په منظومو متلونو کې وزن، قافيه، استعارې، کنايې او مجاز ځای شوي وي او د خبرو په لړ کې په خواږه آهنګ او لهجه ويل کېږي.

منظوم متلونه تر منثورو متلونو ښه او ژر زده کېږي يا په بله وينا دا چې په نظم دی، نو تر ډېره وخته په ذهن کې پاتې کېږي. د متلونو د عمر د اوږدېدلو او په اسانه او اغېزناکه توګه لېږدېدلو لپاره دا کار شوی او هماغه پخې خبرې او د تجربو نچوړ په نظم کې راوړل شوي دي.

د منظومو متلو څو بېلګې:

۱_ سل روپۍ پور که _ د اختر شپه په کور که.

۲_ خپله لاسه _ ګله لاسه

۳_ چې نه يې وي سړي _ نه دې قرت خوري نه غوړي.

٤_ کانې به پوست نه شي _ دښمن به دوست نه شي.

٥_ پوره _ ورک دې کړه دوه کوره.

ب: منثور متلونه:

منثور متلونه په نثر دي. د دې متلونو شمېر ډېر زيات دی. د متلونو دا ډول هم يو ډول ځانګړی آهنګ لري، پخه، خوږه ادبي ژبه په کې کارول شوې او په هماغه ادبي ښکلا او قوت انتقالېږي. دا حکيمانه، پخه او خوږه خبره يا لنډه جمله ويونکی د خبرو په ترڅ کې د مثال په ډول د خپلې وينا د ټينګښت يا د خپلې ادعا د ثبوت لپاره راوړي. هر منثور متل يوه لنډه، خو بشپړه جمله وي چې د مبتداء او خبر دواړه برخې لري.

منثور متلونه د جوړښت له مخې په څو ډولونو دي چې مشهور يې دا دي:

تمثيلي متلونه، کيسه ييزه متلونه او عادي متلونه.

د منثورو متلونو څو بېلګې دا دي:

۱ـ وګټه، پیل وخوره.

۲ـ د ښو غوښو ښه ښوروا وي.

۳ـ چې سر دې نه خوږېږي، داغ پرې مه ږده.

٤ـ لاس چې مات شي، غاړې ته ځي.

٥ـ چې غوټه په لاس خلاصېږي خولې ته حاجت نه شته.

۲ـ محاورې:

محاورو ته اصطلاحات اوګړنې هم وایي. د نثري ولسي ادب یو ډول دی چې د جوړښت له مخې د یوې نابشپړې جملې بڼه لري او په هغې کې د حقیقي معنا پر ځای، بله مستعاره معنا استعمالېږي او لکه د متل په څېر په خبرو اترو کې کارول کېږي.

ګړنې یا محاورې د یو ولس د ټولنیز، سیاسي او کلتوري ژوندانه د ځینو برخو انځور او د هغو په وړاندې یو ګړنی غبرګون دی چې زیاتره د طنز، کنایې او استعارې په توګه ویل کېږي او ډېره ژوره معنا او مفهوم لري. دا محاورې په واقعیت کې د یوې پېښې یا خبرې د معنا نچوړ او نتیجه وي چې د خبرو اترو په ترڅ کې د مطلق دلیل په توګه د خبرو دلنډوالي او غوڅوالي لپاره کارول کېږي.

محاوره یا اصطلاح اوګړنه هم د متل په څېر ډېره پخه او حکیمانه جمله وي او په هماغه بڼه خوله په خوله له یو نسل څخه بل ته لېږدي. دغه محاورې کله کله سیمه ییزې معناوې هم پیدا کوي او یوه اصطلاح یا محاوره په یوه سیمه کې یوه او په بله کې بله معنا لري.

د ګړنو او محاورو څو بېلګې:

۱ـ په جامو کې نه ځائېدل، (د ډېرې خوښۍ حالت ښودل).

۲ـ د آسمان ستوري شمېرل، (ناشونی کار کول).

۳ـ زړه اچول، (ناهیلي کېدل، مایوسه کېدل).

٤ـ سپين سترګي کول، (بې حيايي کول).
٥ـ باد پيمانه کول، (بې ګټې کار کول).
٦ـ پښه نيول، (ځنډ او سوچ کول، انتظار او پلمه کول).
٧ـ پوزه پرېکول، (شرمېدل، بې پته کول).
٨ـ تندی تروشول، (غوسه کول، ناخوښه کېدل).
٩ـ تندی وهل، (ارمان کول، پښېماني کول).
١٠ـ ګوته په غاښ کېدل، (حيرانېدل، تعجب کول).

د متن لنډيز:

متلونه او محاورې د ولسي ادب دوه ځانګړې ډولونه (ژانرونه) دي. متلونه هغه پخې، خوږې په تول پوره او کره خبرې دي چې د يوې ژبې د ويونکو د زرګونو کلونو ټولنيز ژوند له تجربو څخه زېرېدلې دي او د يو ولس د عقل او منطق ډېره ښه ښکارندويي او څرګندويي کوي. دغه متلونه په دوه ډوله دي: منظوم متلونه او منثور متلونه، هر يو يې ځانګړې جوړښت لري.

محاورې چې اصطلاحات او ګړنې هم ورته وايي، د جوړښت له مخې د يوې نابشپړې جملې په شکل وي او په هغې کې د حقيقي معنا پر ځای بله مجازي يا مستعاره معنا کارول کېږي او دا هم لکه د متل په څېر په خبرو اترو کې استعمالېږي او ډېره ژوره معنا او اغېز ښندي.

فعاليتونه

١ـ زده‌کوونکي دې په خپل وار سره د متن يوه يوه برخه د ټولګي په وړاندې ولولي، ښوونکی دې د اړتيا پر مهال د سمې لوستنې لپاره د هغوی مرسته وکړي.

۲ـ زده‌کوونکي دې وګومارل شي چې په متن کې د متل برخه په چوپه خوله په غور او دقت سره ولولي، بيا دې دوه دوه زده‌کوونکي پورته کړای شي، يو دې يو متل ووايي او هغه بل دې د هغې معنا او مفهوم په خپلو الفاظو کې ټولګيوالو ته ووايي، بيا دې بل زده‌کوونکی متل ووايي او هغه بل دې يې معنا او مفهوم ووايي. دا لړۍ دې په ټولو زده‌کوونکو ترپايه پلې کړای شي.

۳ـ زده‌کوونکي دې وګومارل شي چې د لوست په متن کې د محاورې يا ګرځنې برخه په چوپه خوله په ډېر غور او دقت ولولي، بيا دې د پورتني مشق او تمرين په څېر دوه زده‌کوونکي پاڅېږي، يو دې يوه محاوره ووايي او بل دې د هغې مفهوم او د هغه څه لپاره چې دا ګرځنه (محاوره) ويل کېږي، هغه دې بيان کړي. دا لړۍ دې د ټولګي پر ټولو زده‌کوونکو پلې کړای شي.

٤ـ د لوست ارزونه دې په دې لاندې پوښتنو ترسره شي:

- متل څه شی دی؟
- متلونه په څو ډوله دي، نومونه يې واخلئ؟
- منظوم او منثور متلونه څه توپير سره لري؟
- پنځه متلونه ووياست.
- محاوره څه شی ده؟
- محاوره په خبرو اترو کې د څه لپاره کارول کېږي؟
- محاوره او متل څه توپير لري؟
- پنځه محاورې ووياست.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په لوست کې له راغليو متلونو او محاورو پرته نور لس ـ لس متلونه او لس محاورې په خپلو کتابچو کې وليکي. د پښتو لوست په راتلونکي ساعت کې دې هغه نورو ټولګيوالو ته ولولي.

حلیمه خټکه

ـ تاسې د هېواد په پخوانیو نومیالیو مېرمنو کې د چا له نامه سره آشنایي لرئ؟

ـ آیا کومه پخوانۍ ښځه شاعره پېژنئ؟

ـ آیا پښتو ادب ته د خټکو د کورنۍ د ادبي او فرهنګي خدمتونو په باب څه معلومات لرئ؟

په یوولسمې او دولسمې هجري پېړیو کې په خپله خوشحال خان خټک او د هغه کورنۍ پښتو ژبې او ادب ته د یادونې او ستاینې وړ خدمتونه کړي دي. د دې کورنۍ لیکوالو او شاعرانو د منظومو او منثور آثارو په لیکلو سره د پښتو ادبي پانګه بډایه کړې ده.

د خوشحال خټک پر زامنو (اشرف خان هجري، عبدالقادر خان خټک، صدر خان خټک، ګوهر خان خټک، سکندر خان خټک او نورو) سربېره د هغه یوه لور حلیمه خټکه هم د پښتو ژبې تکړه شاعره وه چې په دې لوست کې یې درپېژنو.

حليمه خټک د پښتو د نومیالي شاعر، لیکوال او ملي مبارز خوشحال خان خټک لور وه. په ځینو ادبي څېړنو کې یې زېږېدنه پر ۱۰۶۵ هجري قمري کال اټکل شوې ده.

حلیمې خټکې په سرای اکوړي سیمه کې د خوشحال خان په کورنۍ کې سترګې نړۍ ته غړولې او په یو علمي فرهنګي چاپېریال کې رالویه شوې وه. د وخت دودیز دیني او ادبي علوم یې د خپلې کورنۍ له مشرانو او استادانو لوستي او یوه عالمه او عارفه ښځه وه.

حلیمې له تصوف او عرفان سره ډېره مینه درلوده او په دغه سلسله کې د وخت د نومیالي عارف او فاضل روحاني شخصیت شیخ سعدي لاهوري (۱۱۰۶هـ.ق. مړ) څخه چې د نقشبندیه طریقې لوی مرشد او لارښود و، د خپل سکني ورور نومیالي شاعر او لیکوال عبدالقادر خان خټک په لاس بیعت وکړ او د هغه مریده شوه.

لومړنۍ ماخذ چې مورږ ته د حلیمې خټکې د ژوند، علمي، ادبي او عرفاني شخصیت په باب لږ و ډېر معلومات راکوي هغه د محمد هوتک تألیف کړی اثر ((پټه خزانه)) ده.

محمد هوتک د حلیمې خټکې د زمانې لیکوال دی، په پټه خزانه کې یې لیکلي دي چې: حلیمه بي بي یوه فاضله او عارفه ښځه ده، مېړه یې نه دی کړی، د خپل سکني ورور عبدالقادر خان خټک په کور کې په ستر او پرده ناسته، په ریاضت او د لوی خدای ﷻ په عبادت به بوخته وه. د قرآن کریم حافظه هم ده او په کور کې نورو ښځو ته د قرآن کریم لوست او زده کړه کوي. د پښتو ژبې شاعره هم ده چې په خپله زمانه کې له لوړ نوم او شهرت نه برخمنه او خلک یې شعرونه ډېر خوښوي.

د تصوف او طریقت ډېر کتابونه یې لوستلي دي او چې په ځینو مسئلو کې څه ستونزې ورپېښې شي هغه د مثنوي شریف (د مولانا جلال الدین بلخي اثر) او د حضرت امام رباني د مکتوبات کتاب په مرسته حل کوي.

د پټې خزانې لیکوال د خپل پلار (داؤد هوتک) په حواله د حلیمې خټکې یو شعر په خپل اثر کې خوندي کړی او د دغې شاعرې د شعر پر منځپانګې د تبصرې په ترڅ کې لیکي چې: ((د حلیمې په اشعارو کې مجازي عشق نه ښکاري، بلکې ټول شعرونه یې د حقیقت پر لار دي او د محبوب حقیقي صفت کا)).

د حلیمې خټکې د شعرونو دیوان یا د اشعارو نورې ټولګې تر اوسه زمونږ لاس ته نه دي راغلي، نو ځکه یې د اشعارو د منځپانګې او محتوا په هکله ډېر څه نشو ویلی. د شعر یوه ټولګه یې چې د پټې خزانې په وسیله خوندي او تر مونږ رارسېدلې، هغې ته په کتنه دومره ویلای شو چې د شعر ژبه یې خوږه، ساده، خو رنګینه او په ادبي ښېګڼو او ښکلاوو پسوللې ده. وینا یې پخه او کره ده چې مونږ ته د دغې شاعرې د لوړې پوهې، بصیرت او شاعرانه استعداد څرګندویي کولی شي.

د حلیمې خټکې د مړینې د کال په اړه محمد هوتک څه نه دي ویلي، یوازې د خپل پلار داؤد هوتک (۱۱۳٦هـ.ق. مړ) له قوله دومره یادونه کوي هغه مهال چې یې پلار بنو ته تللی و دا شاعره لا ژوندۍ او په خلکو کې ښه مشهوره وه.

دلته یې د شعر ټولګه لولو:

غزل

د آشنای په فکر خوښه هسې شان شوم نه پوهېږم چې ممتاز که نور جهان شوم؟
چې یې کړمه ستا په مینه سرفرازه ثنا خوانه په څو رنګه د رحمان شوم
چې مجاز مې د ایاز ولاړئ له زړه نه سربلنده تر محمود غوندې سلطان شوم
و هر چا و ته چې ګورم واړه دی دی د جمال په نندارو یې شادمان شوم
غیر فکر مې له زړه نه رابهر شو پر خلیل و پر وعدو باندې یکسان شوم

((حلیمې)) د غماز مکر زیات له حد شو
چې دې بیل له یاره نه کا په ګومان شوم
(پټه خزانه)

د متن لنډیز:

خوشحال خان خټک او د هغه کورنۍ پښتو ادب ته ډېر د قدر وړ خدمتونه کړي دي. حلیمه خټکه چې د خوشحال خان خټک لور وه، د پښتو ژبې پیاوړې شاعره، یوه

عالمه، عارفه او فاضله ښځه وه. نومورې د خوشحال خان خټک په کورنۍ کې ښځو ته د ديني علومو زده کړه او تدريس کاوه. د شعرونو ديوان يې تراوسه نه دی ترلاسه شوی، يو شعر يې محمد هوتک په خپل اثر ((پټه خزانه)) کې خوندي کړی او تر موږ رارسولی دی.

فعاليتونه

۱ـ زده‌کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او بيا دې زده‌کوونکي په وار سره د متن يو يو پراګراف د ټولګي په وړاندې ولولي.

۲ـ زده‌کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د متن مفهوم په خپله ژبه ووايي.

۳ـ زده‌کوونکي دې وګومارل شي چې په متن کې خاص نومونه په نښه او په يو لست کې ترتيب کړي. هر زده‌کوونکی دې خپل لست کړي نومونه د ټولګي په وړاندې ولولي. ښوونکی دې هغه په بشپړه توګه پر تخته وليکي او د هغو په باب دې زده‌کوونکو ته لازم معلومات ورکړي.

٤ـ ښوونکی دې په دې لاندې پوښتنو پر لوست د زده‌کوونکو د پوهېدنې د کچې ارزونه وکړي:

- حليمه خټکه څوک وه؟
- حليمې خټکې د خپلې کورنۍ ښځو ته کومه چاره ترسره کوله؟
- د حليمې خټکې شعر موږ ته څنګه رارسېدلی دی؟
- د خټکو کورنۍ پښتو ادب ته څه خدمتونه کړي دي؟
- د خټکو په کورنۍ کې نور کوم شاعران او ليکوالان پېژنئ؟

کورنۍ دنده

زده‌کوونکي دې په کور کې د حليمې خټکې شعر مفهوم په خپلو الفاظو وليکي، په راتلونکې پښتو درسي ساعت کې دې هغه د ټولګيوالو په وړاندې ولولي.

بهرني پښتو پوهان

ـ تاسې داسې بهرني پوهان يا ليکوالان پېژنئ چې د افغانستان او په هغه کې د استوګنو قومونو او ولسونو په هکله يې ليکنې کړې وي؟

ـ د افغانستان او افغانانو په هکله د بهرنيو ليکوالو کوم ليکلی آثار مو لوستی دی؟

ـ تاسې د ((مستشرق)) يا ((ختيځ پوه)) له نامه او اصطلاح سره آشنا ياست چې چا ته ويل کېږي؟

د نړۍ د نورو هېوادونو، په ځانګړې توګه د اروپا يا لويديځو هېوادونو هغو ليکوالو او مؤرخينو چې د آسيايي يا ختيځو هېوادونو په اړه ليکنې، څېړنې او مطالعات کړي دي، مستشرق يا ختيځپوه نومېږي. د نورې نړۍ يو شمېر داسې پوهان او ليکوال شته چې د افغانستان او د هغه د استوګنو قومونو په اړه يې ليکنې او څېړنې کړې دي. په دې لوست کې يو شمېر داسې پوهان، څېړونکي او ليکوال درپېژنو چې د پښتو ژبې، ادب، تاريخ او کلتور په باب يې ليکنې او څېړنې کړې دي.

د نورې نړۍ، په ځانګړې توګه د لوېديځو هېوادونو هغه شمېر پوهان او څېړونکي چې د آسيايي هېوادونو او ولسونو په باب يې د تاريخ په اوږدو کې څېړنې او ليکنې کړې دي او يا يې کوي، هغوی ته د ختيځ پوهانو يا مستشرقينو نوم او اصطلاح کاروي.

د همدې ډلې ليکوالو او څېړونکو په ډله کې چې چا د پښتنو او د هغوی د ټاټوبي (افغانستان او پښتونخوا) په باب ليکنې او څېړنې کړي او يا يې کوي، موږ يې بهرني پښتو پوهان نومو او دلته يې د پېژندنې په اړه بحث کوو.

دغه بهرني پښتو پوهان زياتره په هغه زمانه کې چې انګرېزي ښکېلاک د آسيا لوېې وچې ته د خپلې استعماري واکمنۍ او سلطې د پراخولو او د نورو هېوادونو د نيولو او مستعمره کولو په نيت د دې سيمې په هېوادونو کې لومړی هند او بيا يې د لوی افغانستان ځينې برخې او ورپسې ټول هېواد په خپله استعماري لومه کې راښکېل کړ، يو شمېر اشخاصو چې زياتره له دوی سره په سياسي پوځي، استخباراتي او نورو ډول ډول ماموريتونو کې شامل وو، د خپلو استعماري دندو، ماموريتونو او مکلفيتونو، موخو او اړتياوو له مخې زموږ د هېواد د استوګنو قومونو او ولسونو د ټاټوبي، ژبو، تاريخ، کلتور او عنعناتو، ادبياتو او ټولنيز ژوند د ښې ښې اړخونو په باب مطالعات، ليکنې او څېړنې او ګروېرنې پيل کړې.

پښتون قوم او ولس ته چې د دې سيمې او هېواد يو لوی قوم، بلکې يوه ستره توکميزه کلتوري ټولنه ده، د دغو ختيځ پوهانو زيات پام ورواوښت. د دوی ژبه يې زده کړه، د دوی ليکلي او شفاهي ادبيات يې راټول کړل او خپلو خلکو ته يې وژباړل، د دغه قوم او ولس په اړه يې هر اړخيزې څېړنې او ليکنې هم وکړې. دغو ختيځ پوهانو د پښتنو د استوګنو سيمو او آن دا چې د دوی د هېواد پلازمينې (کابل) ته په ښې ښې ماموريتونو سفرونه هم وکړل، د خپلو سفرونو يونليکونه او خاطرې يې وليکلې، د پښتو د کلاسيکو او همدارنګه د ولسي ادبياتو د نظم او نثر غور چاڼ ټولګې يې ترتيب او هماغه مهال چاپ او خپرې کړې. د دې سيمې او هېواد تاريخونه يې وليکل چې نن موږ د خپل تاريخ په باب ډېر څه په هغو کې موندلی شو.

په همدې ډول په پخواني شوروي اتحاد کې هم د سیمې د نورو هېوادونو په ډله کې د افغانستان او د هغه د مېشتو قومونو او ولسونو په هکله مطالعات، لیکنې او څېړنې پیل شوې، د ختیځ پېژندنې او مطالعاتو انستیټیوټ د شوروي په پلازمېنه (مسکو) کې رامنځته شو چې دا ډول لیکنې او څېړنې په کې ترسره کېدې او دا لړۍ تر ننه هم روانه ده. په روسیه کې هم د پښتون ټبر د ژبې، تاریخ، کلتور او عنعناتو، ادبیاتو او نورو ټولنیزو مسایلو په هکله ډېرې زیاتې لیکنې او څېړنې وشوې.

د پښتنو په باب د ختیځ پوهانو او یا بهرنیو پښتو پوهانو دا لیکنې او څېړنې چې په هره موخه او هدف هغه مهال تر سره شوي دي، دلته موږ د هغو په څرنګوالي څه نه وایو، یوازې پښتون قوم، ژبې ادب او کلتور ته د دغو څېړنو په ځینو عمومي ګټو او ارزښتونو بحث او خبرې کوو.

د دغو لیکنو او څېړنو لومړنۍ ګټه او ارزښت خو دا دی چې د همدغو ختیځ پوهانو د لیکنو او څېړنو په نتیجه کې د پښتو ژبې ادبیات د نړۍ په ډېرو لرې پرتو هېوادونو کې خپاره شول او هغوی ته یې پښتون د نړۍ د یو ستر توکم په توګه وروپېژاند او د همدې په پایله کې د پښتنو او نورو ولسونو ترمنځ یو ډول اړیکې رامنځته شوې.

بله ګټه یې دا ده چې همدغو ختیځ پوهانو د پښتو قلمي آثار راټول کړل او له ځان سره یې خپلو هېوادونو ته یوړل او په موزیمونو او کتابتونونو کې یې خوندي کړل چې نن هم هلته خوندي دي او که چېرې دوی دا کار نه وی کړی، نن به هغه هم لکه زموږ نوره فرهنګي شتمني د جګړو د اور خوراک او له خاورو سره خاورې شوې وای. دوی که دا آثار په هر نیت او موخه هلته وړي وي، زموږ لپاره یې دا ژغورنه او خوندي کېدنه لویه ګټه ده.

بله ګټه او ارزښت یې په دې کې دی چې دغو لیکوالو او څېړونکو د پښتو د منظومو او منثورو کلاسیکو آثارو ډېرې غوره بېلګې هماغه مهال د غور چاڼ په توګه چاپ کړې او دا داسې مهال و چې پښتانه لا د چاپ او صحافت له فن سره نه وو آشنا شوي.

وروسته چې بیا زموږ لیکوالو او څېړونکو د خپلې ژبې او ادبیاتو په باب لیکنې او

څېړنې پيل کولې، له همدې آثارو څخه يې د لومړنيو او معتبرو منابعو په توګه کار واخيست. په دغو آثارو کې ګلشن روه، پښتو منتخبات، کليد افغاني او د پښتونخوا شعر هار و بهار او نور د يادونې وړ دي.

البته د بهرنيو پښتو پوهانو په ليکنو او څېړنو کې ځينې وړې لوپې نيمګړتياوې او تېروتنې هم شته چې لامل يې د دغو څېړونکو او پوهانو له پښتو ژبې، کلتور او عنعناتو سره نابشپړه آشنايي او پرې نيمګړې پوهېدنه ده، خو په عامه توګه دا زياتره ليکنې تر ډېره بشپړې او په ډېره دقيقه توګه د هغه وخت د علمي څېړنيزو معيارونو له مخې ترسره شوې دي، نو ځکه مورِ ته د خپل قوم، ولس او هېواد په اړه ډېر ګټور معلومات راکوي.

دغه بهرني پښتو پوهان ډېر زيات دي. د هغو ټولو پېژندنه او پر آثارو او افکارو يې بحث کول، په دې لنډه ليکنه کې ناشونې ده. په دې اړه ((په خارج کې پښتو څېړونکي)) د عبدالرحيم ځدرانِ اثر او ((د مغرب په آسمان کې د مشرق ستوري)) د پوهاند دوکتور تېرې اثر او همدارنګه زمورِ ځينې ادبي تاريخونه دغه بهرني پښتو پوهان په لړ و ډېر تفصيل سره راپېژني. مورِ دلته څو تنه بهرني پښتو پوهان په لنډه توګه درپېژنو او د ځينو يوازې نومونه اخلو.

ډورن:

پوره نوم يې بوريس اندر ييويچ ډورن دی، په ۱۸۰۵م. کال په جرمني کې زېږېدلی او هورې يې لوړې زده کړې د ختيځپوهنې په څانګه کې ترسره کړې. نوموړی په ځوانۍ کې روسيې ته تللی او د ژوند تر پايه يې هلته د خارکوف او پترز بورګ په پوهنتونونو کې د ختيځو ژبو د تدريس چارې ترسره کړې. نوموړي په روسيه کې د پښتو ژبې د تدريس او څېړنې لړۍ پيل کړه. ډورن دغلته د پښتو د قلمي نسخو په راټولولو او پلټنه کې هم ستره ونډه ترسره کړې ده. د ډورن د ((پښتو منتخبات)) په نوم د کلاسيک نظم او نثر يوه ټولګه ترتيب کړې چې لومړی ځل په (۱۸٤۸م.) کې په روسيه او بيا په ۱۳٥٦ لمريز کال په کابل کې پښتو ټولنې چاپ کړه. نوموړی په ۱۸۸۱م. کال مړ دی.

راورټي:

په بهرنيو پښتو پوهانو کې هنري جورج راورټي ډېر زيات ارزښتمن کارونه ترسره کړي دي. نوموړي په ۱۸۲۵م. کال په انګلستان کې زېږېدلی او بيا په ځوانۍ کې په هندوستان کې د انګرېزانو په پوځ کې شامل شو. راورټي د ژبو په زده کړه کې د ډېر زيات استعداد خښتن و. لومړی يې د هندوستان يو شمېر ژبې زده کړې او بيا يې په لږه موده کې پښتو ژبه هم زده کړه او پراخې ليکنې او څېړنې يې په کې پيل کړې. نوموړي د پښتو ژبې په اړه آثار ليکلي چې دلته يې د بېلګې په توګه د پښتو ګرامر، پښتو انګريزي فرهنګ، انګريزي، انګريزي پښتو فرهنګ، ګلشن روه، قصې د ايسپ حکيم، د انجيل ژباړه، د پښتو اشعارو منتخبات او نورو نومونه اخلو. راورټي پر ۱۹۰۶م. کال مړ دی.

جيمز ډار مستېټر:

دغه نومیالی پښتو پوه په ۱۸۴۹م. کال په فرانسه کې زېږېدلی. په پاريس کې يې په ادبياتو کې د دوکتورا تر درجې لوړې زده کړې وکړې او بيا په هند کې د ژبنيو څېړنو دنده وروسپارل شوه. د پښتو ژبې په اړه يې په پښور او هزاره سيمو کې يو لړ څېړنې ترسره کړي.

د نوموړي ډېر مهم اثر پښتو څېړنې دي چې پوهاند حبيبي او استاد بېنوا پښتو ته راژباړلي او په کابل کې چاپ شوي دي. بل ارزښتناک اثر يې ((د پښتونخوا شعر هار و بهار)) نومېږي چې نوموړي هغه ولسي حماسي چاربېتې چې د انګرېزانو د ښکېلاک پر ضد ويل شوي، راټولې او چاپ کړې دي. نوموړی هغه ژېپوه دی چې دا يې جوته کړه پښتو يوه لرغونې آريايي ژبه ده چې د هندو ارياني ژبو په لويديځې څانګې پور اړه لري. ډار مستېټر پر ۱۸۹۴م. کال مړ دی.

هنري والټر بيليو:

هنري والټر بيليو انګرېز و. هغه مهال چې پلار يې په هندوستان کې د انګرېزانو په پوځ کې ماموريت درلود، په ۱۸۳٤م. کال د هند په نصيرآباد کې زېږېدلی دی.

هنري بيليو طبي زده کړې کړې وې او د انګرېزانو په پوځ کې ډاکټر و. د امير دوست محمد خان د واکمنۍ په مهال يې کندهار ته هم په يو سياسي پلاوي کې راغلی و. د امير له زوی سردار غلام حيدرخان سره يې چې هغه وخت د کندهار والي ليده کاته کړي وو.

د طب ډاکټر و، خو پښتو ژبه يې ښه زده کړې وه. د پښتو ژبې او قوم په هکله يې ډېرې ښېرنې او ليکنې کړې دي، د ځينو نومونه يې دا دي:

۱ـ د پښتو ګرامر چې لومړی ځل په ۱۸۸٦م. کال په لندن کې چاپ شوی دی.

۲ـ پښتو انګريزي قاموس (۱۸٦۷م. کال چاپ)

۳ـ افغانستان او افغانان (۱۸۷٦م. کال چاپ)

٤ـ د افغانستان قومونه (۱۸۸۷م. کال چاپ)

۵ـ د افغانستان د قوم پېژندنې څېړنه (۱۸۹۱م. کال چاپ).

سربېره پر دې آثارو يې زمونږ د پنجاب، سرحد او د يوسفزو په باره کې عمومي رپوټ او له اباسين څخه تر دجلې پورې په نومونو آثار ليکلي او چاپ کړي.

بيليو داسې پښتو زده کړې وه چې د امبالې په کنفراس کې يې د امير شېرعلي خان د پښتو وينا انګريزي ژباړه وکړه. دغه ختيځ پوه په ۱۸۸٦م. کال د انګرېزانو په پوځ کې له دندې تقاعد وکړ او په ۱۸۹۲م. کال مړ شو.

لکه چې دمخه مو يادونه وکړه د بهرنيو پښتو پوهانو شمېر زيات دی، د ټولو نومونه هم په دې ليکنه کې نه شي راتلای. د بېلګې په توګه د پخوانيو او معاصرو پوهانو له ډلې څخه د الفنسټون، جان ليډن، توربرن، جان ګورډان لاريمر، روس کيپلې، ډاکټر ميکنزی، هاول، برنز، کلاپروت، ترومپ، مارګنسټرن، ليبيديف، ډاکټر هربرت پنزل، پروفيسور د وريانکوف د نومونو په يادونه بسنه کوو، پورتنيو ليکوالو هره يوه د پښتنو د تاريخ، ژبې، ادب او کلتور په باب په انګرېزي، فرانسوي، روسي او نورو ژبو څانګړی آثار ليکلي يا ژباړلي چې زياتره يې چاپ شوي دي.

د متن لنډیز:

هغه بهرني پوهان چې د ختیځو یا آسیایي هېوادونو په هکله یې لیکنې، څېړنې او مطالعات کړي، مستشرقین یا ختیځ پوهان ورته وایي. د دغو ختیځ پوهانو په ډله کې داسې اشخاص هم وو چې د پښتو ژبې، ادب، تاریخ او کلتور په باب یې لیکنې، څېړنې، او مطالعات کړي، دغو لیکوالو او څېړونکو ته بهرني پښتوپوهان وایي. د دوی لیکنې او څېړنې چې په هر نیت او موخه ترسره شوي، پښتون ولس ته یې عامه ګټه درلوده. دوی چې د پښتنو د ادب او تاریخ په باب لیکنې کړي، پښتو ادب یې په بهرنیو ژبو ژباړلی او دغه راز یې پښتانه نورې نړۍ ته ورپېژندلي دي. د پښتو ډېر قلمي آثار یې خپلو هېوادونو ته وړي او هلته یې خوندي کړي او له ورکېدو یې ژغورلي دي. د پښتو د منظومو او منثورو کلاسیکو آثارو ټولګې یې چاپ کړي چې زموږ لومړنیو څېړونکو له هغو څخه د معتبرو منابعو په توګه استفاده کړې ده. البته د دغو پوهانو لیکنې ځینې نیمګړتیاوې او تېروتنې هم لري چې د هغو اصلي لامل د دغو پوهانو د پښتنو له ژبې او کلتور سره لږه او نیمګړې آشنایي ده، خو په عامه توګه د دوی لیکنې په علمي اصولو او معیارونو برابرې پوره او کره دي او موږ ورځخه په څېړنو کې ډېره ګټه اخیستلای شو.

فعالیتونه

۱ــ زده‌کوونکي دې د متن یوه یوه برخه په خپل وار سره ولولي، ښوونکی دې د اړتیا په وخت کې لازمې سمونې وکړي.

۲ــ زده‌کوونکي دې یو یو د ټولګي مخې ته راوبلل شي چې د متن مفهوم په خپلو الفاظو کې نورو ټولګیوالو ته ووایي.

۳ـ زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او دې ته وګومارل شي چې متن په چوپه خوله ولولي. لومړۍ ډله دې په متن کې راغلي د اشخاصو نومونه او دويمه ډله دې د کتابونو نومونه لست کړي. د هرې ډلې استازی دې هغه د نورو ټولګيوالو په وړاندې ولولي. ښوونکی دې د اشخاصو او کتابونو لست په ځانګړې توګه بشپړ او هغه دې د تختې پر مخ وليکي.

٤ـ زده‌کوونکي دې د تختې پر مخ ليکلي لستونه په خپلو کتابچو کې وليکي. د اړتيا په وخت کې دې له ښوونکي څخه د هغو په باب لازم توضيحات وغواړي.

٥ـ په دې لاندې پوښتنو دې د لوست ارزونه وشي:

- مستشرق يا ختيځ پوه چا ته ويل کېږي؟
- د پښتون قام او پښتو ژبې په باب د بهرنيو پښتو پوهانو ترسره کړي علمي او فرهنګي کارونه مورِ ته څه ګټه لري؟
- بهرنيو پوهانو د کومو موخو او هدفونو له مخې زمورِ د هېواد او استوګنو قومونو په باب څېړنې او مطالعات ترسره کړي دي؟
- د پنځو مشهورو بهرنيو پښتو پوهانو نومونه واخلئ.
- د پنځو بهرنيو پښتو پوهانو ليکلو کتابونو نومونه واخلئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کورنۍ دندې په توګه د کوم بهرني مستشرق (ختيځ پوه) لنډ ژوند ليک وليکي او يا دې د هغوی کوم اثر معرفي او په راتلونکي پښتو لوست ساعت کې دې هغه د ټولګيوالو په وړاندې ولولي.

پندونه

_ څوک د پند په معنا او مفهوم پوهېږي؟

_ پند او نصيحت اوريدل او پرې عمل کول څه ګټه لري؟

_ د چا پند بايد واورېدل شي؟

د پند لغوی معنا نصيحت او په اصطلاح کې د پوهانو، عالمانو او مشرانو هغه ويناوې دي چې د نيکو چارو د سر ته رسولو لپاره هڅونې او له ناوړه کارونو څخه د منعه کولو لپاره يې لازمې لارښوونې شوې وي. پوهان، او مشران دغه ډول ويناوې د خپلې علمې پوهې او د ټولنيز ژوند د تجربو په رڼا کې د خپل مکلفيت او مسؤوليت له مخې نورو ته کوي. په دې لوست کې د خوشحال خټک يو شعر لولو چې ډېر غوره نصيحتونه پکې راغلي دي.

خپل استاد و ما ته ووې څو پندونه
هر یو پند یې مرغلرې دي لالونه

وې یې هره بدي کړه هغه بدمه کړه
چې له لاسه دې آزار شي د چا زړونه

که دې زړه دی چې بد نه مومې له چا نه
اول ته پرېږده د بد و خصلتونه

د شهوت په نغو ته مه څه شهوت اور دی
په دا اور د ډېرو سوي دي کورونه

د هر چا سره د ښو سلوک بایده دی
په بدی کې څه فایده ده کوم سودونه

د دنیا په مال د نیکو نوم حاصل کړه
تل جهان و چا ته نه پرېږدي مالونه

د هر چا سره نرمي ملایمت کړه
گوندې وي چې په دا خپل کړې د چا زړونه

هغه کار چې په نرمی تر سره کیږي
څه حاجت چې رساوه شي تر جنگونه

وهغو ته که قهر کړې روا دی
چې لري د بدو فعل بد خویونه

که دښمن دې ډېر زبون دی ځنې ډار کړه
په یوه بخري وسوځي ښارونه

د دښمن په تملق غلطي مه کړه
د رستم غوندې هم مړه دي په مکرونه

په خپلوانو باندې هومره خشم مه کړه
چې پردي در ځنې تښتي په ملکونه

د پیپلو پانې خوره نه هغه پاستې
چې یې خورې د نوکر یې په شرطونه

که عمل که وکالت که پیرو پلور دی
د هوښیار له لاسه ښه شي دا کارونه

له بد خویه سره هیڅ بدي ته مه کړه
غلیمانو لره بس دي خپل خویونه

په هر کار کې چې در پیښ شي بیړه مه کړه
په تلوار سره ورانیږي جوړ کارونه

چې دې قول له چا وکړ نور یې مه کړه
تل په عهد قول ټینګ وي ښه میړونه

په دروغ که په رښتیا وي سوګند مه خوره
منافق دی چې ډېر ډېر خوري سوګندونه

د حرص سترګې مړې په قناعت کړه
چې په کور کې دې انبار شي نعمتونه

د ښه دین لپاره علم دانش ښه دی
نه په دا چې پرې لوټې پردې مالونه

په جهان کې که مردان دي هم هغه دي
چې و سختي وته و نیسي ځانونه

که دې ورور دی که دې زوی دی چې بدکار شو
په څپیړه یې کاږه کا ورمیږونه

هر چې شرعه فرمایي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودونه

په هر کار به دې لاس بر وي په ځوانۍ کې
که طاعت که عبادت که نور کارونه

په ځوانۍ کې چې دې کار له لاسه ووځي
په پیرۍ به دې ور نه رسي لاسونه

هـمـيـشـه اوســه خـولـه پـتـه لـكـه نـاوې | چې ضـرور شـي هاله وکـړه دوه حرفونه
که دې زړه دی چې دې عیب ښکاره نه شي | چـاتـه مـه شمیره د خلکو پـټ عیبونه
چـې تـوانـیـږې د هـغـه خـبـرې لاف کـړه | او کـه نـه پـه دروغ مـه وهــه لافـونـه

خدای هغه په دواړه کونه دي نمانځلي
چې په ورځ یې عدل و داد په شپه لمونځونه
(خوشحال خان خټک)

خوشحال خان خټک:

د پښتو ژبې پیاوړی شاعر، لیکوال، مؤرخ، سیاسي مشر او ملي مبارز و. په ۱۰۲۲ هـ. ق کال یې د پښتونخوا په سرای اکوړه کې د شهباز خان خټک په کور کې سترګې نړۍ ته غړولې وې. لږ و ډېر شپږ لسیزې یې د کلتور، فرهنګ او ننګ په ډګر کې قلم او توره غبرګ چلولې. په نظم او نثر یې ډېر کتابونه لیکلي او د پښتو ادب پانګې ته یې ستره بډاینه ور بخښلې ده. د ځینوآثارو نومونه یې دادي: د شعرونو دیوان (کلیات)، دستار نامه، بازنامه، طبنامه، فصلنامه، سواتنامه، بیاض (د پښتو تاریخ) فراقنامه، فالنامه، اخلاقنامه او نور .

خوشحال خټک په ۱۱۰۰ هـ ق کال د ۷۸ کلونو په عمر مړ دی.

د متن لنډیز:

د خلکو د زړو آزارول تر هرې ګناه بد او ناوړه عمل دی، باید چې په کلکه تر ځانونه وژغورل شي. له بد خوی څخه ډډه وکړئ او خپله شهواني غریزه په واک او اختیار کې ولرئ. له هر چا سره غوره سلوک او ښه چار چلند کوئ، د دنیا مال په داسې چارو ولګوئ چې نیک نوم پرې تر لاسه کړئ، له هر چا سره نرمي کوئ، دښمن په تملق او چاپلوسي مه تېروځئ، له خپلوانو سره ډېر ښه چلند کوئ، هر څوک چې د پوهې او هوښیارۍ خاوند وي هغه هره چاره په ښه توګه تر سره کولی شي، په هیڅ کار

کې له بیړې او تلوار کار مه اخلئ. هر چار په غور او تدبیر تر سره کوئ. پخپله ژمنه او قول وفا وکړئ، پر خپله برخه قناعت کوئ اوله حرص څخه ځان وژغورئ. علم پوهه د خلکو د خیر ښیګنې له پاره وکاروي، نه دا چې خلکو ته پرې زیان رسوئ.

کلک عزم او هوډ ولرئ او بد کاران د خپل عمل په سزا ورسوئ. هر کار د اسلامي شریعت مطابق کوئ په ناوړه دود او دستور پسې مه ګرځئ، تل چوپه خوله اوسئ او بې ضرورته خبرې مه کوئ. که غواړې چې ستا عیب وساتل شي، لومړی ته د خلکو عیب پټ وساته او نور وته یې مه ښکاره کوه. هغه څه وایه چې تر وس او توان دې پوره وي، بې ځایه لافې مه وهه، هغه څوک په دواړه جهانه بریالي وي چې عادل او لمونځ ګذار وي.

فعالیتونه

۱ــ د ښوونکي تر متن لوستنې او لازمو خرګندونو وروسته دې زده‌کوونکي متن په چوپه خوله په ډېر غور او دقت سره ولولي. بیا دې زده‌کوونکي په نوبت سره د شعر پنځه پنځه بیتونه د ټولګي په وړاندې ولولي.

۲ــ دوه دوه زده‌کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته را وبلل شي، یو دې د شعر یو بیت ووایي او بل دې د هغه معنا او مفهوم بیان کړي. دا لړۍ دی تر پایه تعقیب شي.

۳ــ زده‌کوونکی دې په څلورو ډلو ووېشل شي: یوه ډله دې په متن کې مفرد نومونه، بله دې جمع نومونه، بله دې ښځینه نومونه او څلورمه دې نارینه نومونه لست کړي. بیا دې د هرې ډلې استازی خپل لست کړي نومونه د ټولګي په وړاندې ولولي. ښوونکی دې د هرې ډلې د ترتیب کړي لست په سمون کې لازمه مرسته وکړي.

٤ـ زده‌كوونكي دې په وار سره د ټولګي مخې ته وبلل شي چې د شعر عمومي مفهوم په خپلو الفاظو نورو ټولګيوالو ته ووايي.

٥ـ د دې لاندې پوښتنو په مطرح کولو دې د لوست ارزونه وشي:

- بد خويونه او خصلتونه کوم دي؟
- نرمي او نيک چار چلند څه ګټه لري؟
- په ژمنه او وعده وفا کول څه ته وايي؟
- حرص څه ډول عمل دی؟
- د دنيا مال او شته بايد په کومو چارو ولګول شي؟
- د منافق خصلتونه کوم دي؟
- بې ځايه لافې شافې څه ډول عمل دی؟
- رښتيا ويل کومې ګټې او درواغ کوم زيانونه لري؟

٦ـ زده‌كوونكي دې وګومارل شي چې دا لاندې متن (غوره مشورې) ولولي او د هغه مفهوم دې په خپلو الفاظو وليکي:

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کورنۍ دندې په توګه پر دې لاندې بيت:

هر چې شرعه فرمايي پر هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودونه

څو کرښې وليکي، د راتلونکي پښتو لوست په ساعت کې دې هغه د نورو ټولګيوالو په وړاندې ولولي.

غوره مشوري

وايي چې يو څوک په سفر روانېدو. له پوه هوښيار سړي سره يې په دې باره کې مشوره وکړه چې په سفر کې له چا سره ملګرى شي او له چا څخه ځان وساتي؟

هغه ورته وويل: ((په سفر کې له هغه چا څخه په ډډه ګرځه چې احسان نه مني، بې سببه غوسه ورځي. د قيامت د ورځې پروا نه لري. ټګ، درواغجن، نفس پرست، بې حيا او په هر چا بدګومان کوي.))

بيا يې وويل: ((له هغه چا سره د دوستۍ او ملګرتيا هڅه کوه چې نيکي نه هېروي. له دوستانو او ملګرو څخه په بده ورځ او تنګسه کې لاس نه اخلي. وينا او عمل يې دواړه سره وي. کبر جن نه وي. عقل يې پر قهر زورور وي. بې له کومې طمعې او توقع سخاوت کوي. ادبناک وي. ملګرتيا او دوستي يې له سو خلکو سره وي.))

سړى پر سفر ولاړ. په دغو مشورو يې عمل وکړ چې له سفره راستون شو، د هغه په مشوره او پندونو ډېر خوښ و. خواته يې ورغى او کور ودانى يې ورته ووايه.

چې په خپله پوهه نه وي، سره هغه دى
چې د بل سړي په پند پسې روان شي
په يوه بخري وسوزي درست کلى
په يوه خبر ولاړ واړه ايمان شي

کانکور ازموينې ته چمتووالی خبرې اترې

ـ کانکور ازمونه د څه لپاره اخیستل کېږي؟

زده کوونکي په دولسم تولګي کې د ثانوي دورې زده کړې پای ته رسوي. وروسته د هېواد د لوړو زده کړو په مؤسسو پوهنتونونو، انستیټیوټونو او د ښوونکو د روزنې په مؤسسو (دارالمعلمینو) کې د لوړو زده کړو د سرته رسولو په موخه د کانکور آزموینه ورکوي. د هرې تعلیمي مؤسسې د ټاکلو معیاري نومرو د تر لاسه کولو په نتیجه کې هغې ته بریالی او لوړې زده کړې پکې کوي. په دې لوست کې مو د کانکور آزموینې ته د زده‌کوونکو د چمتووالی په اړه د خبرو اترو په بڼه ځینې ضروري لارښودي معلومات راوړي. دا معلومات به له تاسې سره آزموینې ته د چمتووالي او هم پر پښتو ژبه د خبرو کولو د ځواک په پیاوړتیا کې مرسته وکړي.

جمال: جاویده که خدای ﷻ کول څو میاشتي وروسته به له مکتب نه فارغ شو.

جاوید: هو که د خدای ﷻ رضا وه، خو ته را ته دا ووایه چې پوهنتون هم وایې او کنه؟

جمال: انصاف دې روزي شه پوهنتون څنګه نه وایم!

جاوید: آفرین! اوس خو چې پوهنتون یې نه وي ویلی څوک ورته بیخي وظیفه نه ورکوي.

جمال: ته څنګه؟ کانکور امتحان ته دې تیاری نیولی کنه؟

جاوید: هره ورځ مو په مکتب کي درس ویلی، نور نو ورته څنګه آمادګي ونیسم.

جمال: و ساده ګله، یوازې د ښوونځي په درس ویلو ته په پوهنتون ته نه شي کامیابیدای.

جاوید: ولې؟

جمال: ځکه چې د مکتب درسونه چې صنف تېر شي، نو بیا هېر شي، کانکور امتحان ته باید ښه درس وویل شي.

جاوید: ما خو بل چېرته درس نه دی ویلی تا ورته تیاری نیولی؟

جمال: که رښتیا درته ووایم زه په کور کې هره ورځ د تېرو ټولګیو درسونه له ځان سره تکراروم.

جاوید: د تېرو صنفونو درسونه خو ډېر زما ښېرته له یاده وتي دي، ستا په یاد دي، خیر دی له ما سره هم مرسته وکړه!

جمال: جاویده اندیواله زما هم پوره یاد نه دي، بس هسې ځان مې مصروف کړی دی.

جاوید: ما اوریدلي دي د کانکور امتحان ډېر سخت وي، دا به څنګه کوو؟

جمال: زه هم دا څو ورځې کېږي چې همدغه سوچونه وهم چې څه به کوم؟

جاوید: هو رښتیا جمال په یاد مې شول.

جمال: څه شی، درسونه در په یاد شول؟

جاوید: نه، نه درسونه نه د جانداد ماما زوی منیر مې را په زړه شو.

جمال: نو په منیر باندې څه کوې؟

جاوید: و د خدای تعالٰی نیکبخته، هغه پرو سرکال له مکتب نه فارغ شو د کانکور امتحان یی ورکړ.

جمال: ښه! پوهنتون ته کامیاب شو؟

جاوید: کامیابیدل خو څه کوې په ډېرو لوړو نومرو د انجنیرۍ پوهنځي ته کامیاب شو.

جمال: آفرین یې، څونه ښه، خیر داسې کوو چې خواته یې ورځو ورسره خبرې کوو.

جاوید: خو ما هم درته همدا ویلې چې ورځو څه لاره گودر به را وښیي.

جمال: څه چې ځو.

منیر: او هو جمال او جاوید جانه ستړي مه شئ، پخیر راغلئ؟

جمال، جاوید: خوار مه شې.

منیر: خیریت خو دی څنگه مو ډېخوا پېښه وکړه؟

جاوید: خیروخیریت دی، هسې له تا سره مو یوه مشوره کوله.

منیر: ولې نه سل مشورې خو به وکړو، راځئ دلته کښېنئ، ښه نو ووایئ څه خبره ده؟

جمال: منیر جانه مورِ څو میاشتې وروسته له ښوونځي فارغېږو.

جاوید: بیا به له خیره سره د کانکور امتحان ورکوو.

منیر: دا خو به ډېره ښه شي.

جمال: خو مورِ غواړو چې ته راته ووایې چې څه رقم درس دې ویلی و چې ښې نومرې دې واخیستې او انجنیري پوهنځي ته کامیاب شوې؟

جاوید: زمورِ مطلب دادی چې امتحان ته دې څه ډول تیارې نیولی و چې مورِ هم هماغسې وکړو، که خدای ﷻ مو کامیاب کړي.

منیر: اول خو داسې و چې ما د مکتب په دوران کې هره ورځ خپل درسونه تکرارول.

جمال: ښه دا کار خو یوځه اندازه مورِ هم کړی دی.

منیر: دویم دا چې په خپل کلي کې مې له استاد نه د ریاضي او فزیک درس وایه او د

کانکور لارښود کتابونه مې هم مطالعه کول.

جاوید: داکار خو تر اوسه پورې موږ نه دی کړی.

منیر: نو تاسو کولی شئ یو استاد ته څه پیسې (فیس) ورکړئ چې درس درته ووایي.

جمال: ښه داکار خو به موږ وکړو تا نور څه وکړل؟

منیر: نور دا چې موږه د صنف تکړه او لایقه شاګردان به را غونډ شو، پټو ته به لاړو د یوې ونې لاندې به کښاستو هر څوک چې په کومه برخه کې ښه پوهېده له نورو همصنفیانو سره به یې په هغه برخه کې مرسته کوله.

جاوید: څونه ښه، هلکه جماله ستا چې څه شی یادوي ماته به یې راښیې او زما چې څه یاد وي تاته به یې در ښیم.

جمال: ببخي سمه ده، منیر جانه تا خو په کورس کې درس نه دی ویلی.

منیر: ولي نه، مکتب په آخر کال کې مې د مکتب ټول کتابونه په کورس کي هم ولوستل، تاسو هم کولی شئ که وس یې ولرئ په کورس کې ځانونه شامل کړئ.

جاوید: هلکه جماله بالکل په کې ځان شاملوو.

جمال: هو داکار به هم انشاءالله کوو، ښه منیر جانه نور څه وکړو؟

منیر: بل دا چې د ورځې یو ساعت خو زه هم درسره درس ویلی شم، داکومک به زه درسره وکم.

جاوید: که داکار وکړې څو نه به ښه شي.

جمال: منیر جانه کور دې ودان چې موږ ته دې ښه لاره وښودله.

منیر: هیڅ خبره نه ده، دا خو پر ما فرض دي چې له هر شاګرد سره مرسته وکړم.

جاوید: ښه نو منیر جانه موږ به تر دې وروسته خپلو همصنفیانو سره هم درس وایو، په کورس کې به هم ځانونه شامل کړو او تا ته به هم راځو، که خدای پاک مو کامیاب کړي.

منیر: انشاءالله هر څه به سم شي، په مخه مو ښه.

د متن لنډيز:

له دولسم تولګي څخه تر فارغيدو وروسته زده‌کوونکي په پوهنتون کې د شاملیدو لپاره د کانکور د آزموينې پرله پسې کوم زده‌کوونکي چې لوړې يا زياتې نومرې واخلي هغه د پوهنتون غوره پوهنځيو ته، لکه د طب پوهنځی، د انجنيرۍ پوهنځي، د حقوقو او سياسي علومو پوهنځی، د اقتصاد پوهنځی او يو شمېر نورو پوهنځيو ته لاره موندلی شي. هغه څوک لوړې او ښې نومرې د کانکور په آزموينه کې تر لاسه کولای شي چې د ښوونځي په دوره کې يې سم لوست او زده کړه کړې او نور اضافي معلومات يې په خصوصي کورسونو کې تر لاسه کړي وي، دا چې تاسو او ستاسو ټولګيوال پوهنتون ته لاره ومومئ غوره لاره داده چې د ښوونکي لوست ښه زده کړي، که چېرته په لوست کې ستونزې ولرئ په ګډه سره نوموړې لوست ولولئ. او هغه ستونزې د يو بل په مرسته حل کړئ.

او په ځانګړو کورسونو کې د رياضي او ټولنيرو علومو په برخه کې نور معلومات هم تر لاسه کړئ، دا کار له تاسو سره د پوهنتون د کانکور په آزموينه کې ډېره ښه مرسته کولای شي.

فعاليتونه

۱ـ د خبرو په وخت کې دې زده‌کوونکي غوږ ونيسي چې د کلمو په سم تلفظ او د جملو په جوړولو پوه شي.

۲ـ زده‌کوونکي دې د خبرو اترو په وخت کې مشکل لغتونه ياد داشت کړي او د محاورې په پای کې دې له ښوونکي څخه د هغو پوښتنه وکړي.

۳ـ زده‌کوونکي دې له خبرو وروسته د پوهنتون د کانکور د آزموينې د ارزښت په هکله څو جملې په خپلو کتابچو کې وليکي او بيا دې څو تنه د خپلو ټولګيوالو په استازيتوب

نومورې جملې ووايي.

٤ـ څو زده‌کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د کانکور د آزموينې لپاره دې د تياري نيولو په پراوونو خبرې وکړي.

٥ـ يو زده‌کوونکی دې د تختې مخې ته راشي، د څو غوره پوهنځيو نومونه دې پر تخته وليکي او نور زده‌کوونکي دې په خپلو کتابچو کې په جملو کې استعمال کړي، بل زده‌کوونکی دې په وار سره دغه جملې ټولګيوالوته ووايي.

٦ـ څو تنه زده‌کوونکي دي د ټولګي مخې ته ورشي دجمال او جاوېد د خبرو څخه په الهام اخيستلو سره دې د لوړو زده کړو د ګټو په برخه کې خبرې اترې وکړي.

٧ـ څو زده‌کوونکي دې د هغو پوهنځيو په هکله خبرې وکړي چې خوښيږي يې او د خوښيدو لامل دې هم روښانه کړي.

٨ـ څو زده‌کوونکي دې ووايي کله چې له پوهنتون څخه د ليسانس ديپلوم تر لاسه کړي بيا به له خپلو زده کړو څخه په کومه برخه کې کار واخلي او څرنګه کار به وکړي.

٩ـ ښوونکی دې يو زده‌کوونکي ته دنده ورکړي چې د تختې مخې ته لاړ شي د پوهنځيو نومونه دي پر تخته وليکي، بل زده‌کوونکی دې تختې ته راشي د هر پوهنځي په اړه دې يوه جمله جوړه کړي، ښوونکی دې له نورو زده‌کوونکو څخه پوښتنه وکړي چې تخته باندې ليکل شوې جملې سمې دي او که نه؟ او که چېرته دغه جملې غلطي او نيمګړتيا ولري خپله دې راشي او د هغو سمه بڼه دې وليکي.

کورنۍ دنده

هر زده‌کوونکي دې د خپلې خوښې پوهنځي د ارزښت په اړه څو کرښې مقاله وليکي، په راتلونکي يا بل پښتو درسي ساعت کې دې خپلو ټولګيوالو ته ووايي.

هنري ـ ادبي نثر

ـ څوک نثر را پېژندلی شي؟

ـ ادبي نثر له عادي نثر سره څه توپير لري؟

ـ تاسې کيسې يا ادبي ټوټې لوستي، له نورو عادي ليکنو سره څه توپير لري؟

د نثر لغوي معنا شيندل، يا پاشل او تيتول دي او په ادبي اصطلاح هغه وينا يا ليکنه ده چې د وزن او قافيې له قيد او بند څخه آزاده وي. پخوا نثرونه د بنې له مخې په ساده، متکلفو، مسجع او قافيه لرونکو ډولونو باندې وېشل شوي وو، خو موږ اوسني نثرونه د بنې له مخې په دوو سترو برخو: ساده يا عادي نثرونه او ادبي يا هنري نثرونو باندې وېشو. هنري يا ادبي نثرونه خپلې ځانګړنې لري چې پر هغو له عادي او ساده نثرونو څخه را بېلېږي. په هغو بنسټيزو ځانګړنو کې چې هنري يا ادبي نثر له ساده نثرونو څخه را بيلوي، هنري يا ادبي ارزښت دی. دلته په دې لوست کې ادبي يا هنري نثر در پېژنو او يوه ځانګړې بېلګه يې هم درته راوړو:

ادبپوهان اوسني نثرونه د بڼې او شکل له مخې په دوو سترو برخو بېلوي:

۱ـ ساده نثرونه ۲ـ هنري ـ ادبي نثرونه

ساده نثرونه په ساده او روانه ژبه د فکر او نظر د څرګندولو او نورو ته د پوهې او معلوماتو د ور لېږدوني يوه ډېره ښه او اغېزمنه وسيله ده. په دې ډول نثرونو کې ټولې علمي، ادبي، تاريخي، سياسي او ژورنالیستي ليکنې، څېړنيز او تحليلي آثار راځي، خو هنري او ادبي نثرونه بيا خپلې بېلې ځانګړنې لري چې پر هغو له عادي او ساده نثرونو څخه را جلا کېږي.

هنريت يا ادبي ارزښت هغه ستره ځانګړنه ده چې ادبي او نورې عامې ليکنې سره بېلوي.

د هنري – ادبي نثر په ليکنه يا د نثري ادب په پنځونه او تخليق کې د ليکوال ذوق، احساس او تمايل د يومطلب يا واقعيت د افادې او بيانولو لپاره اساسي نقش لري. ليکوال چې څه ليدلي، اوريدلي او احساس کړي او يا يې په ذهن او خيال کې تېرېږي، په هنري ادبي ژبه بيانوي. هغه د تحقيقي او علمي ليکنو په څېر دليل راوړلو ته اړتيا نه لري.

د ادبي- هنري نثر په پنځونه (تخليق او ليکنه) کې د ليکوال د تخيل ځواک ډېره ستره ونډه لري. خو د ليکوالِ په دغه ډګر کې له دغه ځواک (تخيل) څخه مرسته غوښتل يوازې او يوازې تر هغې لازم دي چې پېښې ته د باور وړ ښکلا او ځلا ورکړي. په هغې کې د منلو او کشش داسې جذبه او قوت را پيدا کړي چې د اوريدونکي يا لوستونکي زړه او ذهن ته ژر او په اسانۍ لاره وکړي.

ادب څېړونکو د ادبي هنري نثر لپاره څو ځانګړنې يا د جوړښت توکي ښودلي دي چې دلته يې په ترتيب سره يادونه کوو:

لکه چې د مخه مو هم يادونه وکړه هنري ارزښت د ادبي نثر مهمه او بنسټيزه ځانګړنه ده.

تخيل د دغه هنري ارزښت لومړنۍ او اساسي برخه جوړوي او همدغه تخيل دی چې يوې ډېرې عادي پېښې ته ښکلا ور بخښي، ښه او لوړي ورته ټاکي. ټولې ادبي پديدې که

څه هم هغه حقيقي او رښتيني پيښې وي، د ليکوال يا شاعر د تخيل په وړانګو د ښکلا پوړ ته رسېږي.

په ادبي – هنري نثر کې د ليکوال تخيل او تصور ارزښتمنه ونډه لري. ليکوال د خپل تخيلي ځواک په ملتيا د ليکوالۍ د هنر د فني مهارتو په وسيله په الفاظو او کلمو کې د منظر کښنې او صحنې جوړونې چارې په ډېر دقت سر ته رسوي او حالات يا واقعيتونه په الفاظو کې داسې انځوروي چې لوستونکی يا اوريدونکی فکر کوي چې هر څه په خپلو سترګو وينې او ځان کټ مټ په صحنه کې شامل احساسوي.

ساده ګي او رواني هم د هنري ـ ادبي نثرونو ځانګړنه ده. په پخوانۍ انشاء او ليکوالۍ کې له ذهن او محاورې څخه لرې کړ کيچنې او پېچلې کلمې د ليکنې لوړ معيار بلل کېده، خو اوس دغه ډول ليکنه هيڅکله ادبي معقوليت او مقبوليت نه شي تر لاسه کولی. څومره چې يوه ليکنه ساده، طبيعي، عام فهمه وي، لوړ ادبي ارزښت لري.

د وينا او خبرې زړه راښکون هم د هنري ـ ادبي نثرونو ډېره غوره ځانګړنه بلل کېږي چې هغه د لوستونکي يا اوريدونکي پر ذهن د معنا او مفهوم د اغيز لپاره ډېره ګټوره ده. زړه راښکونکې خبره د ليکوال فکر او عواطف په ډېرې چټکۍ او اسانۍ لوستونکي يا اوريدونکي ته ور انتقالوي، د ليکوال او اوريدونکي د ذهني فضاء په پيوستون کې ډېره مرسته کوي.

د لفظ او معنا برابري هم د هنري – ادبي نثر يوه ځانګړنه ده. ادبي نثرونه بايد داسې وي چې لوستونکی يا اوريدونکی يې له معنا پرته بل څه ته پاملرنه و نه کړي يا په بله وينا ليکوال بايد په دغه ډول نثرونو کې الفاظ له معنا څخه قربان نه کړي او ليکنه يې بايد داسې بڼه ونه لري چې معنا او مفهوم په الفاظو کې ورک شي.

نو ويلای شو: ادبي ـ هنري نثرونه د ليکنې د سبک له مخې له نورو عادي نثرونو سره جوت توپير لري، تخيل، منظر کښنه، ساده ګي او رواني، د وينا او خبرې زړه راښکون يې د جوړښت ډېرې مهمې ځانګړنې دي چې د لوستونکي ـ اوريدونکي معنوي او روحي تنده خړوبوي، ژورې اغيزې پرې ښندي، احساسات او عواطف يې لړزوي. د هنري ـ

ادبي نثرونو ډېر ژانرونه او ډولونه زمونږ په ادب کې دود دي چې دهغو ډېرې غوره بېلګې او پياوړي ليکوال لرو. په دغو ډولونو کې: لنډه کيسه، ناول يا رومان، ډرامه، طنز، ادبي ټوټه، ادبي ليکونه، ادبي راپورتاژ، ادبي يونليک (سفرنامه) ادبي ځان پېژنې (خاطرات) ادبي ژوند ليک، تکل، ادبي انځور، فلمي سناريو او نندارليک (نمايشنامه) شامل دي. دلته يوه ادبي ټوټه د هنري ـ ادبي نثر د بېلګې په توګه راوړو:

ژوند

د يوې چينې اوبه دي، څوک يې د زرو په جام کې څښي، څوک يې د خاورو په کنډولي کې.

هغه چې نه دا لري نه هغه، په لپه کې يې را اخلي.

په اوبو کې هيڅ فرق نشته، فرق په لوښو کې دی.

د شاه او ګدا فرق په لوښو کېږي.

د اوبو په خوند هغه څوک پوهېږي چې ډېر تږی وي.

هغه لاروی چې له بيديانه سترې ستومانه راځي او تنده يې ډېره زياته ده دا اوبه ډېر خوند ورکوي.

هغه دهقان چې په سره غرمه کې يوې کوي او خولې پرې را ماتې دي، دا اوبه د هغه د پاره ډېر لوی نعمت دی.

يو شپون چې له غره نه تږی راکوزېږي او په چينه باندې خوله ږدي د اوبو په خوند ډېر ښه پوهېږي.

يو بل سړی چې يخ سيوري ته په ارامه چوکۍ ناست دی، ښايسته صراحي يې له څنګه ايښې دی له اوبو نه خوند نه شي اخيستلی.

هو! ده د لارويو او شپنو تند نه ده ليدلې.

په سره او ټکنده غرمه کې يې لوونه نه دي کړي، ځکه هغه تلوسه په ده کې نه شي پيدا کيدای. چا چې لوږه او تنده نه ده ليدلې، هغه د خوږو او اوبو پوره خوند هم نه دی ليدلی او د ژوند په کيف نه دی پوه شوی.

(د الفت غوره نثرونه)

گل پاچا الفت د مير سيد پاچا زوي، په ۱۲۸۸هجری لمريز کال د لغمان په عزيز خان کځ کې زيږيدلی و. د پښتو ټولنې غړی او څو کاله يې د دغې علمي او فرهنګي اداري د مشرۍ (رياست) چارې هم تر سره کړې. د پښتو ژبې پياوړی ليکوال، شاعر او کره کتونکی و. په لس ګونو علمي ادبي څانګړي آثار او په سل ګونو مقالې يې په مطبوعاتو کې خپرې شوي دي. د ۱۳۵۶ لمريز کال د لیندۍ په ۲۶ نېټه وفات شوی دی. غوره نثرونه يې د ادبي ټوټو ټولګه ده چې په ۱۳۳۶ لمريز کال د پښتوټولنې له خوا چاپ شوې ده.

د متن لنډيز:

اوسني نثرونه په دوه ډوله دي: ساده يا عادي نثرونه او هنري يا ادبي نثرونه.

ساده نثرونه په ساده او روانه ژبه نورو ته د فکر او نظر د څرګندولو يوه اغيزناکه وسيله ده، خو هنري نثر نورې ډېرې داسې ځانګړنې لري چې د هغو په اساس له ساده او عادي نثرونو څخه را بېلېږي. په دغو ځانګړو نو کې تخيل، ساده ګې او رواني، د خبرې زړه راښکون، د لفظ او معنا برابري او نور شامل دي. په دغه ډول نثرونو کې معلومات د تخيل د ځواک د احساس او عاطفې په خُم کې رنګ او لوستونکي ته په داسې خوږه، رنګينه ادبي ژبه وړاندې کېږي چې د هغه په زړه او ذهن ډېر ژر او په آسانه اغېزه کوي.

فعاليتونه

۱ــ د ښوونکي د متن لوستنې او لازمو څرګندونو څخه وروسته دې زده‌کوونکي په خپل وار د متن يوبو پراګراف ولولي.

۲ــ زده‌کوونکي ګومارل کېږي چې متن په غور او دقت سره ولولي او په هغه کې فعلونه په نښه او لست کړي.

۳ــ هر زده‌کوونکی لست کړي فعلونه د ټولګي په وړاندې لولي، ښوونکی په متن کې د راغليو فعلونو لست توحيد او بشپړوي او هغه د تختې پر مخ ليکي.

٤ـ زده‌کوونکي ګومارل کېږي چې پر تخته ليکل شوي فعلونه په خپلو کتابچو کې وليکي او هغه د درې ګونو زمانو (حال، ماضي، استقبال) په لحاظ په مناسبو جملو کې استعمال کړي.

فعل: هغه کلمې ته وايي چې په يوه زمانه يا ټاکلي وخت د يو کار يا يوې پېښې په کيدو يا د يو حالت په را څرګندېدو دلالت کوي.

د زمانې په لحاظ د فعل ډولونه: په درې ډوله دي: تېر مهال (ماضي) اوسمهال(حال) راتلونکی مهال (مستقبل).

تېر مهال (ماضي) فعل: د يو کار تر سره کېدل يا د يوې پېښې کېدل په تېره زمانه کې بيانوي.

حال فعل: په اوسنۍ زمانه کې د يو کار يا يو حالت تر سره کېدلو دلالت کوي.

راتلونکی فعل: چې په راتلونکې زمانه کې د يو کار په سرته رسولو يا د يو حالت په بيانولو دلالت کوي.

٥ـ زده‌کوونکي دې د ټولګي مخې ته را وبلل شي چې د "ژوند" ادبي ټوټې مفهوم په خپلو الفاظو نورو ټولګيوالو ته ووايي.

٦ـ په دې لاندې پوښتنو دې د لوست ارزونه وشي:

- اوسني نثرونه د بڼې له مخې په کومو سترو برخو ويشل شوي دي؟
- عادي نثرونه څه ډول نثرونه دي؟
- هنري ـ ادبي نثرونه څه ډول نثرونه دي؟
- د هنري ـ ادبي نثر سترې ځانګړنې او د جوړښت توکي کوم دي؟
- تاسي د ادبي ـ هنري نثر کوم ډولونه پېژنئ؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې په ادبي ژبه يوه لنډه کيسه، يا لنډه ادبي ټوټه چې د هنري نثر ځانګړنې پکې جوتې وي، وليکي او د پښتو لوست په راتلونکي ساعت کې دې هغه نورو ټولګيوالو ته واوروي.

د کندهار پښتو ادبي انجمن

ـ تاسې د ((ادبي انجمن)) يا ((ادبي ټولنې)) په معنا او مفهوم پوهيږئ چې څه ته وايي؟

ـ د کوم ادبي فرهنګي انجمن او ټولنې له نوم او فعاليتونو سره آشنا ياست؟

ادبي انجمن، ادبي او فرهنګي ټولنې ته وايي چې په هغې کې يوه ډله ادبيان (ليکوال او شاعران) را ټول او د ادبي ـ فرهنګي چارو په سر ته رسولو بوختيږي. زمونږ په هېواد کې د دې هجري لمريزې پېړۍ له پيل نه تر اوسه پورې دغسې زيات شمېر ادبي ـ فرهنګي ټولنې را مينځته شوي او ډېر د قدر وړ فرهنګي خدمتونه يې تر سره کړي دي.

يوه له دغو ادبي ـ فرهنګي ټولنو (انجمنونو) څخه د کندهار ادبي انجمن دی چې په دې لوست کې يې درپېژنو.

د ۱۳۰۷ لمریز کال کورنۍ اړ دوړ له پای ته رسېدو وروسته چې زموږ په هېواد کې د سیاسي، اقتصادي او نورو ټولنیزو برخو تر څنګ د علم او فرهنګ د ودې او پر مختیا لپاره لارې چارې برابرې شوې، په پلازمینه کابل، هرات او کندهار کې ادبي انجمنونه جوړ او په عملي فرهنګي فعالیتونو یې پیل وکړ.

د ادبي انجمنونو د رامینځته کیدو په لړ کې د کندهار پښتو ادبي انجمن په ۱۳۱۱لمریز کال تاسیس شو.

ددې ادبي انجمن په را مینځته کیدو کې د اروابناد وزیرمحمدګل خان مومند لوی لاس و.

نوموړی چې دغه مهال د کندهار تنظیمه چارو رییس و، ددغه انجمن د پرانیستو په غونډه کې یې د هغه موخې او دندې داسې وښودلې:

ـ په پښتو ژبه د یوې علمي، ادبي، اجتماعي او تاریخي مجلې خپرول.

ـ له بېلابېلو قبیلو څخه د پښتو لغاتو را ټولول او تدوین کول.

ـ د پښتو د چاپې او قلمي کتابونو را ټولول.

ـ د ادبي آثارو د تالیف او تصنیف لپاره د لیکوالو هڅونه.

ـ د پوهنې وزارت د ښوونځیو او مدرسو د درسي کتابونو پښتو ژباړې تهیه کول.

ـ له نورو ژبو څخه پښتو ته د عصري ګټورو تاریخي، علمي، فني او نورو ډول ډول کتابونو را ژباړل.

ـ د انجمن د لیکوالو د استفادې لپاره د پښتو کتابونو د ملي کتابتون تاسیس چې پر پښتو کتابونو سربېره به نور ډول ډول کتابونه هم ولري.

ـ د یوې ادبي مجلې په خپرولو پښتو ژبې ته د ټول ملت پام را اړول.

ددغه ادبي انجمن په لومړیو غړیو کې د مولوي عبدالخالق واسعي، محمد اعظم ایازي، محمد عثمان بارکزی، حاجي عطا محمد خان، ملا بهاءالدین اسحق زی، حاجي عبدالغفور خان خروټی، مولوي قیام الدین خان خادم، محمدګل خان لګیا (وروسته بیا نوري) عبدالغفورخان شرر او محمد نسیم نوري نومونه د بېلګې په توګه یادولی شو.

د کندهار پښتو ادبي انجمن د خپلې خپرنيزې تګلارې له مخې په بېلابېلو برخو کې فعاليت کاوه.

څرنګه چې د انجمن د اساسنامې لومړۍ ماده د يوې علمي، ادبي او تاريخي مجلې د خپرولو په باب وه، نو ځکه يې په هماغه لومړيو کې د ۱۳۱۱لمريز کال د مرغومي د مياشتې په پنځلسمه نېټه د ((پښتو)) په نامه يوه مجله خپره کړه چې د انجمن د له منځه تللو تر پای پورې يې خپلو خپرونو ته دوام ورکړ. دغې مجلې د خپل پنځه کلن خپرنيز ژوند په بهير کې ډېرې علمي، ادبي، تاريخي، فولکلوري، ژبنيو څېړنو او اقتصادي مسايلو په باب په زړه پورې مقالې او د ادبي هنري نثرونو او د غوره او ښکلیو شعرونو ډېرې ښې بېلګې خپرې کړې دي.

د ادبي انجمن له خوا به ډېرې په زړه پورې طرحې مشاعرې هم جوړېدلې او شعرونه به يې د مجلې له لارې خپريدل.

د کندهار ادبي انجمن د خپلو فرهنګي فعاليتونو په لړ کې يو شمېر کتابونه هم چاپ او خپاره کړي دي، لکه: ((معلم پښتو)) (دوه ټوکه) چې لومړی ټوک يې په ۱۳۱۳او دويم ۱۳۱٤لمريز کال چاپ شوی دی، ((پښتو خبرې)) (۱۳۱۵ لمريز)، ((پښتو ښوونکی)) چې ليکوال يې محمدعثمان او د چاپ کال يې ۱۳۱٦لمريز دی، او ځينې نور.

د کندهار ادبي انجمن له يو شمېر ليکوالو غړو سره په ۱۳۱٤ لمريز کال له کندهار څخه کابل ته را ولېږديد او د پوهنې په وزارت پورې اړوند شو. تر ۱۳۱٦ لمريز کال يې دلته په کابل کې فرهنګي او خپرنيز فعاليتونه درلودل، پښتو مجله او کتابونه يې خپرول. په دغه کال له کابل ادبي انجمن (چې دمخه په ۱۳۰۹ لمريز تاسيس شوی و) سره يو ځای او له دواړو څخه ((پښتو ټولنه)) جوړه شوه چې تر ۱۳۵۷ لمريز کال پورې يې د هېواد د لوړ علمي او فرهنګي مرکز په توګه د پښتو د ژبې د ودې او پرمختيا لپاره نه هېريدونکي او د ستاينې وړ خدمتونه وکړل.

د کندهار ادبي انجمن په خپل وخت کې د پښتو ژبې او ادبياتو د ودې او د پښتو ليکوالو د روزنې او پالنې په لار او چارکې ډېره ارزښتناکه ونډه لرلې او ډېر غوره علمي، فرهنګي خدمتونه يې تر سره کړي دي.

د متن لنډيز:

دکندهار ادبي انجمن د وخت د دولت له خوا د يوې علمي، ادبي او کلتوري اداري په توګه په ۱۳۱۱ لمريز کال په کندهار کې تاسيس شو. يو شمېر ليکوال او شاعران پکې د علمي او ادبي چارو د سر ته رسولو لپاره وګومارل شول. دغه ادبي انجمن تر ۱۳۱٤ لمريز کال پورې په کندهار کې د پښتو ژبې او ادبياتو د ودې او پر مختيا لپاره ډېر ارزښتمن کارونه وکړل، بيا کابل ته راولېږدول شو. او د پوهنې د وزارت په چوکاټ کې يې علمي فعاليت پيل کړ. دوه کاله وروسته له کابل ادبي انجمن سره چې د مخه پر ۱۳۰۹ لمريز کال کې تاسيس شوی و، يو ځای شو او ((پښتو ټولنه)) ور څخه را مينځته شوه چې تر ۱۳۵۷ لمريز کال پورې يې د لوړ علمي ـ فرهنګي مرکز په توګه د پښتو ژبې او ادب د ودې او پر مختيا لپاره ډېر ارزښتمن خدمتونه وکړل او بيا يې پر بنسټ د افغانستان د علومو اکاډمي جوړه شوه.

فعاليتونه

۱ـ د ښوونکي د متن تر لوستنې او لازمو څرګندونو وروسته دې زده‌کوونکي متن په چوپه خوله ولولي.

۲ـ زده‌کوونکي دې په وار سره د متن يوبو پراګراف د نورو ټولګيوالو په وړاندې ولولي. ښوونکی دې د اړتيا په وخت کې مرسته وکړي.

۳ـ زده‌کوونکي دې د ټولګي مخې ته را وغوښتل شي چې د متن مفهوم په خپلو الفاظو نورو ټولګيوالو ته ووايي.

٤ـ زده‌کوونکي دې وګومارل شي چې متن په چوپه خوله په ډېر غور او دقت سره ولولي او په هغه کې خاص نومونه په نښه کړي او بيا دې هر يو په نښه او لست کړي نومونه د ټولګي په وړاندې ولولي.

خاص نوم: هغه نوم دی چې یو ځانګړی وګړی (شخص) څیز یا ځای نوموي، لکه: کابل، کندهار، احمد شاه بابا او نور.

۵ـ ښوونکی دې د زده‌کوونکو د خاص نومونو له لست څخه یو مجموعي بشپړ لست د تختې پر مخ ولیکي. لومړی دې له زده‌کوونکو څخه و غواړي چې که د دغو اشخاصو او ځایونو څخه د کوم یو په هکله معلومات لري هغه دې د ټولګیوالو په وړاندې ووایي.

بیا دې ښوونکی د ځینو دغو مشهورو شخصیتونو په اړه زده‌کوونکو ته لازم معلومات ورکړي.

٦ـ ښوونکی دې پر تخته دا لاندې کلمې ولیکي، دوه، دوه زده‌کوونکي دې تختې ته وروبولي چې یو یې معنا او بل یې په مناسبه جمله کې استعمال کړي.

۱ـ پرمختیا ۲ـ مهال ۳ـ هڅونه ٤ـ تګلارې ۵ـ بهیر ٦ـ لړ

۷ـ په زړه پورې ۸ـ ټوک ۹ـ روزنه ۱۰ـ ونډه

۷ـ پر لوست د زده‌کوونکو د زده کړې د کچې د پوهیدنې لپاره دې په دې لاندې پوښتنو سره ارزونه وشي:

- د کندهار ادبي انجمن څه وخت او چېرې جوړ شو؟
- د کندهار ادبي انجمن د جوړیدو موخې او هدفونه څه وو؟
- د کندهار ادبي انجمن په جوړیدو کې چا لوی لاس درلود؟
- د کندهار ادبي انجمن کوم فعالیتونه تر سره کړي دي؟
- د کندهار ادبي انجمن څه وخت کابل ته راغی او دلته یې چېرې فعالیت کاوه.
- د کندهار ادبي انجمن له کوم ادبي انجمن سره یو ځای شو او په نتیجه کې یې کوم علمي ـ ادبي مرکز را منځته شو؟

- د کندهار ادبي انجمن کوم کتابونه چاپ کړي دي؟
- د کندهار ادبي انجمن کومه مجله خپروله؟
- د کندهار ادبي انجمن څه وخت له منځه ولاړ؟

۸ـ ښوونکی دې په ګرامري لحاظ دا لاندې ناسمې جملې پر تخته وليکي او له زده‌کوونکو څخه دې وغواړي چې د هغو سمه بڼه په خپلو کتابچو کې وليکي:

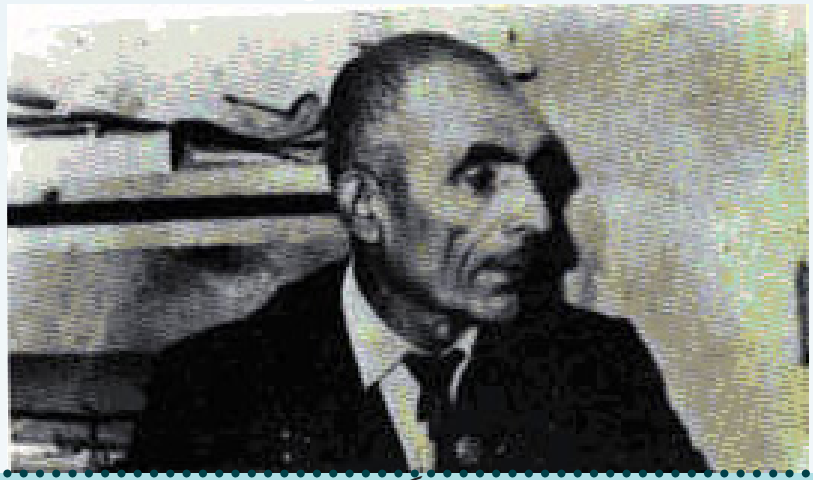
- د انجمن کندهار ادبي خپروله مجله پښتو.
- کندهار انجمن ادبي خدمات وکړ پښتو ته ډېر.
- انجمن ادبي کابل له کندهار انجمن ادبي سره شو يو ځای.
- پښتو ټولنه شوه جوړه د يو ځای کېدو د کندهار انجمنونو او څخه کابل.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپله سيمه کې د کومې ادبي فرهنګي ټولنې او يا د هېواد د کومې ادبي ـ فرهنګي ټولنې په باب چې دوی معلومات لري، څو کرښې وليکي او د پښتو لوست په راتلونکي درسي ساعت کې دې يې ټولګيوالو ته ولولي.

د نورو په عيبونو سترګې پټې کړئ، پر ځای يې خپلو عيبونو ته پام وکړئ. هغه فرصت چې د نورو د عيبونو په سپرلو کې تېروئ، په هغې کې خپل عيبونه اصلاح کړئ.

د شاعر زړه

ـ د شاعر په اړه څه پوهېږئ؟ څه ځانګړنې لري؟

ـ شاعر له عامو خلکو سره څه توپير لري؟

شاعر په عامه معنا هغه چا ته ويل کېږي چې شعر وايي. شاعر که څه هم په ټولنه کې له نورو خلکو سره يو ځای اوسي، خو احساس او ادراک، فهم او ځيرتيا يې له نورو سره توپير لري. هغه وړتيا چې د شعر جوړولو فطري استعداد ور په برخه کړې د هغې په اساس په ټولنه کې ډېر داسې څه وينې او احساسوي چې نور يې هغسې نشي ليدی يا يې نه ورپام کېږي. نو له همدې امله شاعر ډېر دقيق، باريک بين، کره کتونکی، ځيرک او حساس وي. د ټولنې بدمرغۍ او ناوړتياوې ډېر ژر پيژني او هغه په پوره جرأت سره نوروته ښيي او د ژغورنې لار هم په ګوته کولی شي. د شاعر هيلې او آرزوګانې هم له نورو عامو خلکو څخه لوړې، د احساس او عاطفې ځواک يې هم له نورو پياوړی وي. دلته په دې لوست کې د((شاعر زړه)) تر سر ليک د استاد قيام الدين خادم يو شعر لولو چې د اولس او ټولنې په وړاندې، د يو شاعر لوړې هيلې، ارمانونه او آرزوګانې پکې ډېرې ښې انځور شوې دي.

ډک لـــه ارمـــانـــونـــو دی نـــه پـــوهـــيـــږم څـــه غـــواړي؟!
راز د آســمــانــونــو دی نـــه پـــوهـــيـــږم څـــه غـــواړي؟!

❋ ❋ ❋

غـــم د ټـــول جـــهـــان کـــوي نـــه پـــيـــژنـــي ځـــان خـپـلـه
لـــوی تـــر جـــهـــانـــو نـــو دی نـــه پـــوهـــيـــږم څـــه غـــواړي؟!

❋ ❋ ❋

خـلـک دي چـــې مـــړه پـسـې دی ورتـــــه نـــظـــر نـــه کـا
مـــا نـــه پـــه ســـوالـــونـــو دی نـــه پـــوهـــيـــږم څـــه غـــواړي؟!

❋ ❋ ❋

ســـود يـــې پـــه پـــيـــســـو نـــه شـي کـــار يـــې پـــه ټـنـگـو نـــه شـي
تـــيـــر لـــه دې کـــارونـــو دی نـــه پـــوهـــيـــږم څـــه غـــواړي؟!

❋ ❋ ❋

دغـــــه د پـــيـــســـو غـــټـــان دا د مـــنـــصـــبـــو غـــټـــان
دوی تـــه پـــه فـــکـــرونـــو دی نـــه پـــوهـــيـــږم څـــه غـــواړي؟!

❋ ❋ ❋

ســـپـــړي هـــغـــه غـــوټـــې چـې چـــانـــه دي ســـپـــړلـــي هـــيـــڅ
ډوب يـــې پـــه چـــرتـــونـــو دی نـــه پـــوهـــيـــږم څـــه غـــواړي؟!

❋ ❋ ❋

غـــورځـــي، پـــرځـــي، ګـــرځـــي تـل نـــه غـــواړي آرام د ځـــان
تـــل پـــه عـــذابـــونـــو دی نـــه پـــوهـــيـــږم څـــه غـــواړي؟!

❋ ❋ ❋

وايـــــي چـــې دوزخ زمـــوږ ولـــې دې جـــنـــت نـــه شـي
تـــنـــگ لـــه دې غـــمـــونـــو دی نـــه پـــوهـــيـــږم څـــه غـــواړي؟!

❋ ❋ ❋

کـلـه پـه کـتـاب کـې ډوب کـلـه پـه سـحـاب کـې ډوب
کـلـه پـه شـعـرونـو دی نـه پـوهـيـږم څـه غـواړي؟!

❋ ❋ ❋

دا جـهـان خـو نـه غـواړي بـل لـه دې نـه ښـه غـواړي
زړه دی د شـاعـر دغـه وګـورئ چـې څـه غـواړي؟!

(قیام الدین خادم)

قیام الدین خادم: د ملا حسام الدین زوی، په ۱۳۲۵هجري قمري کال د ننګرهار ولایت په کامه کې زېږېدلی، پیاوړی عالم، کره کتونکی، لیکوال، شاعر او مؤرخ و.

تر پنځوسو زیات ځانګړي چاپ او نا چاپ آثار لري او په سلګونو مقالې یې د هېواد په مطبوعاتو کې خپرې شوي. د ۱۳۵۸ لمریز کال د سنبلې پر شپږمه نیټه په کابل کې مړ او په کامه کې پخپله پلرنۍ هدیره کې خاورو ته وسپارل شو.

په منظومو آثارو کې یې د مرغلرو امیل، ځاروان او نصوص الحکم او په منثور و آثارو کې یې خیالي دنیا، نوې رڼا، نوی ژوندون د بېلګې په توګه د یادونې وړ دي.

د متن لنډیز:

په دې شعر کې د شاعر د لوړو هیلو او ارمانونو انځور په ډېر ښه ډول وړاندې شوی او په ګوته شوی چې یو رسالتمند او ژمن شاعر د ځان نه، بلکې د خپلې ټولنې، هېواد او ان دا چې د ټول انسانیت او بشریت په فکر کې وي. د مادي نړۍ عظمت او جلال ورته هېڅ وي او تل یې په معنویت کې فکر کوي. د ستونزو د حل داسې لارې ښیي چې نور عام وګړي یې نه پېژني او نه یې ورته پام وي. د ځان د هوساینې نه، بلکې د نورو د هوساینې او سوکالۍ په فکر کې دی او یو داسې سپېڅلی ژوند او نړۍ غواړي چې د مادیت پر ځای د معنویت پر ستنو او بنسټونو ولاړه وي. له ده سره تل د خلکو د نیکمرغۍ او سوکالۍ فکر وي. شاعر د خلکو د رنځونو او بد مرغیو د پېژندلو او هغو ته د حل لارو د پیدا کولو په هڅه او لټه کې دی.

فعالیتونه

۱ـ ښوونکی دې پر زده‌کوونکو په نوبت سره د شعر یویو بند یا کړۍ ولولي. له زده‌کوونکو سره دې د اړتیا په وخت کې مرسته وکړي.

۲ـ له زده‌کوونکو څخه دې وغواړي چې متن له ځان سره په ډېر غور او دقت ولولي او ستونزمنې کلمې یا لغتونه دې په نښه کړي.

۳ـ زده‌کوونکي دې په نښه کړې ستونزمنې کلمې په ترتیب سره ووایي او ښوونکی دې د هغو توحید شوی لست د تختې پر مخ ولیکي. هغه ستونزمنې کلمې او لغتونه چې ځینې زده‌کوونکي یې حل او معنا کولای شي، پر هغو دې معنا او پر تخته ولیکي. نورې پاتې دې پخپله معنا او پر تخته ولیکي.

٤ـ زده‌کوونکي دې وګومارل شي چې د لغتونو معناوې پخپلو کتابچو کې ولیکي.

۵ـ دوه ـ دوه زده‌کوونکي دې پورته کړای شي، یو دې د شعر یوه کړۍ لولي او بل دې د هغه معنا او مفهوم ټولګیوالو ته بیانوي، دا لړۍ دې په ټول ټولګي کې تر پایه پلې کړای شي.

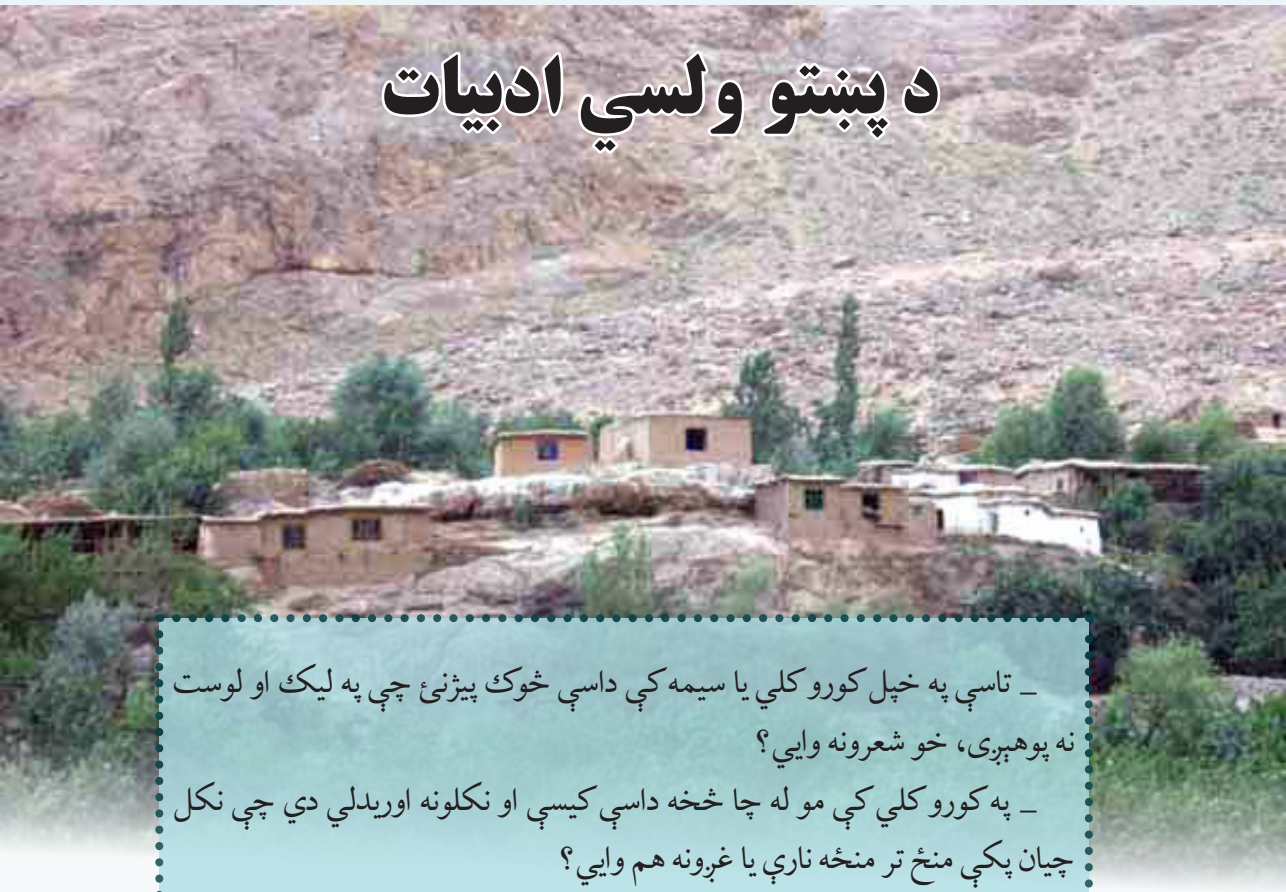
ښوونکی دې د معنا په سمون او اصلاح کې د اړتیا پر وخت مرسته وکړي.

٦ـ ځیني زده‌کوونکي دې په خپله خوښه پورته کړای شي چې د ټول شعر د مضمون او محتوا په اړه چې څومره پوهېدلي، هغه دې نورو ټولګیوالو ته ووایي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کورنۍ دندې په توګه خپلې هغه هیلې او آرمانونه چې د هېواد، خلکو او ټولنې ته یې د خدمت په لاره کې لري، د هغو په هکله دې څو کرښې ولیکي او د پښتو لوست په راتلونکي درسي ساعت کې دې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

د پښتو ولسي ادبيات

ـ تاسې په خپل کورو کلي يا سيمه کې داسې څوک پيژنئ چې په ليک او لوست نه پوهېږی، خو شعرونه وايي؟

ـ په کورو کلي کې مو له چا څخه داسې کيسې او نکلونه اوريدلي دي چې نکل چيان پکې منځ تر منځه نارې يا غږونه هم وايي؟

ـ داسې څوک مو ليدلي چې پخپلو خبرو کې متلونه اصطلاحات او محاورې کاروي؟

هره ژبه دوه ډوله ادبيات لري: يو يې هغه ادبيات دي چې ليکلې بڼه لري او د ټولنې د با سواده وګړو له خوا رامنځته شوي وي او په کتابونو کې خوندي دي. بل هغه ادبيات دي چې د ټولنې د نالوستو يا (بې سواده) يا عامو وګړو له خوا را منځته شوي او په شفاهي توګه له يوه نسل ته لېږديدلي وي، دې ډول ادبياتو ته ((ولسي ادبيات)) وايي . پښتو ژبه ددغه ډول ادبياتو له اړخه ډېره غني ده، په دې لوست کې يې درپېژنو.

په عمومی ډول د ولسي ادب د پېژندنې لپاره ویلای شو: ولسي ادب هغه ادب دی چې د یوې ټولنې د عامو ولسي یا په بله وینا د نا لوستو وګړو له خوا را منځته شوي وي.

دا چې د یوې ژبې ټول لیکلي (تحریري) او نا لیکلي (شفاهي) منظوم او منثور هنري آثار ادبیات ګڼل کېږي، نو همدې پېژندنې ته پاملرنه ولسي ادبیات د هر ملت او ولس د ادبیاتو په تاریخ کې ډېره ارزښتمنه ونډه او نقش لري او دهغو له یادونې او مطالعې پرته د یوې ژبې د ادبیاتو مطالعه نیمګړې ګڼل کېږي.

ولسي ادبیات چې د ((فولکلوري ادبیاتو))، ((شفاهي ادبیاتو)) او ((عامیانه ادبیاتو)) په نومونو هم یادیږي، معمولاً شفاهي بڼه لري، په هغو ټولنو او ولسونو کې ډېر زیات او پیاوړي وي چې د لیک لوست (سواد) خپرېدنه پکې ډېره نه وي عامه شوې او وګړي یې د سواد له نعمت څخه بې برخې وي.

زمونږ هېواد او ټولنه هم چې د ځانګړو سیاسي، ټولنیزو ، اقتصادي ، فرهنګي او جغرافیوي عواملو له مخې د دغسې ټولنو او ولسونو دکتار په سر کې راځي، نو ځکه پکې د لیکلو ادبیاتو په پرتله ددغه ډول (ولسي) ادبیاتو پانګه درنه ده.

دلته ددې خبرې یادونې ته اړتیا لیدل کېږي، چې زمونږ په هېواد کې ېلا ېل قومونه استوګنه لري، ددغو اوسېدونکو قومونو د اولسي یا شفاهي او فولکلوري ادبیاتو څومره والی او څرنګوالی سره لړو ډېر توپیر لري.

پښتانه د افغانستان د اوسېدونکو قومونو د یوې لوېې برخې په توګه د ولسي یا نالیکلو او فولکلوري ادبیاتو له ډېرې سترې پانګې څخه برخمن دي چې دلته یې د ولسي ادبیاتو په عمومي ډولونو او ځانګړنو ډېر لنډ بحث کوو.

د پښتو ولسي ادبیاتو د پښتنو د هنري استعدادونو څرګندوی او ددغه ولس او قوم د ټولنیز ژوند هېنداره ده. د ادبیاتو دغه برخه د ولس د نورو ایجاداتو په څېر د اړتیاوو له مخې را منځته شوي او د خلکو له ژوندانه سره یې اوږه په اوږه یون کړی دی او د پښتون ولس د ژوندانه خواږه، ترخه ، پوهې او تجربې، لوړې او ژورې، ښې او بدې یې پخپله پراخه لمنه کې را نغښتې او خوندي کړي دي.

پښتون ولس دزمانې په اوږده تاريخي بهير کې خپلې هيلې او ارمانونه، خوښۍ، غمونه او رنځونه، د مينې احساسات او جذبې او لنډه دا چې د ټولنيز ژوندانه ټول کړه وړه په دغو ولسي ادبياتو کې خوندي او منعکس کړي او په شفاهي توګه يې له يوه نسل څخه بل ته لېږدولي دي.

د لېږدونو په دغه بهير کې د پښتو ولسي ادبياتو ډېره زياته برخه هېره شوې او ورکه شوې ده، يا په بله وينا: د دغو ولسي ادبياتو د راوايانو په له منځه تللو سره د دغه وخت ويل شوي او را منځته شوي د ولسي ادب ښلا ښل ډولونه هم له منځه تللي دي، نو له همدې امله مور د دغو ادبياتو ډېرې لرغونې نمونې اوس په لاس کې نلرو، بيا هم د ولسي ادب هغه ډېره لږه برخه چې پاتې ده او له ښلا ښلو لارو له هېرېدنې او ورکېدنې ژغورل شوې او تر مور رارسيدلې ده، د هغو ښلا ښلو ډولونو ته په کتنې سره ويلای شو چې: د پښتنو عامو ولسي وګړو که ليک لوست نشو کولی او د سواد له نعمت څخه بې برخې وو، خو ډېر پياوړی هنري ذوق او احساس يې درلود، چې هغه يې ددغو ادبياتو په ښلاښلو کالبونو کې ورځای کړي او په ډېره په زړه پورې بڼه بيان کړي دي او د ولسي ادب دا موجوده د نظم او نثر ښلاښل ډولونه يې را منځته کړي دي.

دلته د پښتو د غو موجودو ولسي ادبياتو د ښلا ښلو ډولو يوازې نومونه در پېژنو:

ولسي ادبيات په لومړي سر کې په دوو لويو برخو ښلېږي:

منظوم ولسي ادبيات او منثور ولسي ادبيات

منظوم ولسي ادبيات:

منظوم ولسي ادبيات په دوه ډوله دي: عام ولسي شعرونه (سندرې) او خاص ولسي شعرونه (سندرې).

لومړی ـ عام ولسي شعرونه: هغه دي چې ويناوال او شاعر يې معلوم نه وي. دا لاندې ښلاښل ډولونه لري:

(۱)د مېندو سندري (۲) د ماشومانو سندري (۳) منظوم چيستانونه (٤) د اټن ناري (٥) سروکي (٦) لنډۍ (۷) د نکلونو ناري (۸) کاکړۍ غاړې (۹) تاريخي ناري (۱۰) منظوم فالونه (۱۱) منظوم متلونه او نور.

دويم_ خاص ولسي شعرونه: هغه شعرونه يا سندري دي چې ويناوال يا شاعران يې معلوم او د ولس پېژندل شوي خلک دي او ددغو شعرونو په وروستيو برخو کې خپل نومونه راوړي. دغه ډولونه لري:

(۱) رباعي (مقام) (۲) غزل (۳) چاربيته (٤) لوبه (٥) بګټۍ (٦) داستانونه.

منثور يا نثري ولسي ادبيات:

ولسي نثري ادبيات هغه اوږدې او لنډې خوږې او پخې ويناوې دي، چې د ولس په منځ کې رامنځته شوي، ويناوال يا اصلي رامنځته کوونکي يې نه دي معلوم او د ټول ولس ګډ مال دی. دا لاندې ډولونه لري:

(۱)ولسي نکلونه او حکايتونه (۲) وړې کيسې (۳) منثور متلونه (٤) منثور چيستانونه (٥) اصطلاحات او محاورې (٦) تکيه کلامونه (۷) تشبيهات او استعارې (۸) رمزونه او کنايې (۹) دعاوې او ښېراوې (۱۰) ټوکې ټکالې (۱۱) روايات (۱۲) د ماشومانو لپاره کيسې او نکلونه.

د ولسي ادبياتو مهمې ځانګړنې:

۱_ منظوم ولسي ادب د عربي ادب د عروضو او وزنونو تابع ندي، خپل ځانګړي ملي ولسي وزنونه لري.

۲_ د موضوع په لحاظ ولسي ادب د کليوالي ولسي ژوند، ټولنيزو، اقتصادي او کلتوري اړيکو څرګندونکی او منعکس کوونکی دی.

۳_ د ولسي ادبياتو ژبه ساده، سوچه، روانه او دخلکو له ورځنۍ محاورې سره برابره ده.

٤ـ ډېرې مبالغې او له حقیقت نه لېرې خبرې او تصنع پکې نه لیدل کېږي.

٥ـ په دې ادبیاتو کې د ټبنو بهیر او د ژوند څېرې کټ مټ انعکاس مومي.

٦ـ ولسي ادبیات د ټولنیزو ارزښتونو په لرلو سره له لوړو هنري ارزښتونو څخه هم برخمن دي، هغه د ټبنتون ولس د لوړ هنري ادبي ذوق ډېره ښه څرګندوېي او استازیتوب کوي.

٧ـ په ولسي ادبیاتو کې ښکلا او رښتینولي په ډېره ساده او اسانه بڼه ځان څرګندوي.

٨ـ دا چې ددغو ادبیاتو زیاته برخه د نالوستو او بې سوادو وګړو ذهن او فکر محصول ده او را منځته کوونکي یې په ولس کې اوسېږي، دا ولس د ټولو مسلطو کلتوري او ټولنیزو ارزښتونو او اړیکو تابع دي.

د متن لنډیز:

ولسي ادبیات هغه ادبیات دي چې د ټولنې دعامو او نالوستو وګړو له خوا رامنځته شوي وي او له یو نسل څخه بل ته په شفاهي ډول لېږدېدلي او دا لړۍ په ټولنه کې پر مخ روانه ده.

ټبنتو ژبه د دغه ډول ادبیاتو له مخې ډېره بډایه ده. دا ادبیات په منظومو او منثورو برخو وېشل کېږي چې هره برخه یې ډېر ډولونه لري. ولسي ادبیات خپلې ځانګړنې لري چې د هغو له مخې له لیکلو یا تحریري ادبیاتو څخه رابېلېږي. دا ادبیات چې په ولس کې خواره واره پراته دي باید، چې را ټول، له هېرېدو او ورکېدو څخه وژغورل شي.

فعالیتونه

۱ـ زده‌کوونکی دې د ښوونکي له متن لوستو او لازمو توضیحاتو وروسته متن په چوپه خوله ولولي.

۲ـ زده‌کوونکي دې په نوبت سره د ټولګي مخې ته وبلل شي چې د متن مفهوم په خپلو الفاظوکې نورو ټولګیوالو ته ووایي.

۳ـ زده‌کوونکي دې پر دوو ډلو جلا کړل شي. د یوې ډلې یو یو زده‌کوونکی دې د تختې پر مخ د منظوم ولسي ادب یو یو ډول ولیکي او بیا دې د بلې ډلې یو یو د ټولګي مخې ته ور وبلل شي چې د منثور ولسي ادب د یو یو ډول نوم ولیکي.

٤ـ زده‌کوونکي دې وګمارل شي چې متن په غور ولولي په هغه کې دې صفتونه په نښه کړي او بیا دې هر زده‌کوونکي په نښه کړي صفتونه د نورو ټولګیوالو په وړاندې ولولي، ښوونکی دې د ارتیا په وخت کې مرسته وکړي.

صفت: په خپلواک ډول څه نه نوموي، خو د یو څه حالت او څرنګوالی ښیي. یعنې دا چې صفت د نوم معنا څرګنده او روښانوي، لکه: روغ، ناروغ، ښکلی، بدرنګ، غښتلی، کمزوری، تور، سپین او نور.

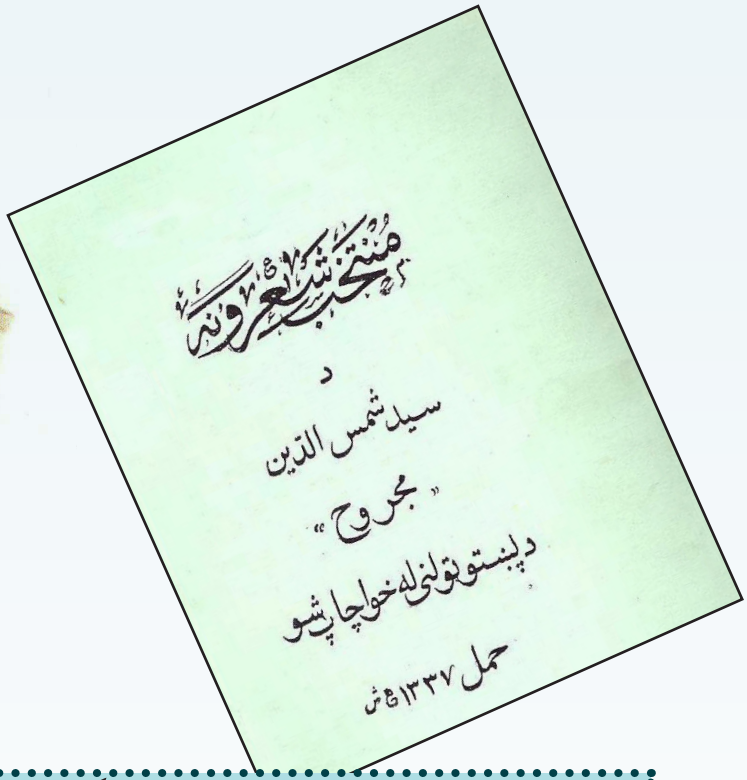
۵ـ زده‌کوونکي دې پخپل وار سره د ټولګي مخې ته ور شي چې یوه یوه لنډۍ او یا متل ووایي. نور زده‌کوونکي دې هغه په خپلو کتابچو کې ولیکي.

کورنۍ دنده

زده کوونکی دې پخپله خوښه یوه فولکلوري کیسه، یا لس لنډۍ، یا لس متلونه او یا هم د کوم ولسي شعر بشپړه بڼلګه ولیکي په راتلونکي پښتو لوست ساعت کې دې هغه د ټولګیوالو په وړاندې ولولي.

سید شمس الدین مجروح

_ تاسو د پښتو په اوسینو نومیالیو، شاعرانو او لیکوالو کې د چا نومونه اورېدلي او د هغو کتابونه مو لوستي دي؟

د پښتو ادب په معاصره دوره کې ډېر نومیالي لیکوال او شاعران لرو چې هغوی د پښتو ژبې او ادب د ودې او پرمختیا په لاره کې ډېر ارزښتناک خدمتونه کړي او د منظومو او منثورو کتابونو په لیکلو یې د پښتو ادب پانګه بډایه کړې ده. له دغو نومیالیو لیکوالو او شاعرانو څخه یو هم سید شمس الدین مجروح دی چې پدې لوست کې یې در پېژنو.

د کونړ د دنګو غرونو د لمنو په یوې ښېرازې او ښکلې درې کې د شینکوړک کلی پروت دی. دغلته یوه سیده پښتنه کورنۍ اوسېدله. د همدې درنې کورنۍ د غړي سید حضرت شاه نومي (چې د تیر ګړو په پاچا صاحب مشهور و) په کور کې پر ۱۳۲۳ هجري قمري کال یو ماشوم سترګې نړۍ ته وغړولې، کورنۍ یې پرې سید شمس الدین نوم کېښود.

دغه ماشوم به د درې یا درې نیمو کلونو و چې پلار یې مړ شو، مور یې چې یوه لوستې او هوښیاره مېرمن وه، په ډېره پاملرنه یې د خپل زوی پالنه او روزنه وکړه چې را لوی شو په کور کې یې له خپلې مور او نورو کورنیو استادانو څخه دیني علومو زده کړه پیل کړه. د دیني او مروجوادبي علومو نثر او نظم ځینې کتابونه یې ولوستل او بیا یې د علومو لوړې زده کړې او ژورې مطالعې ته مخه کړه. د ژوند تر پایه یې دا مینه د زړه په وینه او پوره ذوق وپالله. پیاوړی لیکوال، خوږ ژبې شاعر، سیاست پوه، حقوق پوه او د لوړو ټولنیزو او فلسفي افکارو څښتن شو. د ځان لپاره یې د ((مجروح)) تخلص غوره کړ. په علمي او ادبي ډګر کې یې لوړ نوم او شهرت په برخه شو.

د سید شمس الدین مجروح د رسمي او دولتي ماموریت پیلامه په ۱۳۱۳ لمریز کال د هېواد په پلازمېنه (کابل) کې د اعیانو د عالي مجلس په غړیتوب سره وشوه. په ۱۳۱۷ لمریز کال د افغان ملي بانک د تفتیش عمومي رییس شو. د همدغه کال په پای کې دقند جوړولو د فابریکې او د پټرولو د شرکت رییس شو. په ۱۳٤۲ لمریز کال د دولت په کابینه کې د عدلې چارو وزیر شو او په ۱۳٤۳ لمریز کال د هېواد اساسي قانون د تدوین د کمېټې مشر وټاکل شو. په ۱۳٤٤ لمریز کال د صدارت مرستیال او بیا په متحد عربي جمهوریت کې د افغانستان لوی سفیر شو.

دا د هغه وروستنی رسمي دنده وه، بیا یې تقاعد وکړ. پر ۱۳۵۷ لمریز کال په هېواد کې د ثور له پېښو وروسته لومړی له خپلې کورنۍ سره پېښور ته کډوال شو. څو کاله یې هلته د مهاجرت او جلا وطنۍ ستونزې او کړاوونه وزغمل او بیا له هغه ځایه د امریکا

متحده ایالتونو ته لاړ. هلته د ۱۳۸۱ لمریز کال د غبرګولي د میاشتې په وروستۍ اوونۍ که دشاوخوا سلو کلونو په عمر په جلا وطنۍ کې له ژونده سترګې پټې کړې. جنازه یې هېواد ته روانه شوه او د کونړ ولایت په شینکوړک کې پخپله پلرنۍ هدیره کې خاورو ته وسپارل شوه.

استاد مجروح د لوړ شاعرانه ذوق او فطري ادبي استعداد څښتن و، نو ځکه یې شاعري هم له ځانګړي سوز او ساز نه ډکه وه. د هېواد مینې، ټولنیزو او ملي دردونو یې شعر او ادب ته په زړه پورې رنګ او آهنګ وربخښلی او پخپل وخت کې یې د یو وتلي او منلي شاعر او لیکوال په توګه له لوړ او ادبي مقام نه برخمن کړیدی. همدا لامل دی چې استاد ګل پاچا الفت په څېر خوږ ژبی او پیاوړي شاعر هم دې ته اړ وځي چې دده ادبي عظمت وستایي او د شاعرۍ په ارزښت موندنه کې یې ولیکي:

((د ښاغلي شمس الدین مجروح له لوړې قریحې او شعر روزونکي استعداد څخه ځینې داسې اشعار پیدا شوي دي چې که د اشعارو پېرل او پلورل رواج وای او د شعر په ورکړه او راکړه د یو شعر د بل کېدلی، ما به خپل څو شعرونه د ده په یو شعر ورکړي وو)) (منتخب شعرونه ـ سریزه)

استاد ښینوا په اوسني لیکوال دویم ټوک کې د مجروح علمي، ادبي او ټولنیز شخصیت داسې راپېژني:

((ښاغلی مجروح د مطالعې ډېر شوق لري او د همدغه شوق اثر دی چې په اکثرو ادبي، اجتماعي، فلسفي او مذهبي سختو مسایلو کې د ښه تحقیق خاوند دی، په تېره بیا له روحیاتو او فلسفې سره زیاته دلچسپي لري. د ده مطالعه په دري، عربي او انګلیسي کې ډېره ده، له اردو څخه هم استفاده کولی شي. دا ښاغلی خنده رویه با وقاره سړی دی، آزاد طبیعت لري او په اشعارو کې یې د زاړه ادب د نازکخیالو نزاکتونه شته او هم د اوسني عصر اجتماعي او تنقیدي رنګ لري.))

شمس الدين مجروح د پښتو د معاصر ادبي غورځنګ يوغښتلي او پياوړی ادیب و. د پښتو شاعرۍ او ليکوالۍ تر څنګ يې په دري ژبه خوږه شاعري او پخه ليکوالي هم کوله. نوموړی پر ادبي موضوعاتو سربېره سياسي او ټولنيز موضوعات په پاخه منطق او قوي استدلال څېړلي او ليکلی شول او لږو ډېر اووه لسيزې يې د هېواد په سياسي او فرهنګي ډګر کې غوره خدمتونه کړيدي. په هېواد کې د ثور له پېښو را وروسته کړکيچنو حالتونو کې له زړېودۍ سره سره غلی پاتې نشو او د ژوند تر وروستۍ سلګۍ پورې يې د ناوړه حالاتو د تيارو په زړه کې د فکر ډيوې بلې کړې او زموږ اوسني نسل ته يې د ژغورنې پر لور لارښوونه کوله.

د ارواښاد مجروح ژوند پېښو ته په کتنې سره څرګندېږي چې نوموړي دخپل ژوند په بهير کې ډېر وخت د لوړو دولتي، رسمي سياسي چارو په سرته رسولو تېر کړېدی، د علمي، فرهنګي او مطبوعاتي خدمت لپاره ډېره موقع په لاس نه ده ورغلې، علمي او څېړنيز آثار يې ډېر نه دي ليکلي، خو بيا هم يې ځانګړي او د هېواد په مطبوعاتو کې د نظم او نثر ځينې خپاره شوي آثار (مقالې او شعرونه) موږ ته د دې څرګندويي کوي چې له ادب او فرهنګ سره مينه يې په ډېر ذوق او د زړه وينه پالله. تر اوسه يې د شعرونو دوه ټولګې: يوه د ((منتخب شعرونه)) په نوم پر ۱۳۳۷ لمريز کال په کابل کې د پښتو ټولنې له خوا او بله يې د پښتو او دري شعرونو غورچاڼ د ((ياد فرياد)) په نوم په ۱۳۶۳ لمريز کال په پېښور کې چاپ شوې ده.

د اوسني ليکوال مؤلف يې د دوو ناچاپو آثارو يادونه کوي، چې يو يې د عمر خيام د رباعياتو پښتو ژباړه او بل ((پريشانه خوب)) نومېږي.

برسېره پردې يې علمي، څېړنيزې ادبي، سياسي او ټولنيزې ليکنې او مرکې د هېواد دننه او بهر په مطبوعاتو او رسنيو کې خپرې شويدي.

دلته يې د شعر يو بېلګه لولو:

په مذهب نه د بلبل نه د پتنګ يم
نه غوټۍ غونډې د زړه په وينو رنګ يم

نه اغزی يم چې انګړ شمه د ګلو
نه د چا د ډډې لاندې پوست پالنګ يم

غوټۍ نه يم چې مې جونې سرکې کېږدي
چې په غاړه مې خوبان کا نه لونګ يم

نه ژړا يم، نه خندا نه زيږ و بم يم
نه پوهېږم چې زه څه او څه آهنګ يم

نه وزګار يم، نه مې کار لکه ماشوم شته
يو ساعت خپه خوشحاله په بل درنګ يم

د دا هسې بې معنا ژوندون لپاره
له اضدادو سره تل ولې په جنګ يم

چې نه درد يم او نه درد لره دوا يم
زه له دې بې سوز و سازه ژونده تنګ يم

خدايږو دې ژوندون نور سترې کړم ستومانه
د ژوندون او د ژوندو لپاره ننګ يم

خاورې يمه خو له باده سره مل يم
د هرکس او د ناکس له پښو نه څنګ يم

تېټ مې مه بوله غورځنګ را باندې مه کړه
زه په دې آفتاده ګۍ کې لوی ګړنګ يم

نه آيينه يم چې طرف شمه د ښکلو
چې مې کېږدي په منګولو نه اترنګ يم

نه مې روح د شرقيت دومره ژوندی دی
نه خبر له مادیت لکه فرنګ يم

((منتخب شعرونه))

د متن لنډيز:

شمس الدين مجروح د پښتو ژبې د معاصرو نومیالیو لیکوالو او شاعرانو په ډله کې يوه وتلې او منلې څېره ده، د کونړ په ولايت کې يې سترګې نړۍ ته غړولې دي، د دولت په ځينو ادارو کې يې د وزارت او سفارت تر پوړه لوړې دولتي دندې تر سره کړې. د هېواد په مطبوعاتو کې په زيات شمېر مقالو او شعرونو سربېره يې د ((منتخب شعرونه)) او ((ياد فرياد)) په نوم د شعرونو ټولګې چاپ شوي، په ۱۳۸۱ لمريز کال په امريکا کې د جلاوطنۍ په حال کې ومړ، جنازه يې هېواد ته راوړل شوه او پخپله پلرنۍ هديره (کونړ ـ شينکوړک) کې خاورو ته وسپارل شوه.

فعالیتونه

۱ـ څو زده‌کوونکي دې په خپله خوښه دمتن یو یو پارګراف په وار سره ولولي.

۲ـ څو زده‌کوونکي دې د ټولګي په وړاندي دمتن مفهوم په لنډیز سره ووایي.

۳ـ څو زده‌کوونکي دې متن په غور سره ولولي او په هغه کې دې فعلونه په نښه او لست کړي او د ټولګي په وړاندې دې ولولي.

فعل: فعل هغې کلمې ته وایي چې په یوه زمانه یا ټاکلې وخت کې د یو کار یا یوې پېښې په کېدو او یا د یو حالت په را څرګندېدو دلالت کوي.

٤ـ زده‌کوونکي دې د تختې پر مخ یو یو فعل په جمله کې وکاروي.

۵ـ ښوونکی دې په لاندې پوښتنو پر لوست د پوهېدنې ارزونه وکړي:

- سید شمس الدین مجروح د چا زوی او چېرته زېږېدلی و؟
- د مجروح چاپ شویو شعري ټولګو نومونه ووایاست؟
- سید شمس الدین مجروح کومې کومې دولتي دندې تر سره کړې وې؟
- مجروح چېرې مړ او چېرې خاورو ته وسپارل شو؟
- د مجروح د فرهنګي او ادبي شخصیت په اړه خپل نظر ووایاست؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کورنۍ دندې په توګه د مجروح د شعر مفهوم په لنډیز سره پخپلو کتابچو کې ولیکي او په راتلونکې پښتو لوست ساعت کې دې هغه د ټولګي په وړاندې ولولي.

د پوهنتون د کانکور ازموينې لپاره نوم ليکنه (خبرې اترې)

ـ تاسو پوهېږئ چې کانکور څه ته وايي؟

ـ د کانکور د آزموينې لپاره څه کول په کار دي؟

کله چې په ثانوي او مسلکي ښوونځيو کې تر دولسم ټولګي پورې زده کړې تر سره شي بيا هغه زده‌کوونکي چې غواړي لوړې زده کړې وکړي، هغوی لومړی بايد پوهنتون ته د شاملېدلو په موخه د کانکور آزموينه په بريالۍ توګه تېره کړي، د لوړو زده کړو د وزارت له خوا کومې ټاکل شوې نومرې چې هر پوهنځي لپاره په پام کې دي، بايد تر لاسه يې کړي، نو په دې توګه په کانکور کې بريالی ګڼل کېږي او د خپلې خوښې پوهنځي ته شاملېږي، خو هغه زده‌کوونکي چې د کانکور ټاکلې نومرې تر لاسه نه کړي هغه بريالي نه ګڼل کېږي، خو که هغوی چېرته بيا د کانکور د آزموينې لپاره چمتووالی ونيسي، بل کال بيا هم کولای شي چې د کانکور د آزموينې لپاره نوم ليکنه وکړي او آزموينه ورکړي.

نواب: غميه چېرته روان يې؟

غمی: ښوونځي ته ځم د کانکور لپاره نوم لیکنه کوم.

نواب: نوم لیکنه خو په وزارت کې کېږي، ته ښوونځي ته ولې ځې؟

غمی: نوابه زه سږ کال له دولسم ټولګي نه فارغ شوم.

نواب: خو سمه ده فارغ شوی دې یې کنه.

غمی: نوابه! هغه زده‌کوونکي چې په کوم کال له کوم ښوونځي نه فارغېږی، نو له فراغت سره سم د ښوونځي مدیر د هماغو کسانو عکسونه او د تذکرې فوټوکاپي ټولوي.

نواب: ښه نو بیا پرې څه کوي؟

غمی: بیا نو هغه عکسونه او د تذکرې فوټو کاپي وړي د لوړو زده کړو وزارت ته.

نواب: ښه، ښه د ښوونځیو مدیران یې وزارت ته وړي هه.

غمـــی: هو! بیا نو هلته وزارت کې ورتـــه ثبت نام کوي، د کانکور کارتونه ورته جوړوي، بیا یې ښرته ښوونځي ته ورته راوړي.

نواب: ښه نو چې مور فارغ شو مور ته به یې هم جوړوي کنه.

غمی: بالکل تاسې ته به هم مکتب ته کارتونه راوړي.

نواب: ښه نو نن تاسې ته د کانکور کارتونه درکوي؟

غمـــی: هو مور خپل عکســـونه او د تذکرې فوټوکاپي ورکـــړي دي، اوس مدیر صاحب غوښتي یو کارتونه یې راوړي دي.

نواب: ته‌ګوره غمیه! د کانکور امتحان هم درنه همدلته په لېسه کې اخلي؟

غمی: نه، نه ساده ګله، امتحان به را نه څنګه به لېسه کې اخلي.

نواب: نو چېرته یې درنه اخلي.

غمی: د کابل په ښار په یو پوهنتون کې به یې را نه اخلي.

نواب: نو تاسې به څنګه پوهېږئ چې امتحان به درنه په کوم پوهنتون کې اخلي؟

غمـــی: دا خـــو را ته مدیـــر صاحب ویلي وو او مـــا پخپله تېر کال زمـــا د ورور د کانکور آزموینې کارت لیدلی و.

نواب: ښه نو هغه ته يې په کارت کې څه ليکلي وو؟

غمی: په کارت کې ورته د امتحان اخيستلو تاريخ ليکلی و چې په پلانکی ورځ د سهار په اته بجو به ورځي.

نواب: ښه نور؟

غمی: نور يې ورته د امتحان اخيستلو ځای ټاکلی و او ورته يې ليکلي وو کابل پوهنتون، ادبياتو پوهنځی، ۱۲ نمره خونه کې به تري امتحان اخيستل کېږي.

نواب: بېشکه ولا دا خو نو سړی نه غلطېږي او راساً به هماغه ځای ته ورځي او امتحان به ور کوي.

غمی: هو زما ورور له امتحان نه څو ورځې مخکې پوهنتون ته ورغی، هماغه ۱۲ نومره کوټه يې وليده، د امتحان په ورځ سيده هماغه ځای ته ورغی.

نواب: غميه يوه بله پوښتنه، دا خو دلته په کابل ښار کې خلک د کانکور آزموينه دغسې ورکوي په اطرافو کې يې خلک څه ډول ورکوي؟

غمـــی: پـــه دې خبره خو زه دومره نه پوهېږم، درځه چې د اجمل خواته ورشـــو، هغه له اطراف نه دو ځله امتحان ورکړی دی.

نواب: سمه ده درځه چې ورشو.

نواب: السلام عليکم اجمل جانه!

اجمل: وعليکم السلام په خير راغلئ، خيرت خو به و څنګه را پېښ شوئ؟

غمی: دغه نواب را نه يوه پوښته وکړه، زه يې په ځواب و نه پوهېدم، تا ته راغلو.

اجمل: وايه وايه څه پوښتنه ده؟

نواب: اجمل جانه غمي راته د کانکور په آزموينه کې د ګډون هغه پروســه چې په مرکز کې دولسم ټولګيو فارغان يې تر سره کوي، ټوله تشريح کړه.

غمی: دی وايي هغه خلک چې په اطراف کې د کانکور آزموينه ورکوي هغوی څه ډول ثبت نام کوي؟

اجمل: ښه، ښه په اطراف کې خو داسې وي چې د څو ولايتونو د کانکور ازموينه په يوه

مرکزي ولایت کې اخیستل کېږي.

نواب: لکه څنګه؟

اجمل: لکه د افغانستان د شرقي سیمو د ولایتونو د آزموینه چې ننګرهار، لغمان، کونړ او نورستان ولایتونه دي، د دوی آزموینه د ننګرهار په جلال آباد ښار کې اخیستل کېږي.

غمی: ددغو ولایتونو فارغ شوي شاګردان جلال آباد ته د امتحان لپاره ورځي؟

اجمل: هو.

نواب: نو کانکور لپاره نوم لیکنه څه ډول کوي.

اجمل: نوم لیکنه داسې وي چې ددغو ولایتونو د هماغه کال د دولسم ټولګیو فارغانو، ثبت نام په خپل ښوونځي کې کېږي، عکسونه، نومونه او تذکره ترې په ښوونځي کې اخیستل کېږي.

غمی: بیا به نو کارتونه ورته په وزارت کې جوړېږي او بېرته ښوونځیو ته به ورځ کېږي کنه؟

اجمل : نه، نه کارتونه یې په وزارت کې نه جوړېږي، کارتونه یې د ننګرهار په پوهنتون کې جوړېږي، د امتحان ورځ، ځای ورته ټاکل کېږي او شاګردانو ته ور کول کېږي.

نواب: ښه، ښه نو داسې ده.

اجمل: هو، خو یو ډول بل ثبت نام هم شته دی.

نواب: هغه کوم ثبت نام دی؟

اجمل: دا خو هغه ثبت نام و چې په اطرافو او مرکز کې څوک په کوم کال له دوولسم ټولګي نه فارغېږي امتحان ورکوي.

نواب: هو بالکل.

اجمل: بل ثبت نام هغه دی، چې که یو څوک سرکال امتحان ورکړي او په امتحان کې دخپلې خوښې پوهنځي ته بریالی نه شي یا بالکل ناکام شي او بیا و غواړي چې بل کال ته بیا امتحان ورکړي.

غمی: هو په خدای ﷻ ډېر شاګردان همدغسې کېږي کنه، ښه نو دغه خلک په څه ډول ثبت نام کوي؟

اجمل: اول خبره خو دا ده چې دغه ډول زده‌کوونکي به د هر کال له نوو فارغ شوو دوولسم پاسانو نه جدا امتحان ورکوي. دغې آزموینې ته متفرقه آزمویني وایي.

نواب: یعنې چې امتحان یې د مکتبونو له فارغینو نه جدا وي.

اجمل: هو بالکل او ثبت نام یې هم سره توپیر لري.

غمی: ښه دوی څه ډول ثبت نام کوي؟

اجمل: دا خلک که په کابل ښار کې متفرقه امتحان ورکوي، نو کله چې امتحان اخیستل کېږي ځي د لوړو زده کړو وزارت ته هلته ورته یوه فورمه ورکول کېږي.

نواب: ښه فورمه کې به یې څه لیکي؟

اجمل: په فورمه کې به خپل نوم، د پلار نوم، د لېسې نه چې فارغ شوی د هغې لیسې نوم، تېر کال یې چې د کانکور امتحان ورکړېدی د هغه په اړه معلومات لیکي.

غمی: د تېر کال د کانکور په اړه به څه معلومات لیکي؟

اجمل: یعنې که کوم پوهنځي ته کامیاب شوی او هغه یې نه دی لوستی، ببرته یې له هغه نه ځان منفک کړیدی او کنه، که یې ځان نه وي منفک کړی اول باید ځان منفک کړي بیا به امتحان ور کړي.

نواب: ښه، ښه دا خو ولا چې ډېرې خبرې لري.

اجمل: بیا له هغې نه وروسته به هغه فورمه خپلې لېسې ته چې ترې فارغ شوی، راوړي هلته به یې تصدیق کوي.

غمی: ښه، نور به یې کوم کوم ځای ته وړي؟

اجمل: بیا به یې د کابل ښار د پوهنې ریاست ته ور وړي، هغوی به یې تصدیقوي، له هغه وروسته به یې د پوهنې وزارت د ثانوي زده کړو ریاست ته وروړي، هلته به یې د فارغانو شعبه امضاء کوي او له هغې وروسته به یې د لوړو زده کړو د وزارت د امتحاناتو څانګې ته تسلیموي.

نواب: دا خو یې ډېرو ځایونو ته وروړي.

اجمل: هو، بيا نو تر هغې وروســته به د امتحان اخيســتلو تر نېټې انتظار باسي، کله چې اعلان و شو هغو کسانو چې ثبت نام کړی، ورځي به خپل کارت به اخلي.

غمي: د کارت لپاره به خپل عکسونه او د تذکرې فوټوکاپي هم وروړي کنه؟

اجمل: هو بالکل له عکسونو او تذکرې پرته خو بالکل ثبت نام نه کېږي.

نواب: چې کارت ورته ورکړي، بيا به يې په کې تاريخ، د امتحان اخيســتلو ځای او ټول شيان ورته ليکلې وي کنه؟

اجمل: هو بالکل، دا هر څه ورته ليکي، خو که څوک په اطراف کې دغســې امتحان ورکوي، نو هغوی هم بايد د هماغې حوزې د امتحان اخيستلو ځای ته ور شي.

غمی: هلته هم بايد اول رياست ته عريضه وکړي.

اجمل: عريضه کوي، فورمه ورکول کېږي، ټول معلومات به په فورمه کې ليکي.

نواب: که منفک شوی نه وي منفکي هم بايد وليکي.

اجمل: خو ما درته وويل ټول معلومات، بيا به دا فورمه وړي هغه ښــوونځي ته چې دی تړې فارغ شــوی، ښــوونځی به يې تاييدوي، بېرته به يې د هماغه ولايت د پوهنې په رياست کې هم تصديقوي له هغه وروسته دې د حوزې د کانکور آزمويني اخېستلو مرکز ته وروړي.

غمي: هغه مرکز به ورته وايي چې انتظار وباسه چې کله امتحان اخيستل کېږي.

اجمل: هو، کله چې د امتحان اعلان وکي، بيا به هماغه مرکز ته ورځي او خپل کارت به اخلي.

نواب: او بيا به نو امتحان ورکوي.

غمــی: اجمل جانه کور دې ودان، پوره معلومــات دې راکړل، نور نو مونږ هم درنه ځو د خدای ﷻ په امان.

اجمل: په مخه مو ښه.

د متن لنډیز:

هر ځوان هیله لري چې ښـې زده کړې وکړي او هم لوړې زده کړې سـرته ورسوي. زمونږ په هېواد کې ځوانان د لسـانس او آن د ماسـټرۍ په کچه زده کړې سر ته رسولای شي، خو هغه کسان کولای شي لوړې زده کړې وکړي چې په کانکور کې بریالي شوي وي. د کانکور آزمینه د دولسـم ټولګي د فارغانو د زده کړې د ارزونې لپاره ډېره ښـه وسیله ده . هغوی چې په دولس کلنه ښوونیزه او روزنیزه دوره کې زیار ایستلی، لوستونه یـې ښـه زده کړي وي، هرومرو د پوهنتـون د کانکور په آزمینه کـې بریالی کېږي او د خپلې خوښـې وړ پوهنځي ته ورځي، دکانکور د آزموینې ټول پرلاوونه د پوهنې وزارت او د لوړو زده کړو د وزارت په مرسته سمبالېږي.

فعالیتونه

۱ـ زده‌کوونکي دې متن په چوپتیا سـره ولولي، سـتونزمنې کلمې دې په پنسـل په نښه کـړي، بیـا دې زده‌کوونکي نومورې لغتونه پر تخته ولیکي او ښـوونکی دې معنا کړي، نور زده‌کوونکي دې په خپلو کتابچو کې ولیکي.

۲ـ یـو زده‌کوونکـی دې د خبـرو اتـرو څو جملې ووایـي او له بلې ډلـې څخه دې یو زده‌کوونکی ددې په هکله خبرې وکړي.

ښوونکی دې له زده‌کوونکو څخه لاندې پوښتنې وکړي:

۱ـ څوک د کانکور آزمینه ور کولای شي؟

۲ـ د کانکور آزمینه چېرې او د چا له خوا اخیستل کېږي؟

۳ـ آیا د هېواد په مهمو ولایتونو کې د کانکور آزمینه اخیستل کېږي او که نه؟

٤ـ څو تنه زده‌کوونکي دې د خپلې خوښـې پوهنځـي په اړه خپلو ټولګیوالو ته خبرې وکړي او هغوی ته دې څرګنده کړي چې ولې یې هماغه پوهنځي غوره کړی دی؟

۵ـ ښـوونکی دې زده‌کوونکي پر دوو ډلو وويشـي: يوه ډله دې په متن کی له راغلو څو فعلونو څخه جملې جوړې کړي او بله ډله دې په متن کې د خاص نومونو په اړه څو جملې جوړې کړي او بيا دي هره ډله خپلې جوړې کړې جملې د ټولګيوالو په مخ کې ولولي.

٦ـ که چيرته له تاسـو څخه د کانکور د آزموينې په اړه څوک پوښـتنه وکړي، کولای شئ دغه بهير هغو ته تشريح کړئ، لنډ مفهوم يې د خپلو ټولګيوالو په وړاندې هم وواياست.

۷ـ هغـه توکـي چې د کانکـور د آزموينې لپـاره پکاربږي، په تفصيل سـره يي نومونه واخلئ.

۸ـ څو زده‌کوونکي دې د خبرو اترو د اصلي مفهوم په هکله و غږيږي.

۹ـ څو زده‌کوونکي دې ددې لوسـت په زده کړې سـره په راتلونکي وخت کې د خپل تصميم په باره کې خبرې وکړي.

کورنی دنده

زده کوونکـي دې د کانکـور د آزموينې د بهير په هکله څو کرښـې مطلب وليکي او په راتلونکي درسي ساعت کې دې خپلو ټولګيوالو ته خپله ولولي.

د پښتو ادبي مکتبونه

ـ تاسې د مخه د ادبي مکتب نوم اوربدلی؟

ـ پوهېږئ چې ادبي مکتب څه ته وایي؟

د ادبي مکتب اصطلاح په ادبیاتو کې هغه پراخ ادبي بهیر (جریان) یا د نظم او نثر د وینا او لیکنې لارې (طریقې) ته کارول کېږي چې په یوې فرهنګي او جغرافیایي حوزه کې د ګڼ شمېر شاعرانو او لیکوالو د ځانګړو شعري یا نثري سبکونو له ګډون څخه را منځته کېږي. د یوې ډلې شاعرانو یا لیکوالو په آثارو کې دغه ګډې ځانګړنې د هم مهالو شاعرانو او لیکوالو له تخلیقي آثارو څخه د ببلتون سبب ګرځي.

د پښتو ادبي تاریخ په کلاسیکه یا منځنۍ دوره کې څلور داسې پراخه ادبي جریانونه شته چې ادبپوهانو په خپلو ادبي څېړنو کې هغو ته د ادبي مکتبونو نوم ورکړی، په دې لوست کې دغه ادبي مکتبونه در پېژنو.

په عام ډول د مکتب لغوي معنا د لیک، زده کړې او د ښوونې روزنې ځای دی، خو د ادبي مکتب اصطلاح د هغه پراخ ادبي جریان او لارې لپاره کارول کېږي، چې د زیات شمېر ادیبانو (لیکوالو او شاعرانو) د لیکنې یا وینا د سبکونو له ګډون څخه منځته راغلې وي. په یوې بلې پېژندنې کې یې لولو چې: ادبي مکتب د هغو نظریو، ادبي او فرهنګي ځانګړنو مجموعه ده چې د یو یا څو هېوادونو د فرهنګي ټولنیزې او سیاسي اوضاع په بهیر کې را منځته شوې وي.

دغه ځانګړنې معمولاً د لیکوالو او شاعرانو د یوې ډلې په آثارو کې سره ګډې او مشترکې وي او د نورو شاعرانو او لیکوالو له تخلیقي آثارو څخه د توپیر او بېلتون سبب ګرځي.

کله چې موږ د پښتو د ادبي تاریخ د کلاسیکې یا منځنۍ دورې پانې را اړوو په بېلابېلو پراوونو کې د ځینو داسې سترو ادبي جریانونو بېلګې مخې ته راځي چې د ادبي مکتب بنسټیزې ځانګړنې پکې څرګندې دي، زموږ ادبي څېړونکو او ادب پوهانو پخپلو لیکنو کې دغه ادبي جریانونه د پښتو ادبي مکتبونه بللي او نومولي دي، چې دلته یې په لنډه توګه له خپلو ځانګړنو سره درپېژنو:

۱ـ روښاني ادبي مکتب:

دغه ادبي مکتب د لسمې هجري پېړۍ په دویمه نیمایي کې رامنځته شوی دی. د دې ادبي مکتب بنسټ اېښودونکی پیاوړی علمي، ادبي او فرهنګي شخصیت او ملي مبارز بایزید انصاري (۹۲۵ـ۹۸۵ هـ.ق.) دی چې په پیر روښان شهرت لري. نوموړي د خپلې تصوفي او عرفاني لارې د تبلیغ او خپراوي لپاره ادبي او فرهنګي هلې ځلې پیل کړې. په خپلو منثورو او منظومو لیکنو کې یې ځانګړي ادبي لاره او سبک را منځته کړ، ډېر پلویان یې و موندل، هغوی دده لاره تعقیب کړه او دغسې زموږ په ادبي تاریخ کې روښاني ادبي تصوفي عرفاني مکتب را منځته شو. ددې مکتب د پیاوړو لیکوالو او شاعرانو په ډله کې دا لاندې نومونه د بېلګې په توګه یادوو:

ارزاني خويشكى، علي محمد مخلص، دولت لوانى، ابابكر كندهارى، واصل روښاني، ميرزاخان انصاري، وركزى، قادرداد او نور.

ددې ادبي مكتب له ډېرو سترو څانګړتياوو څخه دادي:

(١) تصوف او عرفان پېچلو مسايلو او اصطلاحاتو په پراخه پيمانه پښتو ادب ته لاره كړې.

(٢) د عربي او فارسي شاعرۍ زياتره شكلي فورمونه، لكه قطعه، رباعي، قصيده، او نور پښتو ادب ته راغلي او شاعرانو د عربي او فارسي ژبو د شاعرانو په څېر مردف ديوانو نه جوړ كړي دي.

(٣) په نثري ليكنو كې مسجع نثر رواج شوى.

(٤) اخلاقي او ديني مسايل په پښتو شعر او ادب كې زيات شوي او د عربي او فارسي ادب اغېز پر پښتو ادب زيات شوى دى.

٢ـ خوشحال ادبي مكتب:

دغه ادبي مكتب كله كله په ادبي څېړنو كې د ((ختګو ادبي مكتب)) په نوم هم ياد شوى دى.

په يوولسمه هجري قمري پېړۍ كې منځته راغلى، بنسټ ايښودونكى يې د پښتو ژبې پياوړى ليكوال، شاعر، د تورې او قلم خاوند خوشحال خان ختګ (١٠٢٢ـ١١٠٠هـ.ق.) دى.

د خوشخال ختګ ادبي لاره د ده زامنو، لمسيانو او نورو پلويانو پاللې او تعقيب كړې او د خوشحال ادبي مكتب يې جوړ كړى دى. د ددې مكتب نومیالي استازي: اشرف خان هجري، عبدالقادر خان ختګ، سكندرخان ختګ، صدرخان ختګ او نور دي.

ددې مكتب سترې څانګړتياوې دادي، چې پښتو شعر او ادب يو نوي پرمختيا يې پرې او ته داخل او د ودې او پرمختيا لپاره يې په شعوري توګه هلې ځلې پيل شوي دي. د مسجع او متكلف نثر پر ځای ساده، روان او د خلكو محاورې ته نژدې نثر ليكنه پيل شوې او د

خټکو ځانګړی لیکدود (رسم الخط) را منځته شوی دی. په شعر او ادب کې حماسي، رزمي او ملي روحیه پیاوړې شوې. شعر او ادب د مضمون له پلوه ډېر بډای شوی او په پخوانیو عشقي، عرفاني، پند او نصیحت او اخلاقي مسایلو سر ببره ببلابېل موضوعات تاریخي پېښې، پر ټولنه او حاکمه طبقه انتقادونه، له قوم او وطن سره د مینې احساسات په پراخه پیمانه په ادب کې انعکاس مومي، د پښتو ملی کیسې (لکه آدم خان درخانی، دلی شهی) لیکل شوې او له نورو ژبو څخه هم په پراخه پیمانه کیسې او نور علمي، دیني او ادبي آثار وژباړل شول.

۳ـ د رحمان بابا تصوفي – عرفاني ادبي مکتب:

د پښتو پیاوړی شاعر رحمان بابا (۱۱۲۸-۱۱٤۲ هـ ق) د یو ستر ځانګړي تصوفي – عرفاني ادبي سبک خاوند و چې هغه پخپل وخت کې له زیات ټولنیز مقبولیت نه برخمن شو. په هماغه مهال او را وروسته زمانو کې یې ډېر پلویان او لارویان ومومدل، چې دده ادبي لاره یې تعقیب او دوخت په تېریدو یې د یو ادبي مکتب بڼه غوره کړه او زمونږ په ادبي څېړنو کې د رحمان بابا تصوفي ـ عرفاني ادبي مکتب نوم ورکړل شوی دی.

ددې ادبي مکتب نومیالي استازي او پلویان: یونس خېبری، معزالله مومند، اخون ګدا، حافظ الپوری، میا نعیم متي زی، عبدالعظیم رانیزی، عبدالرحیم هوتک، مطیع الله پیرخپل او نور دي.

ددې ادبي مکتب سترې ځانګړنې دادي چې ویناوال د اخلاقو پند او نصیحت خواته ډېره پاملرنه کوي. د عربي او فارسي ژبو ډېرې کلمې اصطلاحات، تشبیهات او استعارې په پراخه پیمانه پښتو شعر او ادب ته را ننوتي دي. په دې ادبي مکتب کې ویناوال واقعیت او حقیقت ته ډېره پاملرنه کوي. د خیال اومبالغې پلویتوب پکې ډېر کم دی. د پښتني چاپېریال خپل رنګونه پکې په ځلیدو او د هندي سبک اغېزې پکې ډېرې نه لیدل کېږي.

٤_ د نازکخیالی ادبي مکتب:

د پښتو نازکخیالی ادبي مکتب د دولسمي هجري پېړۍ په اوږدو کې د فارسي د هندي ادبي مکتب تر اغېزو لاندې را منځته شوی دی. بنسټ ایښودونکی یې د پښتو نازکخیاله شاعر عبدالحمید مومند (تر ۱۱٤۸ هـ.ق. پورې ژوندی) او بشپړونکی یې کاظم خان شیدا (۱۱۳۵_۱۱۹۵ هـ.ق.) علي خان اونور ګڼل شوي دي.

سره له دې چې د دغو پیاوړو شاعرانو ادبي سبکو نه یو له بله لرو ډېر توپیر او خپلې خپلې ځانګړنې هم لرې او په زماني لحاظ هم یوه له بله څو لسیزې وړاندې وروسته دي، خو دا چې دغه شاعران د هندي سبک د لرو یا ډېرو اغېزو په منلو سره په پښتو شعر کې د نازکخیالی لاره تعقیبوي او د پیاوړو ادبي سبکونو خاوندان کېږي. د خپل وخت او یا وروسته زمانې ډېر شاعران د دوی د ادبي لارې پلویتوب کوي، د دغو بېلابېلو ادبي سبکونو له ګډون څخه یو ځانګړی ادبي مکتب منځته راځي چې په ادبي څېړنو کې د نازکخیالی ادبي مکتب او کله کله ((د حمید او شیدا د نازکخیالی ادبي مکتب)) نوم ورکړل شوی دی.

ددې ادبي مکتب پیاوړي استازي او پلویان له حمید او شیدا سر بېره چې ددې مکتب بنسټګر بلل شوي دي، قلندر اپریدی، محمدي صاحبزاده، علي خان، کامګار ختک، بیدل هشنغری، حنان بارکزی او نور دي.

د نازکخیالی ادبي مکتب ستر ځانګړنې: لوړ تخیل، نازکخیالي، نوښت، نادرې استعارې او تشبیه ګانې، د غزل فورم پکې د کمال پوړ ته رسیدلی، د اشعارو موضوع زیاتره د مینې او محبت مسایلو ته وقف شوې، په شعرونو کې متلونه، اصطلاحات او محاورې ډېرې کارول شوي او ویناوالو د فارسي ادب اغېز په پراخه پیمانه منلی دی.

د متن لنډيز:

ادبي مکتب هغه پراخه ادبي لاره ده چې د ګڼو شاعرانو يا ليکوالو د ځانګړو ادبي سبکونو له يو ځای کېدو څخه د يو ستر ادبي جريان په توګه را منځته شوې ده. موږ د پښتو ادبي تاريخ په منځنۍ يا کلاسيکه دوره ځلور ادبي مکتبونه لرو چې د دغې دورې په بېلابېلو پړاوونو کې را منځته شوي، وده او پرمختيا يې موندلې ده. په دغو ادبي مکتبونو کې لومړنی روښاني ادبي عرفاني مکتب دی، چې بنسټګر يې بايزيد روښان (۹۲۵_۹۸۵ هـ.ق.) دی او ډېرو شاعرانو او ليکوالانو يې پيروي کړې ده. دويم ادبي مکتب د خوشحال ادبي مکتب دی چې بنسټګر يې خوشحال خټک (۱۰۲۲_۱۱۰۰هـ.ق.) دی. دريم ادبي مکتب د رحمان بابا ادبي عرفاني مکتب دی چې بنسټ ايښودونکی يې رحمان بابا (۱۰۴۲ _ ۱۱۲۸ هـ.ق.) دی. ځلورم ادبي مکتب د حميد او شيدا د نازکخيالۍ ادبي مکتب دی چې په پښتو کې د هندي ادبي مکتب په پيروۍ را منځته شوی، خو پښتني رنګ او امتياز يې خوندي دی. دغه مکتبونو خپل لږو ډېر پيروان لري چې دسبکونو ګډې ځانګړنې پکې جوتې دي.

فعاليتونه

۱_ زده‌کوونکي دې متن په چوپه خوله په غور او دقت مطالعه کړي او بيا دې په خپل وار سره يو يو پرګراف د ټولګي په وړاندې ولولي، ښوونکی دې له هغوی سره د اړتيا په مهال په متن لوستنه کې مرسته وکړي.

۲_ زده‌کوونکي دې د ټولګي مخې ته را وبلل شي چې په متن کې د پېژندل شوي يو ادبي مکتب په هکله خبرې وکړي.

۳_ ښوونکی دې د پښتو ځلورو ادبي مکتبونو د نومياليو استازو دا لاندې د شعر څو بيتونه زده‌کوونکو ته په لنډه توګه توضيح او تشريح کړي او د هر استازي شاعر په شعر کې دې د هغه د اړوند ادبي مکتب ځينې ځانګړنې وښيي:

(۱)

ای په ځان له خپله ځانه بې خبره
ته معنا له معنا وغواړه بشره
د ایمان له روښنایی خبره زده کړه
دا د کفر تیاره یوسه تر سحره

(میرزا خان انصاري ـ روښاني ادبي مکتب)

(۲)

مردان هغه دي چې همتناک دي
د ننګ په کار کې چست و چالاک
کار چې آغاز کړي انجام یې هم کړي
په خوله هم پاک وي په زړه هم پاک وي

(خوشحال خان خټک ـ خوشحال ادبي مکتب)

(۳)

زه له دې جهانه تلونی په شتاب یم
لکه پانه د خزان پښه په رکاب یم
که هزار آبادانې کړم په جهان کې
غرض دا چې نهایت خانه خراب یم

(عبدالرحمان بابا ـ د رحمان بابا تصوفي مکتب)

(٤)

معلومېږي ستا د سترګو له غمزو
چې یې مرګ د تېره تېغ دی راپېرزو
ستا د سترګو د باڼو ترمنځ حیران یم
یو مې وژنې په سره اور بل په نیزو

(حمید مومند ـ د نازکخیالی ادبي مکتب)

۴_ زده‌کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي، متن دې په ډېر غور او دقت ولولي، يوه ډله دې په متن کې خاص نومونه، بله ډله دې صفتونه او دريمه ډله دې قيدونه په نښه او لست کړي. د هرې ډلې استازی دې هغه د ټولګي په وړاندې ولولي. نښوونکی دې د هرې برخې (خاص نومونو، صفتونو، قيدونو) بشپړ لست د تختې پر مخ وليکي.

زده‌کوونکي دې د تختې پر مخ ليکلي لستونه په خپلو کتابچو کې وليکي.

۵_ په دې لاندې پوښتنو دې د لوست د زده کړې ارزونه وشي:

- ادبي مکتب څوک تعريفولی شي؟
- د پښتو ادبياتو په کلاسيکه ادبي دوره کې څو ادبي مکتبونه پيژنئ، نومونه يې واخلئ.
- د روښاني ادبي مکتب بنسټ اېښودونکی څوک و، د څو ادبي لارويانو نومونه يې واخلئ.
- د خوشحال ادبي مکتب بنسټ اېښودنکی څوک و، د څو ادبي پيروانو نومونه يې واخلئ.
- د رحمان بابا د ادبي مکتب د څو مشهور و پېروانو نومونه واخلئ.
- د حميد او شيدا د نازکخيالۍ د ادبي مکتب ځانګړ تياوې ووايئ او د څو نامتو پيروانو نومونه يې واخلئ.

کورنی دنده

زده کوونکي دې پخپله خوښه له څلورو ادبي مکتبونو څخه د يوه ادبي مکتب د يو پيرو شاعر په هکله لنډ معلومات وليکي او په راتلونکی پښتو درسي ساعت کې دې هغه د ټولګيوالو په وړاندې ولولي.

د پښتو نثر دولونه

ـ څوک نثر تعریفولی شي؟

ـ نثر له نظم یا شعر سره څه توپیر لري؟

هغه وینا چې لیکلې وي که ویلې، خو چې د وزن او قافیې له قید څخه آزاده وي او موږ یې پخپل منځ کې د پوهونې را پوهونې او مطالبو د افادې لپاره کاروو، نثر بلل کېږي. لیکلیو نثرونو د خپل تاریخي پرمختیایي بهیر په اوږدو کې بېلابېلې بڼې لرلې او اوس هم په هره ژبه کې د معنا او منځپانګې (محتوا) او همدارنګه د بڼې او شکل له مخې بېلابېل ډولونه لري، موږ په دې لوست کې په پښتو ادب کې نثر د پخوانیو او اوسنیو دود ډولونو په هکله معلومات درکوو.

نثر په لغت کې شیندل، تیتول او پاشل دي او په اصطلاح کې هغه وینا یا لیکنه ده چې وزن او قافیې له قید او بند څخه آزاده وي.

د اوسنیو ادبپوهانو په نظر نثر یو ادبي ډول دی او څرنګه چې د وزن او قافیې له قید نه خلاص دی، نو د هر ډول افکارو د افادې او بشري پوهنې، دیني، فلسفي، ښوونیزو روزنیزو او ټولنیزو مسایلو د څرګندولو او بیانولو ډېره غوره او مناسبه وسیله ده.

نثر د لیکنې د طرز له مخې په دریو سترو ډولونو ویشل کېږي:

۱ـ ساده یا مرسل نثر: هغه نثر دی چې لفظي او معنوي صنایع پکې نه وي کارول شوي.

۲ـ فني نثر: چې لیکوال ورسره خپل احساسات او عواطف هم ملګري کوي. یا په بله وینا د مطالبو د افادې لپاره له تخیلي ځواک څخه هم کار اخلي.

۳ـ ساده ولسي نثر: چې کټ مټ د خلکو په ژبه چې څنګه ویل کېږي، هغسې لیکل کېږي.

ادبپوهانو د پښتو پخواني نثرونه په دري ډولونو وېشلي دي:

الف ـ متکلف نثرونه:

په پښتو ژبه کې دا ډول نثرونه د باسواده قشر (لیکوالو) له خوا د عربي او دري ژبو تر اغیز لاندې لیکل شوي دي. په پښتو ژبه کې ددې نثر ډېره غوره تر لاسه شوې بېلګه د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء (۶۱۲ هـ.ق. شاوخوا) د کتاب نثر دی.

ب ـ مسجع یا قافیه وال نثر:

په دې ډول نثرونو کې لیکوالو وزن لرونکې او مسجع کلمې د شعر دقافیو په څېر کارولي وي. په پښتو ادب کې ددې ډول نثر ډېرې ښې پخوانۍ نمونې په لسمه هجري پېړۍ کې لیکل شوي د بایزید روښان ((خیرالبیان)) او دا خوند درویزه ((مخزن الاسلام)) کتابونه دي.

ج ـ ساده او روان نثرونه:

په دې ډول نثر کې نه د مسجع نثر په څیر سجع او وزن لرونکې کلمې لیدل کېږي او نه پکې د متکلفو نثرونو په څېر لفظی کړکیچ او پیچلتیا ښکاري، بلکې لیکوالو یې کوښښ کړی چې د خلکو محاورې ته نژدې نثر ولیکي. د پښتو په لرغوني نثر کې یې ډېره ښه بېلګه د خوشحال خټک لیکلی اثر ((دستارنامه)) (۱۰۷۶ هـ. ق. تالیف) ده.

د معنا او محتوا له مخې د نثري آثارو ډولونه:

په پښتو ژبه کې د محتوا او موضوع له مخې نثري آثار په عامه توګه ډېر ډولونه لري. دلته یې څو مشهور ډولونه درپېژنو او د ځینو یوازې نومونه اخلو:

حماسي نثري آثار: چې پخواني، اوسني ملي حماسي مسايل، د اتلانو ویاړلې کارنامې پکې بیان یا څېړل کېږي.

غنایي نثري آثار: د مینې، محبت عاطفي او احساساتي مسایل پکې بیانېږي.

تاریخي نثري آثار: چې د ټولنې، قوم، ملت او خلکو سیاسي، ټولنیزې او علمې پېښې پکې بیانېږي. په پښتو کې یې مثالونه ببلابېل لیکلي تاریخونه، لکه: د پوهاند حبیبي د افغانستان لنډ تاریخ، د حبیب الله تږي ((پښتانه)) او نور دي.

دیني نثري آثار: په دې ډول آثارو کې د دیني او مذهبي مسایلو په باب لیکنې شاملې دي. په پښتو کې یې ببلګې کابلی تفسیر، سیرت النبي، د استاد الفت اسلام او په ټولنه کې د هغه نقش او نور دي.

همدارنګه عرفاني نثري آثار، اخلاقي نثري آثار، علمي او فلسفي نثري آثار، انتقادي نثري آثار، د مشاهیرو احوال او تذکرې، په ژبې او ادبیاتو پورې مربوط نثري آثار چې د بلاغت فنون، د عروضو او قافیې علم، د لغاتو او اصطلاحاتو پېژندنه، ګرامري آثار، د لیکوالۍ او څېړنې په اړه لیکلي نثري آثار او داسې نور دي چې په پښتو کې د ټولو ډېرې ببلګې شته دلته، د ټولو یادونه او په اړه یې خرګندونې د بحث لمنه غځوي، نو ځکه یوازې یې د نومونو په اخیستلو بسنه وشوه.

د بڼې او شکل له مخې د پښتو د اوسني نثر ډولونه:

د بڼې او فورم له مخې اوسني پښتو نثر په دوو سترو برخو ببلېږي:

ساده نثرونه، هنري او ادبي نثرونه .

په ساده نثرونو کې ټولې علمي، ادبي، سیاسي او ژورنالستیکی لیکنې او همدارنګه څېړنیز تحلیلي او تشریحي لیکنې او آثار راځي. چې په ساده ژبه د فکر او نظر د خرګندولو او نورو ته د پوهې او معلوماتو د لېږدولو ډېره غوره او اغېزناکه لاره ده.

هنري او ادبي نثرونه بیا خپلې بیلې ځانګړنې لري چې د هغو له مخې یې له عادي او ساده نثر څخه توپیر کېږي. ډېره مهمه او اساسي ځانګړنه چې ادبي نثر له ساده نثر څخه بیلوي، هغه ((هنري ارزښت)) یا ادبي او هنري ارزښت دی.

په هنري ـ ادبي نثر کې لیکوال د ببلا ببلو منظر کښنو، انساني خصوصیاتو، روحیاتو، عاداتو، حالاتو او داسې نورو مسایلو په الفاظو کې د انځورولو او نورو ته د وړاندې کولو لپاره

له خپل تخيلي ځواک څخه کار اخلي. حالات، واقعيتونه يا پيښې په الفاظو کې داسې را نغاړي چې لوستونکی يا اورېدونکی فکر کوي چې هر څه په خپلو سترګو وينې او ځان ورته په صحنه کې شامل ښکاري.

په پښتو کې د هنري او ادبي نثر دا لاندې ډولونه پېژنو:

لنډه کيسه، ناول، ډرامه، طنز، تکل، ادبي ټوټه، سفرنامه (يونليک) ادبي راپورتاژ، ادبي ليکونه، ادبي انځور، فلمي سناريو او نور چې دا ټول په پښتو ادب کې دود دي او د بې شميره چاپې آثارو بيلګې يې شته چې دلته د هغو نومونه اخيستل او پر دغو ادبي ډولونو بحث کول موضوع اوږد وي، نو ځکه تر يې ډده کوو.

د متن لنډيز:

نثر هغه وينا يا ليکنه ده چې د وزن او قافيې له قيدوبند څخه آزاده وي. د پښتو ادب په پرمختيايي بهير کې تر ننه پورې د بڼې او محتوا له مخې د نثر بېلابېل ډولونه رواج وو او دي. په پخوانيو نثرونو کې د شکل او بڼې له مخې متکلف نثرونه، مسجع يا قافيه وال نثرونه او ساده يا روان نثرونه موجودوو، د محتوا له مخې حماسي نثري آثار، غنايي نثري آثار، تاريخي نثري آثار او ديني نثري آثار. او په اوس وخت کې د بڼې او شکل له مخې پښتو نثرونه په عامه توګه په ساده نثرونو او ادبي ـ هنري نثرونو وېشل کېږي چې په هره برخه کې ډېر ډولونه شته. په ساده نثرونو کې ټولې علمي، سياسي، ژوناليستکي، څېړنيزې تحليلي او تشريحي ليکنې يا آثار راځي. او په هنري ادبي نثرونو کې لنډه کيسه، ناول، ډرامه، ادبي ټوټه، تکل، سفرنامه، ادبي راپورتاژ او نور شامل دي.

فعاليتونه

۱ـ د ښوونکي له متن لوستنې او لازمو څرګندونو وروسته دې زده‌کوونکي متن په چوپه خوله په ډېر غور او دقت ولولي.

۲ـ زده‌کوونکي دې په وار سره د متن يو يو پراګراف ولولي. د اړتيا په وخت کې دې ښوونکی د سمون لپاره مرسته وکړي.

۳ـ زده‌کوونکي دې په نوبت سره د ټولګي په وړاندې د متن مفهوم او لنډیز ووایي.

٤ـ زده‌کوونکي دې وګومارل شي چې متن په غور سره ولولي او په هغه کې دې خاص نومونه په نښه او لست کړي. بیا دې هغه په نښه کړي نومونه د ټولګي په وړاندې ولولي. ښوونکی دې د اړتیا په وخت کې مرسته وکړي.

خاص نوم: چې یو ځانګړی څیز، وګړي، ځای یا کوم شی نوموي، لکه: کابل، ننګرهار، احمد شاه بابا، جمیله، توریالی او نور.

۵ـ زده‌کوونکي دې په وارسره د ټولګي مخي ته ورو بلل شي چې په متن کې د راغلیو آثارو له ډلې څخه د دوو کتابونو او د هغو د لیکوالو نومونه واخلي.

٦ـ په دې لاندې او داسې نورو پوښتنو په کولو دې د زده‌کوونکو په لوست د پوهیدنې د کچې ارزونه وشي:

- څوک د نثر لغوي او اصطلاحي معنا او مفهوم بیانولی شي؟
- څوک ساده یا مرسل نثر تعریفولی شي؟
- څوک په پښتو کې د متکلف نثرلیکلي اثر نوم ښودلی شي؟
- په پښتو کې د مسجع نثرو دوو لیکلیو کتابونو نومونه واخلئ؟
- ساده ولسي نثرونه څه ډول نثرونه دي؟
- څوک د اوسني ادبي نثرونو ډولونه ښودلی شي؟

کورنی دنده

زده‌کوونکي دې پخپله خوښه د مسجع، متکلف، ساده او ادبي نثر لږ تر لږه پنځه کرښې د بیلګې په توګه ولیکي او دبلې ورځې پښتو لوست ساعت کې دې هغه د ټولګیوالو په وړاندې ولولي.

نیکي هر شی مغلوبوي، خو پخپله نه مغلوبېږي.

گابریل کولیت سیدوني د کیسه ییز ادب پیاوړې لیکواله

ـ تاسې پښتو او دري ژبوله لیکوالو او شاعرانو سربېره د نورې نړۍ د کوم لیکوال یا شاعر له نامه او آثارو سره آشنا یاست؟

ـ د کوم بهرني لیکوال کوم ادبي اثر مو لوستی دی؟

وایي چې ادب د ټولنیز ژوند هنداره ده او په هغه کې د یوې ژبې د ویونکو یا ولس د اجتماعي ژوند ځېره په ډېر ښه ډول انځورېږي. ددې لپاره چې مورږ په بشري ټولنه کې ژوند کوو او دې ته اړ یو چې نه یوازې د خپل هیواد، بلکې د نړۍ د نورو هېوادونو د خلکو او ولسونو د ژوند، فرهنګ او کلتور په باب هم معلومات تر لاسه کړو، نو لازمه ده چې د نورو هېوادونو ادبیات په مستقیمه توګه د هغوی د ژبو د زده کولو او یا له هغو ژبوڅخه زمورږ ژبو ته د ژباړلو شویو آثارو له لارې مطالعه کړو او له نومیالیو ادبي او فرهنګي څېرو سره یې آشنایي تر لاسه کړو. په همدې موخه په دې لوست کې د فرانسې د داستاني ادبیاتو یوه مشهوره لیکواله ګابریل کولیت در پېژنو.

سیدوني ګابریل کولیت نومیالی کیسه لیکونکې په ۱۸۷۳م. کال د فرانسې په ختیځ د سن سور آن پوازي په سیمه کې زېږېدلې ده. پلار یې د هغو سردارانو له ډلې څخه و چې ناپلیون له دندې ګوښه کړی او په بزګرۍ بوخت و. همدا لامل و چې مېرمن کولیت له هر څه زیاته د طبیعت له زړه وړونکو منظرو سره آشنا شوه.

نوموړې خپلې لومړنۍ زده کړې د خپلې سیمې په ښوونځي کې تر سره کړې او بیا د دندې تر لاسه کولو پسې پاریس ښار ته لاړه. هلته یې د کویته ویلار په نوم له یوه ژورنالست سره چې په ورځپاڼه لیکنه کې په ((ویلی)) مشهور و، واده وکړ او د هغه په زیات ټینګار یې د ((کلودین)) تر سر لیک لاندې د یو لړ کیسو په لیکلو پیل وکړ چې هغه یې په څلورو ټوکونو کې د ((کلودین په ښوونځي کې))، ((کلودین په پاریس کې))، ((کولودین په کور کې)) او ((کلودین ځي)) تر سرلیکونو لاندې د ۱۹۰۰م. او ۱۹۰۳م. کلونو تر منځ دده د ژوند ملګری ((ویلی)) په نوم خپاره شول.

د مېرمن کولیت دغه ساده، خو ډېرې په زړه پورې کیسې د خلکو له ډېر تاوده هر کلي سره مخامخ شوې. دده په وړاندې د ویلي ځینې خیانتونه او ځان غوښتنې د دې لامل شوې چې په ۱۹۰۶م. کال له هغه څخه د خپل ژوند لاره بېله کړي. په دې ترتیب کله چې د دوی تر منځ د واده اړیکې و شلیدلې، دې ته اړه شوه چې د ژوند تېرولو لپاره څه کار کسب وکړي، نو یې یو لړ هنري فعالیتونه پیل کړل او د نندارو تر سره کوونکو له یوې ډلې سره ملګرې شوه. د نندارو تر سره کولو لپاره یې ډېرو لرې او نژدې ښارونو ته سفرونه وکړل او په دې لړ کې یې د خپلو راتلونکو ادبي فعالیتونو لپاره ډېر مواد تر لاسه کړل. هغې په ۱۹۱۰م. کال د ((ګرځندویه ښځه)) په نوم داستاني اثر خپور کړ. په دې پسې یې درې کاله وروسته په ۱۹۱۳م. ((نندار تون د صحنې تر شا)) ناول خپور کړ. له دې نه مخکې وختونو کې یې د ((لوماتن)) ورځپاڼې له مدیر سره واده کړی او د دغه ورځپاڼې ادبي کلیشې لیکل او ترتیبول هم په غاړه اخیستي وو چې ډېره موده یې دغو لیکنو ته دوام ورکړ. په ۱۹۱۲م. کال له خپل مېړه سره په طلاق دا لړۍ پای ته ورسېده.

هغې چې په ۱۹۲۰م. کال خپل یو ډېر ارزښتمن اثر د ((عزیز)) په نوم خپور کړی و، د هغې پاتې برخه یې د ((د عزیز د کار پای)) تر سر لیک لاندې په ۱۹۲۶ م کال چاپ او خپره کړه.

مېرمن کولیت څو کاله وروسته (۱۹۳۳م.) په خپل لیکلي رومان ((سیدو)) کې له

خپلې مور سره د ژياتې مينې څرګندونه وکړه. په ۱۹۳۶م. کال يې د بلژيک د سلطنتي اکاډمي غړيتوب تر لاسه کړ، او د ((ژی ژی)) ناول له خپرولو وروسته په همدې ۱۹٤٤م. کال د کنګور د اکاډمي غړې او بيا د دې اکاډمۍ د رياست چارې هم وروسپارل شوې. په ۱۹٤۸ م کال يې د خپلو ليکلو آثارو بشپړه ټولګه چاپ او خپره کړه، د فلج په ناروغۍ اخته او له ادبي فعاليتونو پوره پاتې شوه.

نوموړې به ۱۹۵۳م. کال د لژيون دونور نښان په تر لاسه کولو وويارل شوه او يو کال وروسته (۱۹۵٤م.) يې هم هلته په پاريس کې له نړۍ نه سترګې پټې کړې.

مېرمن کوليت سربېره پر هغې پياوړي ځواک، پوهې او مهارت چې په خپلو آثارو کې يې د هيلو او غوښتنو په منعکسولو کې درلود، دا يې هم کولای شول چې لوستونکي د خپلو آثارو د طبيعي صحنو منځ ته ورولي او له طبيعت سره د هغوی ډېرې نژدې اړيکې ټينګې کړي. دا ځواک يې هم درلود چې په لوستونکي کې د ماشومتوب حالت او جذبه راولاړه کړي. هغه هم په داسې لار او روش چې د روانۍ او سادګۍ له پلوه او د صحنو په انځورولو کې يې د خپلې زمانې په رومان ليکونکو کې د هغې ساری نه ليدل کېږي.

د يو مشهور کره کتونکي په وينا: ((د نوبل د جايزې ډېر داسې وړونکي شته چې نه شي کولای داسې څه وړاندې کړي چې د دغې ښځې له بديعي نبوغ سره برابري وکړي.))

مېرمن کوليت له دې پورته يادو کړو آثارو سربېره نور چاپي داستاني آثار هم لري چې دلته يې نومونه اخلو: دحيواناتو خبرې اترې (۱۹۰٤م.)، د تاک ځنې (۱۹۰۸م.)، نارسيدلي غنم (۱۹۲۳م.)، د ورځې را دبره کيدل (۱۹۲۸م.)، پيشو (۱۹۲۳م.)، ژولي دوکارنيلان (۱۹٤۱م.)، د ميرابو ځواني(۱۹٤۱م.)، مابنامنی ستوری (۱۹٤۷م.)، يو وابنه پلورونکی (۱۹٤۹م.)، آبي فانوس (۱۹٤۹م.)، د ښځو زړه (۱۹۵۲م.)، د مېرمن لپاره شعر (۱۹۵۳م.).

د متن لنډيز:

ګاربريل کوليت، مشهوره فرانسوۍ داستان ليکونکې په ۱۸۷۲م. کال په فرانسه کې زېږېدلې وه. پلار يې د هغو سردارانو له ډلې څخه و چې ناپليون واکمنۍ ته د رسيدو په مهال له دندې ګوښه کړ او په بزګرۍ بوخت شو. کوليت لومړنۍ زده کړه د خپلې سيمې په يو ښوونځي کې وکړه او بيا د دندې تر لاسه کولو پسې پاريس ښار ته لاړه،

هلته يې د يوې ورځپاڼې له ژورنالست سره واده وکړ، خپل ځلور داستاني آثار يې د هغه په نوم خپاره کړل، وروسته د خپل ژوند ملګري دځان غوښتنې له امله له هغه سره د ژوند لاره بيله کړه. په آزادو نندارېزو هنري فعاليتونو يې پيل وکړ. ډېرو ښارونو ته يې سفرونه وکړل او د داستاني آثارو د پنځونې او تخليق لپاره يې ډېر مواد تر لاسه کړل. بيا يې د لوماتن په ورځپاڼه کې د ليکوالې په توګه دنده تر لاسه کړه او د ورځپاڼې له مسؤول مدير سره يې واده وکړ. ځو کاله وروسته يې له ده سره هم د واده اړيکې وشلولې او په خپلو فرهنګي فعاليتونو بوخته شوه. د بلژيک د سلطنتي آکاډمۍ غړې شوه، څه موده وروسته د کنګور د آکاډمۍ غړې او بيا يې د رياست چارې هم وروسپارل شوې. نوموړې د داستاني ادبياتو پياوړې ليکواله وه. په لس ګونو آثار يې ليکلي او چاپ شوي دي، په زياترو کې يې د ښځو غوښتنې عواطف، هيلې او ارمانونه منعکس کړي، ځکه يې نو د يوې پياوړې ليکوالې په توګه لوړ نوم او شهرت تر لاسه کړی دی. دغه نومیالۍ ليکواله په ۱۹۵٤م. کال مړه شوې ده.

فعاليتونه

۱ـ زده‌کوونکي دې متن په چوپه خوله په غور او دقت سره ولولي. بيا دې په نوبت سره يويو د ټولګي په وړاندې د متن د عبارت يوه برخه ولولي. ښوونکی دې د اړتيا په مهال کې له هغوی سره د سمون لپاره لازمه مرسته وکړي.

۲ـ زده‌کوونکي دې د ټولګي مخې ته په نوبت سره را وبلل شي چې په متن کې د معرفي شوې ليکوالې په اړه نورو ټولګيوالو ته خپل معلومات وړاندې کړي.

۳ـ زده‌کوونکي دې وګومارل شي چې متن په ډېر غور او دقت سره ولولي او په متن کې راغلي فعلونه دې په نښه او لست کړي. بيا دې هر يو خپل لست کړي فعلونه نورو ټولګيوالو ته ولولي.

٤ـ ښوونکی دې د زده‌کوونکو د په نښه کړو فعلونو بشپړ توحيدي لست د تختې پر مخ

و لیکي. هغه دې د زمانې او نوعیت په لحاظ په بېلا بېلو کټګوریو ووېشي او زده‌کوونکو ته دې د هغو په هکله لازم معلومات او توضیحات ورکړي.

۵ـ زده‌کوونکي دې هغه لېست کړي فعلونه په خپلو کتابچو کې ولیکي.

٦ـ ښوونکی دې دوه دوه زده‌کوونکي پاڅوي، یو دې له لېست کړیو فعلونو څخه یو فعل وایي او بل دې هغه د زمانې په لحاظ په یو مناسبه جمله کې وکاروي. دا لړۍ دې د ټولګي پر ټولو زده‌کوونکو په عمل کې پلې کړای شي.

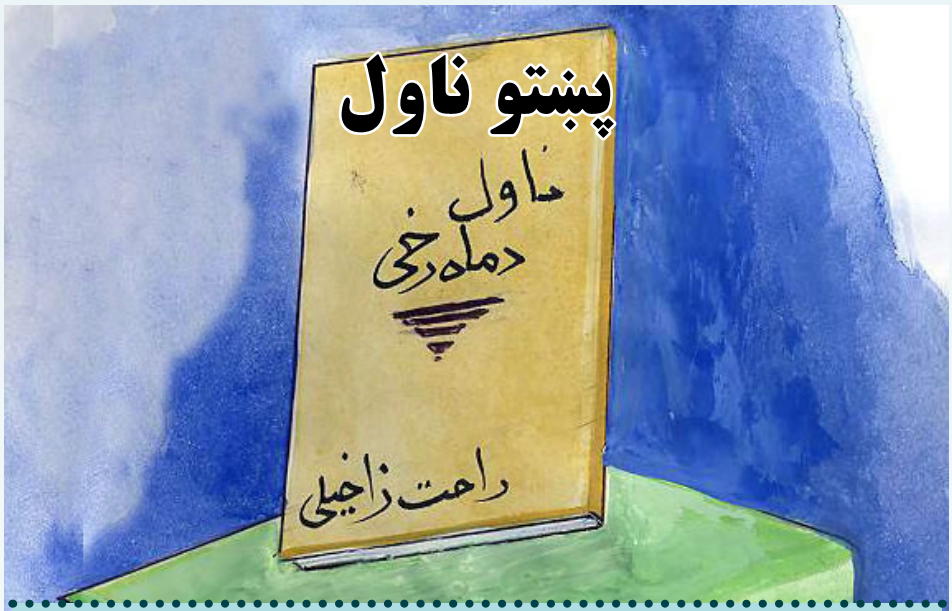
فعل: هغې کلمې ته وایي چې په یوه زمانه یا ټاکلي وخت د یو کار یا یوې پېښې په کېدو، یا د یوه حالت په را څرګندېدو دلالت کوي. یا فعل د وینا هغه مهمه برخه ده چې له هغې پرته جمله نیمګړې بلل کېږي، فعل دمعنا له مخې په لازمي او متعدي او د زمانې له مخې په تېر مهال د (ماضي) اوسمهال (حال) او راتلونکی(مستقبل) باندې وېشل کېږي.

۷ـ په دې لاندې پوښتنو دې د لوست د زده کړې ارزونه وشي:

- مورِ ولې د نورې نړۍ د خلکو ادبیات لولو او له مشهورو ادبي څیرو سره یې ځان آشنا کوو؟
- مېرمن کولیت څوک وه؟
- د مېرمن کولیت د پنځو مشهورو آثارو نومونه واخلئ.
- د مېرمن کولیت په آثارو کې کومو موضوعاتو ته ډېره پاملرنه شوې او ولې؟
- مېرمن کولیت کومې کومې دندې تر سره کړې؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کورنۍ دندې په توګه د نړۍ د کوم مشهور لیکوال یا شاعر لنډ ژوند لیک ولیکي او یا دې د هغوی کوم اثر په لنډه توګه معرفي او خپل را ټول کړي معلومات دې د پښتو لوست په راتلونکي درسي ساعت کې خپلو نورو ټولګیوالو ته ولولي.

ـ تاسې ناول پېژنئ چې څه ته وایي؟

ـ تر اوسه مو د ناول په نوم کوم اثر لوستی یا لیدلی دی؟

د ناول کلمې لغوي معنا نوی، تازه او عجیبه څیز دی، په اصطلاح هغې کیسې ته ویل کېږي چې پکې د انساني ژوند بېلا بېل اړخونه په هنري ـ ادبي ژبه وړاندې شوي وي. که د هغې پیښې رښتینې هم نه وي، لیکوال هغه د تخیل په مرسته داسې تخلیق کړي وي چې له انساني ژوند سره اړخ لګوي او د رښتیني ګومان پرې کېږي. ناول له انګریزي ادب نه اردو ژبې او ادب ته او له هغې څخه د ژباړې په لار په پښتونخوا کې پښتو ادب ته راغلی دی او بیا پخپله پښتنو لیکوالو هم په دغه ادبي ژانر او ډول کې تجربې کړي او ډېر په زړه پورې آثار یې تخلیق کړي دي.

دلته په دي لوست کې د ناول په پېژندنه او په پښتو ژبه او ادب کې د هغه پر تاریخي بهیر بحث کوو.

د ناول لغوي معنا نوی، تازه او عجیبه څیز دی او په ادبي اصطلاح د نثري کیسه ییز (داستاني) ادب یو ډول دی چې موضوع یې انساني ژوند وي او لیکوال پکې د ژوند بېلابېل اړخونه په ډېره خوښه او ادبي ژبه وړاندې کوي. یا ناول هغه نثري کیسه ده چې له لنډې کیسې څخه اوږده وي او په لیکنې چوکاټ کې یې بېلابېلې برخې، لکه د کیسې طرحه یا پلاټ، اصلي او فرعي لوبغاړي (کردارونه) منظر کښنې، مکالمې او نور شاملې وي. لنډې کیسې سره یې ډېر لوی توپیر دادی چې پېښې او مسایل پکې په تفصیل سره بیانېږي او د لوبغاړو شمېر یې هم زیات وي.

د ناول لیکنې پیلامه په لویدیځ کې شوې، هلته د مخه اوږدې رومانې او خیالي کیسې دود وې چې دهغو زیاتره پیښې به داسې وې چې په عام ژوند کې به هغه نه شوې پیښیدلې. په دغو اوږدو کیسو او داستانونو د پیریانو، شاپیریانو، دیوانو او نورو غیبي موجوداتو کردارونه وو، جادو او کوډو اغېزې به پکې ډېرې وې او له ریښتیني انساني ژوند سره یې اړیکه نه وه، په همدغه مهال د اتلسمې پېړۍ په وروستیو کلونو کې ناول د یو نوي ادبي ډول (ژانر) په توګه په اروپا کې را منځته شو. په لومړي ځل لیکوالو داسې کیسې ولیکلې چې د ریښتیني انساني ژوند سم انځور پکې کښل شوی و او هېڅ یوه پیښه پکې داسې نه وه چې د هغې کېدل یا پېښیدل دې په عام انساني ژوند کې نا شوني وي. دغه ډول کیسو ته د ناول نوم ورکړل شو او په ادب کې یې ډېر مقبولیت تر لاسه کړ.

په انګریزي ادب کې لومړنی ناول سمویل چرډسن سمویل د ((پامیلا)) په نوم په ۱۷٤۱ میلادي کال لیکلی او په ۱۷٤۲ میلادی کال خپور شوی دی. وروسته د نثري ادب دغه ډول لیکنه د نړۍ د نورو ژبو په ادبیاتو کې هم دود شوې. په دې لړ کې ناول له انګریزي ادب څخه په اغېز د نولسمې پېړۍ په وروستیو کې اردو ژبې او ادب ته راغلی او له هغه ځایه د ژباړې له لارې په پښتونخوا کې پښتو ادب ته راغی.

د ډېټي نذیر احمد لیکلي اردو ناولونه ((مرآة العروس)) او ((توبة النصوح)) پښتو ته را وژباړل شول. د مرآة العروس ناول په پښتونخوا کې میا حسیب ګل کاکا خیل په ۱۲۹۳ هجري قمري (۱۸۷٦م.) کال د ((نقش نګین)) په نوم وژباړه چې وروسته بیا په ۱۹۵۷م. کال په پېښور کې چاپ شو ((توبة النصوح)) میا محمد یوسف کاکا خیل په ۱۳۲۳ (۱۹۰۵ م)کال ژباړلی او په همدغه کال په پیښور کې چاپ شوی دی.

وروسته بیا پښتانه لیکوال د ناول لیکلو له هنر سره آشنا شوي او لومړنی لیکوال چې

پښتو ناول يې ليکلی، سيد راحت زاخيلی دی. د هغه ليکلی ناول د ((ناول د ماه رخې)) په نوم په ۱۹۱۰ م کال لومړی په پېښور کې او بيا د دويم ځل لپاره په ۱۳۶۳ لمريز د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي چاپ کړی دی.

په پښتونخوا کې تر ۱۹۵۰ م کال پورې د بل چاپ شوي ناول څرک نه لګېږي. په همدغه کال د صاحبزاده محمد ادريس ((پېغله)) په نوم ناول چاپ شو، وروسته بيا په ۱۹۵۷ م کال د حمزه شينواري ليکلی ناول ((نوې چېې)) او په همدغه وختونو کې د رشيد علي دهقان ((د سرو تعويز)) په نوم ناول په پېښور کی چاپ او خپور شو. وروسته بيا تر ننه پورې په پښتونخوا کې د ناول ليکنې هنر ډېره وده او پر مختيا ومونده، ليکوالو پکې ښې تجربې وکړې او د هنر له مخې پوره او کره ناولونه وليکل شول. د بېلګې په توګه د سيد رسول رسا پنځه ليکلي ناولونه د (مفرور، شمی، خودکشي، مامونی او ميخانه) او د ډاکټر شېر زمان غمژن طايزي د (ګل خان، امانت، رحمان کورونه، غونډی، واده و نه شو) په نومونو ليکلي او چاپ شوي ناولونه يادولی شو.

په افغانستان کې د پښتو ناول ليکنې پيلامه په ۱۳۱۷ لمريز کال د برهان الدين کشککي په ليکلي او چاپ شوي ناول ((پټه مينه)) سره شوې ده. يو کال وروسته (۱۳۱۸ لمريز) د محمد رفيق قانع ((دوه سره مين ورونه)) ناول چاپ شو او په را وروسته کلونو کې د قتيل خوږيانې دوه ياران، د غلام غوث خيبري د ((اور لمبې)) او ابدالی توره تاريخي ناولونه، د کبرا مظهري سپوږمی، د محمد عيان عيان چپه کښې، د محمد ابراهيم عطايي تاريخي ناول د آسيا په زړه کې توپان، د بشير دوديال ((د مينې ډالی)) ليکل شوي او په دې وروستيو دوولسيزو کې په لس ګونو پښتو ليکل شوي او ژباړل شوي ناولونه چاپ او خپاره شوي، خو ليکل شوي ناولونه يې زياتره د ليکوالی له مخې فني او تخنيکي کمزوري لري او هنري ادبي معيار يې ټيټ دی چې د ليکوالو ډېرې ليکنې تجربې او هلوځلو ته اړتيا لري، خو له دې سره سره داسې پياوړي ناول ليکونکی لرو چې ليکلي ناولونه يې کره او په ادبي تول پوره دي.

د متن لنډيز:

د ناول لغوي معنا نوی، تازه او عجيبه څيز او په ادبي اصطلاح هغه تخليقي کيسې ته وايي چې د ژوند بېلابېل اړخونه را نغاړي. ناول ليکنه لومړی په لويديځ کې پيل شوې او د اوږدو اوږدو خيالي او رومانې يا له واقعيته لرې کيسو څای يې نيولی دی. ناول له انګريزي ژبې څخه اردو ته او بيا ژباړې له لارې پښتو ادب ته راغلی

دی.لومړني ژباړل شويو ناولونه د ډپټي نذير احمد مرآة العروس او توبة النصوح دی چې د میا حسیب ګل کاکا خیل او میا محمد یوسف کاکاخیل له خوا د ((نقش نگین)) او ((توبة النصوح)) په نوم پښتو ته ژباړل شوي او د پښتونخوا په پیښور کې چاپ شوي دي، وروسته بیا پښتنو لیکوالو هم د ناول لیکنې تجربې پیل کړې او لومړنی لیکوال چې پښتو ناول یې لیکلی سید راخت زاخیلي دی چې د ناول د ماه روخې په نوم یې په ۱۹۱۰ کال چاپ او خپور کړی دی، وروسته بیا په افغانستان او پښتونخوا کې ډېرو پښتنو لیکوالو په ناول لیکنه کې پخه او کره تجربه کړې او ډېر ناولونه لیکل شوي یا ژباړل شوی او چاپ شوي دي.

فعالیتونه

۱ـ ښوونکی دې یو یو پراګراف پر زده‌کوونکو ولولي او د اړتیا په وخت کې دې په سمون او اصلاح کې مرسته وکړي.

۲ـ زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي چې متن په چوپه خوله ولولي او یوه ډله دې په متن کې راغلي د اشخاصو او ځایونو نومونه او بله ډله دې د کتابونو نومونه لست کړي. دهرې ډلې استازی دې لست کړي نومونه ولولي. ښوونکی دې هغه لستونه توحید او بشپړ کړي او پر تخته دې ولیکي.

۳ـ ښوونکی دې پر تخته د ځینو لیکل شویو کتابونو او اشخاصو په هکله زده‌کوونکو ته لازمې څرګندونې وکړي.

٤ـ زده‌کوونکي دی په ترتیب سره د ټولګي مخې ته ور و بلل شي چې د لوست عمومي مفهوم او پر هغه څه چې پوهېدلي هغه په خپلو الفاظو نور ټولګیوالو ته بیان کړي.

۵ـ په دې لاندې پوښتنو دې د لوست ارزونه وشي:

- څوک ناول را پېژندلی شي؟
- ناول لومړی ځل کله او د چا له خوا چېرې ولیکل شو؟
- له لویدیځ ادب څخه ناول څه ډول پښتو ادب ته راغلی دی؟
- پښتو ژبې ته لومړني ژباړل شوي ناولونه څه نومېرې او چا را ژباړلي دي؟
- په پښتو ژبه لومړنی ناول چا لیکلی او څه نومېرې؟
- د پنځو مشهورو پښتو ناولونو نومونه واخلئ؟

- د پنځو مشهورو ناول ليکونکو نومونه واخلئ؟

کورنۍ دنده

زده کوونکی دی کوم پښتو ناول پيدا، هغه دې ولولي د کيسې لنډيز دې پخپلو الفاظو و ليکي، په راتلونکي پښتو ساعت کې دې هغه نورو ټولګيوالو ته ولولي.

زده کوونکي دې لاندې شعر ولولي او خوند دې ترې واخلي:

د شاعر مسلک

صحيح لاره به ښايم که وم وم که نه وم نه وم
ربنتيا ربنتيا به وايم که وم وم که نه وم نه وم
د حق د پيروی نه مې بل څه په زړه کې نشته
چې څه يمه همدا يم که وم وم که نه وم نه وم
ازاد يم زېږيدلی بندګي کولی نشم
بنده د خپل مولا يم که وم وم که نه وم نه وم
په بډو خوشامندو مې ځان خوښ نه دی چې غټ شم
که غټ يم خو همدا يم که وم وم که نه وم نه وم
چې څوک غواړي څه سپکه مې د قام د څه جهته
دښمن د هغه چا يم که وم وم که نه وم نه وم
خدمت د خپلې ژبې، قام، وطن زما مسلک دی
په دې مينه به پايم که وم وم که نه وم نه وم
کرم ښکلي تخمونه چې ګلزار شي پښتنو ته
په دغه تمنا يم که وم وم که نه وم نه وم
په ماته کښتی ناست يم طوفانونه می په مخ کې
په دې لاره يې بيايم که وم وم که نه وم نه وم
د ناز په خوب ويدې غونچې ورو ورو راويښومه
خادم باد سبايم که وم وم که نه وم نه وم

((قيام الدين خادم))

قافـیه

ـ تاسې قافیه پېژنئ، دمخه مو د هغې نوم اورېدلی؟

ـ په شعر کې د قافیې په ارزښت او اهمیت پوهېږئ؟

ـ څوک کولای شي د دې لاندې کلمو هم قافیه کلمې ولیکي:

(۱) غم = (۲) ژړا = (۳) سر = (٤) گل = (٥) باغ =

قافیه عربي کلمه ده، لغوي معنا یې څټ یا شا ده. په شعر او شاعرۍ په ځانګړې توګه په کلاسیکي شاعرۍ کې دېر ارزښت او اهمیت لري. د دې لپاره چې زده‌کوونکي یا د شعر لوستونکي د شعر موزونه او هماهنګه برخه ښه وپېژني، د قافیې په علم پوهېدنه ضروري ده، په دې لوست کې قافیه درپېژنو، په دورونو، حرکتونو او ډولونو یې بحث کوو.

قافيه عربي کلمه ده، لغوي معنا يې څټ يا شا ده او په ادبي اصطلاح کې هغه پوهنه ده چې د شعر د بيتونو د دورونو له ورستيو همغږيو او هماهنګيو څخه بحث کوي.

قافيه پخوا په شعر او ادب کې له ډېرو مهمو او اساسي برخو څخه ګڼل کېده، خو اوس چې نوي آزاد او بې قافيې شعرونه دود شوي، هغه پخوانی اهميت نه دی ورپاتې، اوس ادبپوهان په شعر کې وزن او آهنګ ډېر مهم ګڼي، خو بيا هم قافيه په شاعرۍ کې، په ځانګړې توګه په لرغوني او کلاسيک شعر کې په ډېرې پاملرنې سره رعايت شوې، نو ځکه پرې د زده‌کوونکو پوهېدنه لازمي او ضروري ده.

دلته لومړی د قافيې کلمې، بيا توري، حرکتونه او ډولونه په مثالونو کې در پېژنو:

د قافيې کلمې:

هغه کلمې دي چې د دورونو په پای کې په لازمه همغږۍ مراعات شوې وي.

لکه په دې لاندې بيت کې:

ښکلیه ستا د یو ښکلي نظر په سر
ځای مې در له در کړ د ځیګر په سر

په دې بيت کې د (نظر، ځيګر) دقافيې کلمې دي چې لازمه همغږي لري.

د قافيې توري:

د قافيې د کلمو له هغو تورو څخه عبارت دی چې لازمه هماهنګي يې بولي. دا توري (۹) دي:

(۱) روي (۲) ردف (۳) قيد (٤) د تاسيس الف (٥) د خيل يا متغاير توري (٦) وصل (۷) خروج (۸) مزيد (۹) نايره . يو څو ضروري يې تشريح کوو:

(۱) روی: په لغت کې رسۍ ته او د ادبي فنونو په اصطلاح د قافيې هغه توری دی چې پرته له هغه څخه قافيه نه جوړېږي، ببلګه يې داده:

په دریاب څرنګه تر شي کام زما
چې نسکور لکه حباب دی جام زما

(شيدا)

په پورته بيت کې په (کام) او د جام کلمو کې د (ا ـ م) توري روي ده او (زما) کلمه په دواړو نيم بيتو کې رديف بلل کېږي.

(۲) ردف: په لغت کې يو په بل پسې سپور او دوه پشته ته وايي او د ادبي فنونو په اصطلاح که د قافيو په کلمو کې لومړی هماهنګ توری خپلواک (الف، و، ی) توری له

روي څخه د مخه راغلي وي (ردف) بلل کيږي. لکه په دې لاندې بيت کې:

يـــار د يـــار د جـدايـي پـر وخـــت ګـــران شـي
پـــس لـــه مـــرګـــه د ســـړي قـــدر عـيـــان شـي
(حميد)

په پورته بيت کې (شي، شي) کلمې رديف دي او (ګران ـ عيان) د قافيې کلمې دي (ان ـ ان) يې هماهنګه برخه ده. (الف) چې خپلواک توری او هماهنګي پرې شروع شوې، نو ((ردف)) بلل کيږي.

(۳) قيد: که چېرې د قافيې په کلمه کې هماهنګي په دوه څنګ په څنګ يې حرکته يا بيواکه (ساکن) تورو کې راغلې وي، لومړی بې حرکته يا ساکن غږ ته قيد وايې، لکه په دې لاندې بيت کې:

زه دې د اداء لـــه رنـــګـــه هـــســـت يـمـه
ځـــم لـــکـــه نـــګـهـــت پـــه لاره مـــســـت يـمـه

په بيت کې (يمه ـ يمه) رديف او (هست ـ مست) د قافيې کلمې دي. (س) چې لومړی هماهنګ يا همغږی ساکن توری دی، ((قيد)) بلل کيږي.

(٤) د تاسيس الف: که چيرې د قافيې په کلمو کې هماهنګي په خپلواک(الف) توري پيل شوې وي او د دغه الف او روي نه مخکې د خيل يا متغاير توری راغلی وي، نو دغه الف ته د تاسيس الف وايي.

بېلګه يې داده:

خـــر د ســـرو زرو د زيـــن نـــه دی لايـق
ښـــه څـــېـــړی ورلـــــــره بـــويـــه مـــوافـــق
(خوشحال)

په دې بيت کې د لايق او موافق د قافيې کلمې دي. په هماهنګه برخه چې (الف) خپلوک غږ دی او وروسته تر د خيل توری راغلې، د تاسيس الف يې بولو.

(۵) دخيل يا متغاير توری: هغه مخالف توري چې په مؤسسه قافيه کې د تاسيس الف او روي تر منځ راغلي وي د خيل يا متغاير توري بلل کيږي، بېلګه يې داده:

نـــازيـــنـــنـــه کـــه د حـســـن ســـخـــاوت کـا
لـــه اولـــــه دې پـــه مـــا دا عـــنـــايـــت کـا

دلته (سخاوت او عنايت) د قافيې کلمې او (کا ـ کا) يې رديف دی (اوت او ايت) يې هماهنګه برخه ده (و ـ ی) چې د تاسيس الف او روی تر منځ موقعيت لري، دخيل يا متغاير توري دي.

د قافيې حرکتونه:

د قافيې کلمه شپږ حرکتونه لري چې په بېلابېلو ځايونو کې راتلای شي. د قافيې حرکتونه دادي:

(۱) رس (۲) اشباع (۳)حذو (٤) توجيه (٥)مجرى (٦)نفاذ

يو څو يې تشريح کوو:

(۱) رس: په لغت کې پيل ته او د ادبي فنونو په اصطلاح کې د تاسيس الف څخه دمخکې توري حرکت (چې زور دى) رس بلل کېږي، مثال:

لکــه ته هسې رقيب په مــا غالب دى که سپې دى ستا د در زما صاحب دى

(حميد)

په پورته بيت کې د غالب او صاحب د قافيې کلمې او (دى ـ دى) رديف دى. هماهنگه برخه کې چې د تاسيس له الف څخه د مخه تورو (غ، ص) حرکتونه زورونه دي (رس) بلل کېږي.

(۲) حذو: په لغت کې برابر ته وايي او په اصطلاح کې د قيد او ردف له تورو څخه د مخه تورو حرکت ته حذو ويل کېږي، بېلګه:

د اشفاق طمعه به څه کړي له اخوانه نتيجــه يې ورکــيده دي له کــنعانه

(شيدا)

په دې بيت کې (اخوانه ـ کنعان) د قافيې کلمې دي. هماهنگه برخه يې (الف ـ ن ـ ه) ده. له ردف څخه د مخکې تورو (و ـ ع) حرکتونه چې زورونه دي، حذو يې بولي.

(۳) اشباع: په لغت کې مړښت ته وايي او په اصطلاح کې د دخيل تورو حرکت ته اشباع وايي. بېلګه:

هېڅ مې نه کړه په دا عمر کې حاصل هسې پاتې شــوم مـردود و نا قابل

(رحمان بابا)

په دې بيت کې د قافيې کلمې (حاصل ـ ناقابل) دي. الف چې خپلواک غږ او د تاسيس الف دى (ص، ب) د تاسيس الف اوروي تر منځ راغلى، دخيل توري دي. د همدغو دوو تورو (ص ـ ب) حرکتونه چې (زيرونه) يا کسرې دي، اشباع بلل کېږي.

(٤) توجيه: په لغت کې د يو شي د مخې کولو په معنا ده او په اصطلاح کې د قافيې په کلمو کې د روي له توري څخه د مخه توري حرکت ته توجيه وايي، مثال:

ځـوانــي زمــا شــوه دود لــه غـريـبــه د دلـبـر ســره ځي

ډيــوه د هــوش مــې پــه سلګو شــوه لــه سحر ســره ځي

(حمزه)

د قافيې ډولونه:

قافيه په دوه ډوله ده: الف: حكمي قافيه ب: حتمي قافيه

حكمي قافيه عموماً په لنډيو کې مراعات کيږي چې د هرې لنډۍ آخر ته بايد (نه ـ مه) آهنګ راشي، لکه:

زما دلرې وطن ياره رب دې سپوږمۍ کړه چې دې وکړم ديدنونه

او حتمي قافيه هغه د نظم په دواړو نيم بيتو کې داسې کلمې راغلې وي چې لازمه هماهنګي ولري. دا قافيه دکلمو د مراعات په لحاظ په دوه ډوله ده: ۱ـ غبرګه قافيه ۲ـ مرکبه قافيه.

الف ـ غبرګه قافيه: کله کله شاعر په ځان دا لازموي چې په هر نيم بيتي کې دې د قافيې دوه کلمې راوړي او کله بيا دا پر ځان لازم ګڼي چې ټول نيم بيتي دې مصرع وي. دغه دواړو ډولونو ته د قافيې په اصطلاح کې غبرګه قافيه وايي.

ب ـ مرکبه قافيه: هغې قافيې ته وايي چې د قافيې دکلمې په هماهنګه برخه کې له روی سره (ردف، قيد، تاسيس الف يا وصل، خروج، مذيد او نايږ) له تورو څخه يو توری راغلی وي. دا قافيه په څلور ډوله ده، يوازې نومونه يې اخلو: (۱) مؤسسه قافيه (۲) مقيده قافيه (۳) مردفه قافيه (٤) موصله قافيه.

د متن لنډيز:

قافيه عربي کلمه ده، لغوي معنا شا يا څټ او د ادبي فنونو په اصطلاح هغه پوهنه ده چې د شعر د بيتونو د وروستيو دورونو له هم غږ يو او هماهنګيو څخه بحث کوي، دقافيې کلمې هغه دي چې د دورونو په پای کې په لازمه هماهنګۍ او همغږۍ مراعات شوي وي. قافيه (۹) توري لري چې هغه: روي، ردف، قيد، د تاسيس الف، دخيل يا متغاير توری، وصل، خروج، مزيد او نايږ دی.

قافيه شپږ حرکتونه لري چې هغه په بېلابېلو ځايونو کې راتلای شي. حرکتونه يې دادي: رس، اشباع، حذو، توجيه، مجرىٰ، نفاذ.

قافيه په دوه ډوله ده: حكمي قافيه، حتمي قافيه

حتمي قافيه دکلمو د مراعات په لحاظ په دوه ډوله ده: غبرګه قافيه، مرکبه قافيه.

فعاليتونه

۱ـ زده‌کوونکي دې متن په غور او دقت سره په چوپه خوله ولولي او بيا دې په ترتيب سره زده‌کوونکي د متن څوخو کرښې د ټولګي په وړاندې ولولي.

۲ـ ښوونکی دې د هرې برخې بېلګه پر تخته وليکي او زده‌کوونکې دې په نوبت سره تختې ته ورشي او په هغه کې د قافيې کلمې، رديفونه، د قافيې توري او حرکتونه په عملي توګه وروښيي.

۳ـ ښوونکی دې له متن څخه بهر ځينې بيتونه پر تخته وليکي او زده‌کوونکي دې ور وبولي چې په هغه کې د قافيې کلمې، توري، حرکتونه وښيي.

ښوونکی دې د اړتيا په وخت کې مرسته او سمون وکړي.

٤ـ ښوونکی دې يو بيت زده‌کوونکو ته ووايي چې هغوی يې د املاء په بڼه په خپلو کتابچو کې وليکي او په کې د قافيې توري پيدا کړي.

۵ـ په دې لاندې پوښتنو دې د لوست ارزونه وشي:

- څوک قافيه په لغوي او اصطلاحي معنا او مفهوم را پېژندلی شي؟
- څوک په شعر کې د قافيې ارزښت او اهميت بيانولی شي؟
- څوک د قافيې توري ښودلی شي؟
- څوک ويلی شي، چې قافيه څو حرکتونه لري او هغه کوم دي؟
- قافيه په څو ډوله ده؟ نومونه يې واخلئ.

کورنۍ دنده

ښوونکی دې زده‌کوونکو ته له متن څخه بهر دا لاندې دوه بيتونه ورکړي چې زده‌کوونکي يې په کور کې د قافيې کلمې، رديفونه او هماهنګي برخې، په نښه او د پښتو لوست په راتلونکي درسي ساعت کې هغه نورو ټولګيوالو ته د تختې پر مخ تشريح کړي:

هر ساعت زما د غوږ په تاوولو
د رقيب لاسونه سره شي تر څنګلو

عبدالرحمٰن بابا

× × ×

الٰهي د محبت سوز او ګداز را
په دې اور کې د ستي سمندر ساز را

عبدالحميد مومند

ويپانګه

((ا))

اترنګ: يو ډول نکريزې دي
اتلان: قهرمانان
ارزونه: ارزيابي، ارزښت موندنه
اړ: مجبور او مکلف
اړښتل: مجبورول
اړيکې: ارتباطات
آزموينه: امتحان
استازی: نماينده
استوګن: اوسېدونکی
اشجار: ونې
اعزاز: عزت، لوړاوی
اغېز: تاثير
اوډنه: تدوين او تنظيم
اوسمهال: اوس زمانه
اونيزه: جريده، هفته نامه
ايجاد: رامنځته کېدل

((ب))

بډای: غني، شتمن
بصيرت: بينايي، پوهه
بڼه: شکل
بهير: جريان
بيړه: تلوار
بېلګې: نمونې، مثالونه
بېلګه: نمونه، مثال

((پ))

پانګه: شتمني، مال
پرمختګ: ترقي، پيشرفت
پرښتې: ملايکې
پړاوونه: مرحلې
پسو للی: سينګار شوی
پلازمېنه: پايتخت
پلوي: طرفدار
پلويان: طرفداران
پلې: تطبيق، عملي
پنځول: تخليقول، نوي رامنځته کول
پېړوپلور: اخيستل، خرڅول
پيلامه: شروع

((ت))

تړاو: ارتباط، اړه
تصديعه: زحمت، تکليف
تملق: چاپلوسي، خوشامندي
توکم: اصل، نسل- قوم
توکي: برخې، مواد
تېر مهال: تېره زمانه

((ټ))

ټاټوبی: هېواد، د اوسېدو سيمه
ټبر: قوم، ولس
ټکنده غرمه: پوره غرمه
ټکنی: ځنډنی
ټولګې: مجموعې
ټولنيز : اجتماعي

((ج))

جوت: معلوم، څرګند

((چ))

چاپېريال: محيط
چارې: کارونه

((ځ))

ځواک: قوت
ځيرک: هوښيار
ځانګړنه: ځانګړتيا، خصوصيت
ځواکمن: د زور او قوت خاوند

((خ))

خرګندونې: توضيحات
خېړنيز: تحقيقي
خېړونکي: محققين

((ح))

حجاب: پرده
حرکات: حرکتونه

((خ))

خار: اغزی
خصلت: خوی، عادت
خوندي: ساتل شوې
خيام: خېمه

((د))

داد: عدالت، انصاف
دود: رسم او رواج
دوديز: عنعنوي

((ذ))

ذوق:

((ډ))

ډاډه: مطمين
ډالی: سوغات، تحفه
ډګر: ميدان

((ر))

ربړه: مشکل، ستونزه
روزنه او پالنه: تربيت او پرورش

((ز))

زبون: ځپل شوی، بدحال
زرغون: شين، راټوکېدل
زرينه: طلايي

((ژ))

ژغورنه: ساتنه، خوندي کول
ژغورل: ساتل
ژباړه: ترجمه

((س))

ستاينه: صفت

ستونزمن: مشکل
سحاب: ورېځ
سرفرازه: سرلوړې
سکنات: ځای پرځای درېدل
سلوک: چلند، رویه
سوګند: قسم
سویل: جنوب
((ښ))
ښکېلاک: استعمار
ښېګڼې: ښه والی، غوره والی
ښکېل: نښتي
((ط))
طراوت: تازه ګي، ښېرازي
طرز: ډول
((ع))
عظمت: لوړوالی
((غ))
غورچاڼ: منتخب
غوره: ښه، عالي
غور: تاکید
((ق))
قدام: قدمونه
قشر: طبقه، پوړ
قدیم: پخوانی
((ک))
کټ مټ: عیناً
کچه: سویه، سطحه
کرونده: دکښت ځمکه، مزرعه
کلتور: د عنعنو مجموعه
کیف: اغېز ـ خوند
((ګ))
ګروېرنه: پوښتنه، سپړنه، پلټنه، تحقیق
ګرمایي: تودوخه
ګواه: شاهد
ګرنګ: ژور ځای، کنده
ګنج: خزانه
ګومارل: مؤظف کول
((ل))
لاسته راوړنه: لاس ته راوړی شی، دست آورد
لامل: سبب، عامل
لرغونې: پخوانی
لړۍ: سلسله
لورول: پیرزوکول
لویه وچه: براعظم
لېږدول: انتقالول
لیکدود: رسم الخط
((م))
مراحل: مرحلې، پړاوونه
مرتبه: درجه، پوړ، مقام
مرشد: پیر، لارښود
مزرعه: کرونده
مسند: څوکی، مقام، رتبه
مشاور: سلاکار، مشوره ورکوونکی
مغلق: پېچلی
مکان: ځای
منځپانګه: محتوا
منظومه: په شعر یا نظم وینا
موخې: هدفونه
مهال: وخت
((ن))
ناشونې: نه کېدونکې، ناممکنه
نچوړ: نتیجه
نغوته: اشاره
نامتو: مشهور، نومیالی
نغښتې: پېچلی، راتاو شوی
((و))
ورد: ذکر، په ژبه تکرارول
ورین: پراخ، پرانستې
وړ: لایق، مناسب
ولېږدېد: انتقال شو
ونډه: برخه
ویاړ: افتخار
((هـ))
هڅونه: تشویق
هورې: هلته
هوساینه: ارامي، سوکالي
((ي))
یون: حرکت
یونلیکونه: سفرنامې